

Projekt

z dnia 22 grudnia 2017 r.

Zatwierdzony przez

**UCHWAŁA NR XL//2017
RADY GMINY SADKI**

z dnia 28 grudnia 2017 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Sadki na lata 2017-2020

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2017 r. poz. 1875) oraz art. 87 ust. 1, 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2014 r. poz. 1446 z późn. zm.), po uzyskaniu pozytywnej opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Toruniu Rada Gminy uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się „Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Sadki na lata 2017- 2020”, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Sadki.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Kujawsko- Pomorskiego.

Przewodnicząca Rady Gminy

Barbara Gajewska

Załącznik do uchwały Nr XL//2017

Rady Gminy Sadki

z dnia 28 grudnia 2017 r.

GMINA SADKI 2017

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Gmina Sadki 2017-2020





ZABYTKI GMINY SADKI



(źródło: dane Gminy Sadki)

Spis treści

| | |
|---|--|
| Spis treści..... | |
| Załączniki..... | |
| Wstęp..... | |
| 1. Słowniczek pojęć..... | |
| 2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami..... | |
| 3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce..... | |
| 4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego..... | |
| 4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami..... | |
| 4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu..... | |
| 5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego..... | |
| 5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)..... | |
| 5.2 Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa krajobrazu kulturowego Gminy Sadki..... | |
| 5.2.1. Położenie, zarys historii i podstawowe dane opisowe miasta Sadki..... | |
| 5.2.2. Zabytki nieruchome ujęte w gminnej ewidencji zabytków GEZ..... | |
| 5.2.3. Zabytki nieruchome o dużym znaczeniu, w tym zabytki objęte prawnymi formami ochrony..... | |
| 5.2.4. Zabytki ruchome..... | |
| 5.2.5. Zabytki archeologiczne..... | |
| 6. Analiza szans i zagrożeń..... | |
| 7. Założenia programowe..... | |
| 8. Instrumentarium realizacji opieki nad zabytkami..... | |
| 8.1. Instrumenty prawne..... | |
| 8.2. Instrumenty finansowe..... | |
| 8.3. Instrumenty społeczne..... | |
| 9. Zasady oceny realizacji programu..... | |
| 10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami i realizacja..... | |
| 11. Główne opracowania wykorzystane do przygotowania programu..... | |
| Zestawienie (pogrupowane) zabytków nieruchomych w obrębie Gminy Sadki, wpisane do rejestru zabytków..... (źródło : dane od Gminy Sadki, pozyskane i opracowane przez WKZ Toruń i przekazane autorowi)..... | |
| 1. Dwór w Broniewie..... | |
| 2. Park w Broniewie o powierzchni ok. 1,5 ha..... | |
| 3. Park Dworski w Dębowie..... | |

Załączniki

Załącznik I Pomniki przyrody na obszarze gminy Sadki -

Załącznik II Ewidencja stanowisk archeologicznych Gminy Sadki -

Załącznik III Zabytki nieruchome ujęte w GEZ –

Załącznik IV Zabytki wpisane do rejestru z terenu Gminy Sadki –

Załącznik V Zabytki ruchome Gminy Sadki -

Załącznik VI Wybrane obszary ochrony konserwatorskiej

Wstęp

Obowiązek wykonania gminnego programu opieki nad zabytkami określa ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dn. 23 lipca 2003 r.¹ Program sporządzany jest na okres 4 lat, z założeniem ewaluacji jego wykonania co 2 lata. Celem programu jest określenie zasadniczych kierunków działań i zadań na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami w gminie. Przeanalizowane zostały dokumenty strategiczne dotyczące zarówno województwa kujawsko-pomorskiego, jak i Gminy Sadki w zakresie ochrony zabytków. Analiza zasobów kulturowych gminy pozwala wyznaczyć kierunki działań w obszarach zachowania dziedzictwa kulturowego. Po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków danego województwa, program przyjmowany jest przez Radę Gminy. Jego aktualizacja po 4 latach powinna wziąć pod uwagę dotychczasową realizację programu, zmieniające się warunki kulturowe, społeczne, gospodarcze i finansowe gminy oraz nowe uwarunkowania prawne.

1. Słowniczek pojęć

Ustawa o ochronie zabytków w art. 3¹ podaje następujące wyjaśnienie pojęć z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami:

- 1) **zabytek** – nieruchomość lub rzecz ruchoma, jej części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;
- 2) **zabytek nieruchomy** – nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt 1;
- 3) **zabytek ruchomy** – rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt 1;
- 4) **zabytek archeologiczny** – zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów, albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;
- 5) **instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami** – instytucja kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami;
- 6) **prace konserwatorskie** – działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań;
- 7) **prace restauratorskie** – działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części oraz dokumentowanie tych działań;
- 8) **roboty budowlane** – roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku;
- 9) **badania konserwatorskie** – działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich;

10) **badania architektoniczne** – działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń;

11) **badania archeologiczne** – działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego;

12) **historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny** – przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;

13) **historyczny zespół budowlany** – powiązana przestrzennie grupa budynków wyodrębniona ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;

14) **krajobraz kulturowy** – postrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka;

15) **otoczenie** – teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

Ochrona zabytków według art. 4¹ polega na działaniach, których celem jest:

1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;

2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;

3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;

4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę,

5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;

6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Art. 87. ust. 2 przywołanej ustawy ustala dla wszystkich programów, w tym programów, gminnych następujące ogólne cele ochrony nad zabytkami:

- 1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- 2) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, które eliminują sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Podstawą prawną opracowania jest art. 87 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. ¹. Między innymi czytamy:

- 1.** Zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami.
- 2.** Wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.
- 3.** Programy, o których mowa w ust. 3, są ogłaszane w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Z realizacji programów zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Prawne regulacje dotyczące ochrony zabytków w Polsce odnajdujemy w następujących ustawach:

- 1) Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej – ochrona zabytków jest obowiązkiem państwa i każdego obywatela; ¹
- 2) głównym akcie prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce – Ustawie z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami², w tym szczególnie w następujących jej artykułach:

Art. 6.³

1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

- 1) zabytki nieruchome, będące w szczególności:
 - a) krajobrazami kulturowymi,
 - b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
 - c) dziełami architektury i budownictwa,
 - d) dziełami budownictwa obronnego,
 - e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
 - f) cmentarzami,
 - g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni, miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.
- 2) zabytki ruchome, będące w szczególności: dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
 - a) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
 - b) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
 - c) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. Nr 85, poz. 539 z późn. zm.),

- d) instrumentami muzycznymi,
- e) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- f) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

3) zabytki archeologiczne, będące w szczególności:

- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- b) cmentarzyskami,
- c) kurhanami,
- d) relikdami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Art. 19.

1. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się w szczególności ochronę:

- 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
- 3) parków kulturowych.

Art. 20.

Projekty i zmiany planu zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego podlegają uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Art. 21.

Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy.

Art. 22.

1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.

2. Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.

3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego nie wpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

4. Wójt (burmistrz, prezydent) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart

adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.

5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;**
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;**
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.**

Wykonywanie zadań w zakresie kultury i ochrony zabytków jest ustawowym zadaniem samorządów. W art. 7 ust. 1, pkt 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym zostały określone zadania własne gminy: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury, w tym (...) ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”.

Przepisy dotyczące ochrony nad zabytkami na poziomie krajowym znajdujemy, także w następujących dokumentach szczegółowych:

- Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2012r., poz. 647 ze zm. i z 2016 r. poz. 1330 ze zm.);
- Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (Dz. U. z 2013r., poz. 1469 ze zm. i z 2015 r. poz. 290 ze zm.);
- Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001r. – Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2013r., poz.1232 ze zm. i z 2017r. r. poz. 519);
- Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2013r., poz. 627 ze zm. i z 2017 r. poz. 60);
- Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2014r., poz. 518 ze zm. i z 2014 r. poz. 2147);
- Ustawa z dnia 25 października 1991r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (tekst jednolity Dz. U. z 2012r., poz. 406 ze zm. i z 2017r. poz. 862);
- Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. z 2014r., poz. 1118 i z 2017 r. poz.60).

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i w bibliotekach zostały określone w:

- Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 2012r., poz. 987 i z 2016 r. poz. 352);
- Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2012r., poz. 642 ze zm. i z 2013 r. poz. 829).

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy zawarte w:

- Ustawie z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (tekst jednolity Dz. U. z 2011r., Nr 123, ze zm. i z 2016 r. poz. 1506.).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

• Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami 2014-2017

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2014–2017 jest dokumentem utworzonym na podstawie przepisów art. 84 i art. 85 ust. 1 u.o.z.

W programie dokonano diagnozy stanu ochrony zabytków w Polsce w 3 grupach problemowych:

- organizacji i zadań organów ochrony zabytków w Polsce,
- stanu zachowania zabytków w Polsce, w tym roli i znaczenia form ochrony zabytków oraz systemów informacji o zabytkach,
- komunikacji, porozumienia i współpracy w obszarze ochrony zabytków w Polsce.

Na podstawie analizy stanu przeprowadzono analizę SWOT i w ścisłym powiązaniu z jej wynikami sformułowano cel główny programu:

Wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w rozwoju potencjału kulturowego i kreatywnego Polaków.

Do realizacji celu głównego opracowano trzy cele szczegółowe:

- wspieranie rozwiązań systemowych na rzecz ochrony zabytków w Polsce,
- wzmocnienie synergii działania organów ochrony zabytków,
- tworzenie warunków do aktywnego uczestnictwa w kulturze, edukacji na rzecz dziedzictwa kulturowego oraz jego promocji i reinterpretacji, które z kolei realizowane będą w ramach szczegółowych zadań.

W Programie poruszono kilka zagadnień, do najważniejszych należą:

- a. podniesienie sprawności i skuteczności działań organów ochrony zabytków, w tym jakości merytorycznej decyzji administracyjnych (szkolenia, standaryzacja działań, itp.),
- b. porządkowanie rejestru zabytków oraz stworzenie wiarygodnej metodologicznie diagnozy stanu zachowania zabytków nieruchomych (księgi rejestru A i C),

- c. zwiększenie uspołecznienia ochrony zabytków i opieki nad zabytkami; budowanie przez organy ochrony zabytków partnerskich relacji z obywatelami, jak i propagowanie postaw współodpowiedzialności społecznej za zachowanie zabytków (współpraca z mediami, wykorzystywanie mediów elektronicznych, konkursy, itp.).
- d. wdrożenie procesów kształtowania postawy krajobrazowej wśród organów ochrony zabytków,
- e. zwiększenie zaangażowania samorządów, ze szczególnym uwzględnieniem gmin, w ochronę i opiekę nad zabytkami oraz wzmocnienie zaangażowania społecznego na rzecz ochrony zabytków, w tym propagowanie parków kulturowych (ich stanowienie jest władczą kompetencją rad gmin) jako skutecznej formy ochrony zabytków.

Główne cele Programu Krajowego:

1. Cel główny *Krajowego programu – Wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w rozwoju potencjału kulturowego i kreatywnego Polaków*

Wyzwanie – Dziedzictwo kulturowe stanowi naturalny kapitał dla rozwoju potencjału kulturowego i kreatywnego Polaków, stanowi także naturalną podstawę wzmocnienia tożsamości społecznej – cel główny *Krajowego programu* zakłada, poprzez zaplanowane w celach szczegółowych działania, wzmocnienie roli dziedzictwa w życiu społecznym oraz wzmocnienie świadomości roli dziedzictwa dla rozwoju społecznego.

2. Cel szczegółowy 1 – *Wspieranie rozwiązań systemowych na rzecz ochrony zabytków w Polsce*

Wyzwanie 1 – Uporządkowanie i ujednolicenie stanu wiedzy o zasobie zabytków w Polsce polegające na sporządzeniu kompleksowego raportu o stanie zachowania zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (księgi rejestru A i C), uporządkowaniu rejestru zabytków nieruchomych (księgi rejestru A i C) (usunięcie „martwych wpisów”), opracowaniu diagnozy stanu zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych;

Wyzwanie 2 – wzmocnienie instrumentów ochrony krajobrazu kulturowego wpływające na kompleksowość działań ochronnych i ich integrację z ochroną przyrody.

3. Cel szczegółowy 2 – *Wzmocnienie synergii działania organów ochrony*

zabytków

Wyzwanie 1 – Podniesienie jakości zarządzania zabytkami i zarządzania procesami ochrony zabytków wraz z podniesieniem jakości procesów decyzyjnych w administracji dotyczących ochrony zabytków.

4. Cel szczegółowy 3 – *Tworzenie warunków do aktywnego uczestnictwa w kulturze, edukacji na rzecz dziedzictwa kulturowego oraz jego promocji i reinterpretacji*

Wyzwanie 1 – zwiększanie dostępu do dziedzictwa i jego aktywna promocja – narzędzia do podnoszenia świadomości społecznej o funkcji dziedzictwa kulturowego jako podstawy kształtowania się wszystkich poziomów tożsamości.

- **Narodowa Strategia Kultury na lata 2007-2013** wraz z jej **Uzupełnieniem na lata 2004-2020**. Określono następujące cele Strategii Kultury:

Cel strategiczny/nadrzędny: Zrównoważenie rozwoju kultury w regionach.

Cele cząstkowe/uzupełniające:

1. Wzrost efektywności zarządzania sferą kultury.
2. Zmniejszenie dysproporcji regionalnych w rozwoju i dostępie do kultury.
3. Wzrost udziału kultury w PKB.
4. Zachowanie dziedzictwa kulturowego[...].
5. Modernizacja i rozbudowa infrastruktury kultury.
6. Wzrost uczestnictwa w kulturze.
7. Rozwój szkół artystycznych i zwiększenie liczby godzin edukacji kulturalnej w programach szkolnych.
8. Efektywna promocja twórczości.
9. Promocja polskiej kultury za granicą.
10. Ochrona własności intelektualnej i walka z piractwem.
11. Wprowadzenie innowacyjnych rozwiązań w systemie organizacji działalności kulturalnej i w systemie upowszechniania kultury.
12. Rozwój przemysłów kultury (kinematografia, media, design, wydawnictwa, fonografia).

Dokumenty na poziomie krajowym dotyczące opieki i ochrony nad zabytkami w sposób ogólny wyznaczają kierunki działań programu gminnego.

Dokumenty strategiczne na poziomie hierarchicznie niższym (terytorialnym) nawiązują do wskazań na poziomie regionu. Również program opieki nad zabytkami dla Gminy Sadki został sporządzony w nawiązaniu do głównych założeń tych dokumentów.

4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

W procesie zarządzania rozwojem regionalnym Gmina Sadki kieruje się wytycznymi zawartymi w wojewódzkich dokumentach strategicznych i programowych na poziomie województwa, które obejmują całokształt zjawisk i czynników istotnych dla rozwoju województwa. Do najważniejszych dokumentów na poziomie województwa należą:

- **Plan Zagospodarowanie Przestrzennego Województwa Kujawsko-Pomorskiego**

(Uchwalony w 2003 roku Uchwałą nr XI/135/03 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 23 czerwca 2003 r. z późniejszymi aktualizacjami). Plan nie wskazuje imiennie zabytków z terenu Gminy Sadki. Plan w dziale V Polityka zagospodarowania przestrzennego województwa zawiera ogólne wytyczne w kwestii ochrony dziedzictwa kulturowego.

Celem głównym zagospodarowania przestrzennego regionu jest **„Poprawa konkurencyjności regionu i podniesienie jakości życia mieszkańców przy respektowaniu zasad zrównoważonego rozwoju”**. W planie zagospodarowania przestrzennego województwa przyjęto między innymi 14 celów szczegółowych pomocnych realizacji celu głównego.

Wykorzystanie walorów przyrodniczych i kulturowych na potrzeby turystyki ma przyczynić się do zwiększenia atrakcyjności regionu, również pod względem ekspozycji dziedzictwa kulturowego.

Ważnym jest wskazanie, że zachowanie dziedzictwa kulturowego wymaga przestrzegania następujących zasad:

- zachowania dziedzictwa kulturowego w stanie umożliwiającym jego przetrwanie dla przyszłych pokoleń,
- harmonijnego kształtowania krajobrazu kulturowego,
- dbałości o integralność zabytkowych struktur urbanistycznych i ruralistycznych.

Kierunki zagospodarowania przestrzennego zostały określone w Planie w układzie trzech sfer (osadnicza, przyrodnicza i kulturowa, techniczna). Ze względu na charakter problemu ochrony dziedzictwa kultury, ważne są 2 sfery działania określone w Planie. Pierwsza z nich to sfera osadnicza, gdzie podstawowe kierunki działań związane z rozwojem i kształtowaniem sieci osadniczej zakładają wzmocnienie jej potencjału, podniesienie jakości życia mieszkańców, wykorzystanie walorów turystycznych oraz ochronę dziedzictwa kulturowego. W drugiej sferze - środowiska przyrodniczego i kulturowego - zapisano, że dla zachowania dziedzictwa kulturowego województwa dla potrzeb przyszłych pokoleń konieczne jest kontynuowanie działań w zakresie ochrony walorów krajobrazu kulturowego.

Do zadań polityki przestrzennej PZP województwa w dziedzinie ochrony zabytków należy między innymi:

- a) Ochrona różnorodności dziedzictwa kulturowego wykształconego w wyniku wielu procesów kulturowych oraz dóbr kultury współczesnej.
- b) Ochrona zachowanych zespołów obiektów zabytkowych o wyrazistej tożsamości – nawet jeśli poszczególne obiekty nie posiadają wybitnej wartości historycznej lub artystycznej.
- c) Wprowadzanie funkcji umożliwiających efektywne i racjonalne gospodarowanie obiektem zabytkowym.
- d) Unikanie przekształceń przestrzennych mogących zagrażać zasobom dziedzictwa kulturowego, np.: dysharmonijne lub szkodliwe sąsiedztwo.
- e) Stwarzanie przestrzennych warunków dla kontynuacji funkcji tożsamy dla tradycji miejsca, których podtrzymywanie jest racjonalne np.: targowe w śródmieściach miast średniowiecznych.
- f) Ekspozowanie w strukturze przestrzennej, w panoramach i sylwetach miejscowości elementów najcenniejszych i udostępnianie miejsc o wysokich walorach kulturowych, w szczególności zabytków rangi światowej, europejskiej i krajowej oraz wybitnych dóbr kultury współczesnej.
- g) Komponowanie nowych struktur z uwzględnieniem historycznej zabudowy – uzupełnianie istniejących struktur o nowe elementy tworzące harmonijną całość.

W związku z tym, w gminnych dokumentach planistycznych należy:

- zidentyfikować istniejące i potencjalne konflikty funkcjonalno-przestrzenne związane z ochroną walorów kulturowych,
- zidentyfikować elementy charakterystyczne krajobrazu kulturowego oraz określić zasady ich ochrony,
- określić elementy charakterystyczne w przypadku dóbr kultury współczesnej, które winny zostać zachowane.

- **Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do 2020**

(Uchwała nr XLI/693/13 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 21 grudnia 2013 roku)

W Strategii zidentyfikowano osiem obszarów problemowych ujmując je w formie 8 celów strategicznych. Na uwagę zasługuje cel strategiczny: Tożsamość i dziedzictwo.

Główną ideą działań projektowanych w ramach tego celu jest zbudowanie identyfikacji regionalnej mieszkańców i stworzenie rozpoznawalnego wizerunku województwa na zewnątrz.

W ramach celu strategicznego „Tożsamość i dziedzictwo” realizowane są zadania ważne dla 3 priorytetów:

- modernizacja przestrzeni wsi i miast,
- silna metropolia,
- nowoczesne społeczeństwo.

Elementami, które będą mogły być wykorzystane przy kreowaniu tożsamości i wizerunku regionu, to np. wspólne dziedzictwo materialne i niematerialne regionu kujawsko-pomorskiego, wspólnota interesów społeczno-gospodarczych mieszkańców województwa, patriotyzm gospodarczy, silne związki z siedzibami województwa. Ważnym czynnikiem integracji społeczeństwa jest kultura regionalna.

Istotne jest, jak czytamy w dokumencie, stworzenie rozpoznawalnych w kraju i za granicą wydarzeń kulturalnych województwa kujawsko-pomorskiego, kojarzonych z regionem jako wysokiej jakości, atrakcyjna oferta kulturalna, a w związku z tym warta uczestnictwa. Ponadto zakłada się w Strategii działania na rzecz rozbudowy istniejących oraz tworzenia nowych instytucji kultury.

Budowanie tożsamości regionalnej to proces długofalowy, wymagający działań kompleksowych, skierowanych do wszystkich mieszkańców. Bardzo ważną rolę w tym zakresie odgrywa edukacja, stąd wśród pierwszych działań będzie opracowanie i wdrożenie

regionalnego programu służącego nabywaniu wiedzy o województwie, a także przygotowanie zgodnych z podstawą programową materiałów z zakresu edukacji regionalnej dla przedszkoli, szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych z województwa kujawsko-pomorskiego. Wśród działań bardzo szczegółowych planuje się na przykład przygotowanie i upowszechnienie form edukacyjnych sprzyjających budowie tożsamości regionalnej, np. gier związanych z województwem kujawsko-pomorskim (planszowych, elektronicznych, on-line) oraz budowę tożsamości poprzez sport (wybór regionalnych dyscyplin sportu, promowanych w szkołach i wspieranych w klubach sportowych, co pozwoli na osiągnięcie specjalizacji województwa).

Dziedzictwo regionu, wymaga zachowania (m.in. tradycyjnej kultury wiejskiej, ginących zawodów, cudów architektury, przyrody, powstających drobnych kolekcji, zbiorów muzealnych i skansenów), odpowiedniej ekspozycji, poprawy dostępności, a także prezentacji w atrakcyjnej dla różnych osób formie.

Dopiero dzięki stworzeniu warunków do wzbudzania ciekawości posiadanymi dobrami, wartościami, oddziaływanie na wiele zmysłów, możliwe jest zrozumienie, wzbudzenie zainteresowania, chęć pogłębiania wiedzy i czynne włączenie się w działania na rzecz zachowania i upowszechniania posiadanego dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego.

Przedstawione powyżej założenia celu strategicznego „Tożsamość i dziedzictwo”, będą zrealizowane za pomocą następujących kierunków działań i już obecnie zidentyfikowanych przedsięwzięć:

Podsumowując założenia Strategii w obszarze dziedzictwa kulturowego, podstawowe kierunki działań to:

1. Budowa tożsamości regionalnej województwa.
2. Zachowanie oraz promocja dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego regionu.
3. Wsparcie działań ratowniczych tradycyjnej kultury wiejskiej, ginących zawodów, cudów architektury, przyrody, powstających drobnych kolekcji, zbiorów muzealnych i skansenów, będących częścią środowiska kulturowego województwa.
4. Rozwój oferty kulturalnej o znaczeniu regionalnym, krajowym i międzynarodowym.
5. Promocja marki województwa.

Działania edukacyjne i promocyjne programu opieki nad zabytkami dla Gminy Sadki oparte są na powyższych wytycznych.

- **Regionalny Program Operacyjny Województwa Kujawsko-Pomorskiego**

2014-2020

(Regionalny Program Operacyjny Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2014-2020 został przyjęty przez komisję Europejską 16 grudnia 2014 r., ze zmianami przyjętymi Uchwałą Nr 7/284/17 Zarządu Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 22 lutego 2017 r.)

Program Operacyjny Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2014-2020 jest podstawowym instrumentem realizacji celów Strategii Plan modernizacji 2020+ województwa kujawsko-pomorskiego. Głównym celem RPO WK-P 2014-2020 jest wprowadzenie zmian w województwie kujawsko-pomorskim polegających na podniesieniu konkurencyjności województwa oraz poprawa jakości życia jego mieszkańców.

Działania Programu RPO WK-P 2014-2020 podzielone zostały na priorytety. Wskazano 11 osi priorytetowych. Założenia związane z ochroną i zachowaniem dziedzictwa kulturowego przedstawiono w osi priorytetowej 4: Region przyjazny środowisku - celu tematycznego 6: Zachowanie i ochrona środowiska naturalnego oraz wspieranie efektywnego gospodarowania zasobami, priorytet inwestycyjnym 6c: Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego.

Celem szczegółowym Priorytetu Inwestycyjnego 6c jest podniesienie atrakcyjności obiektów kultury regionu kujawsko-pomorskiego poprzez zachowanie dziedzictwa kulturowego i jego wykorzystanie dla rozwoju społeczno-gospodarczego regionu jako źródła realnych korzyści ekonomicznych.

Wsparcie w ramach Priorytetu Inwestycyjnego 6c skierowane zostanie na projekty infrastrukturalne, realizowane w instytucjach kultury, bibliotekach, archiwach, muzeach, obiektach i na obszarach zabytkowych, obszarach przemysłowych o wartościach historycznych, a także na konserwację zabytków ruchomych i materiałów archiwalnych, stanowiących dziedzictwo dokumentacyjne. Dofinansowanie uzyskają inwestycje w obiekty zabytkowe o znaczeniu regionalnym, wynikające ze Strategii rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do roku 2020 - Plan modernizacji 2020+.

- **Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami 2017-2020**

(Uchwała nr XXXI/518/17 z dnia 24 kwietnia 2017 r. Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego)

Opisane w Programie kierunki działań mają ułatwić wprowadzanie skutecznych rozwiązań różnorodnych problemów związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego na terenie województwa kujawsko-pomorskiego. Program nie stanowi zamkniętego katalogu zadań do realizacji w latach 2017-2020, jest jedynie wskazaniem kierunku przyszłych działań.

Skuteczne kreowanie polityki opieki nad dziedzictwem kulturowym w regionie wymaga podejmowania działań, zgodnych z dokumentami strategicznymi. Zawarte w nich cele i treści przekładają się na działania wspierające ochronę materialnych i niematerialnych elementów dziedzictwa kulturowego. W okresie opracowywania gminnego programu opieki nad zabytkami program wojewódzki na lata 2017–2020 nie zawierał konkretnych wskazań dla obiektów z terenu gminy Sadki poza wskazaniem zespołu dworsko-parkowego w miejscowości Samostrzel jako obiektu zagrożonego.

Jak czytamy w dokumencie: „wczesne rozpoznanie zagrożeń, identyfikacja ich przyczyn i wdrożenie działań, zmierzających do ich eliminacji - zarządczych (właściciel, j.s.t), nadzorczych (organ nadzoru budowlanego, służba konserwatorska) oraz uruchomienie robót zabezpieczających (właściciel, w ostateczności organ w drodze wykonania zastępczego), powinno być systemowym elementem przeciwdziałania stratom w dziedzictwie”.

Przyczyny zagrożeń zabytków mogą być niezależne od właściciela lub zarządcy lub zależne od czynnika ludzkiego. Czasami przyczyny zagrożenia mogą zaistnieć równoległe i synergicznie, doprowadzając do nieodwracalnych zniszczeń.

Zmiany w technikach wytwarzania i przetwórstwa przemysłowego i rolnego, jakie dokonały się w ciągu ostatniego stulecia, doprowadziły do upadku pierwotnych funkcji całych grup typologicznych obiektów przemysłowych (jak gazownie, odlewnie, zakłady metalowe itp.) i przetwórstwa rolno-spożywczego (młyny wietrzne i wodne, gorzelnie, olejarnie, octownie, stodoły, spichlerze itp.). Przeżytkiem stały się liczne fabryki, folwarki, magazyny, dworce i stacje kolejowe, inne obiekty kolejowej infrastruktury, powstałe do obsługi trakcji

parowej oraz kolejek wąskotorowych.

Współczesne, społecznie akceptowalne standardy mieszkalnictwa zarówno w mieście, jak i na wsi, powodują z jednej strony odrzucanie pewnych typów domów wiejskich (jak np. tzw. „poniatówki”) i miejskich (dawne przyfabryczne domy robotnicze) z drugiej – zjawisko powstawania indywidualnej zabudowy mieszkalnej na terenach podmiejskich bez uwzględnienia cech stylu otoczenia.

Adaptacje zabytków architektury do nowych funkcji mogą wiązać się z przekształceniami lub ubytkami substancji oryginalnej – w granicach dopuszczonych pozwoleniem konserwatora. Zagrożeniem jest wprowadzanie nieprzemysłanych, „efemerycznych” funkcji, które szybko upadają, stawiając właściciela lub inwestora przed koniecznością dokonania kolejnych zmian, niejednokrotnie kosztem substancji i wartości zabytkowych obiektu.

Samowolne prowadzenie prac budowlanych i konserwatorskich przy zabytkach, powoduje zagrożenie prowadzenie prac przy zabytkach bez wymaganego pozwolenia właściwego konserwatora zabytków. Takie działania dotknięte są sankcjami przewidzianymi w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Sprawca może zostać ukarany grzywną oraz zobowiązany do przywrócenia zabytku do poprzedniego stanu (art. 45, art. 117).

Ze względu na otoczenie społeczno-gospodarcze istnieją także historyczne obiekty trudne do adaptacji, jak np.: budynki mieszkalne o konstrukcji szachulcowej – z uwagi na koszty ogrzewania i stany techniczne; obiekty niepodatne na adaptację – z uwagi na ciasnotę („poniatówki”).

Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Toruniu wskazuje jako zagrożony zespół pałacowo-parkowy w miejscowości Samostrzel w gminie Sadki.

Procedury przeciwdziałania zagrożeniom od strony organizacyjnej powinny być elementem zarządzania dziedzictwem, zapisanym w lokalnych programach opieki nad zabytkami.

Zalecaną drogą jest aktywne poszukiwanie nowych funkcji publicznych obiektów zabytkowych (edukacja, zdrowie i pomoc społeczna, kultura), komunalnych (mieszkalnictwo) lub komercjalizacja (włączanie do ofert inwestycyjnych). Pożądanym efektem - to rewaloryzacja takich zabytków, rozumiana bezpośrednio, jako „przywrócenie wartości”. Należy kierować się zasadą, że nowe, współczesne funkcje winne być dostosowane do zabytku powierzchni, kubatury, układu przestrzennego, gdyż dostosowanie zabytku do zbyt rozbudowanej funkcji

prowadzi do nadmiernych przekształceń.

Wskazuje się w Programie, aby udzielający dotacji preferowali projekty dotyczące zabezpieczeń obiektów zagrożonych oraz mające na celu ochronę przed zagrożeniami - jak na przykład:

- montaż instalacji sygnalizacji pożaru w obiektach drewnianych;
- prace zabezpieczające zabytki architektury zagrożone katastrofą budowlaną, zabytki ruchome zagrożone zniszczeniem - także nieużytkowane, w tym nagrobki i kaplice pozbawione opieki (cmentarze historyczne);
- wykonanie projektów adaptacji zabytków o upadłej funkcji pierwotnej do funkcji współczesnej (np. przemysłowych, powojkowych, kolejowych, folwarcznych, domów wiejskich);
- wzmożenie ochrony konserwatorskiej grodzisk i budownictwa ludowego – poprzez (np.) tworzenie parków kulturowych, skansenów;
- wspieranie projektów „miękkich” (NGO, wolontariat) mających na celu porządkowanie obiektów historycznych, zarówno rejestrowych i jak i ewidencyjnych, oraz popularyzację ich wartości materialnych i niematerialnych (pamięć i edukacja) - takich jak: cmentarze, umocnienia obronne z okresu II wojny światowej.

Pozostałe dokumenty strategiczne na poziomie województwa nawiązują pośrednio do zagadnień ochrony dziedzictwo kulturowego i przyrodniczego. Dotyczy to szczególnie działań związanych z programowanym rozwojem turystyki w oparciu o występujące w regionie obiekty zabytkowe i przyrodnicze.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)

Program gminny uwzględnia, także ustalenia i wnioski zawarte w dokumentach strategicznych na poziomie gminy:

- **Strategia Rozwoju Gminy Sadki do 2020 roku**

Aktualna Strategia jest aktualizacją poprzedniej z nową perspektywą czasową.

W Strategii wskazano na konieczność sporządzenia programu zachowania dziedzictwa, co już nastąpiło. Poza tym w dokumencie postulowane jest:

- wykorzystanie walorów i potencjału gminy w zakresie agroturystyki, turystyki ekologicznej (ścieżki rowerowe, zaprzęgowe, do jazdy konnej) łącznie z szeregiem gwarantowanych atrakcji (ogniska, uroczystości wiejskie, obiekty kultury sakralnej oraz dziedzictwa narodowego, lokalne atrakcje kulinarne, folklorystyczne) itd.,

- restytucja obiektów gminnego dziedzictwa narodowego, rozwój funkcji rekreacyjnych i turystyczno-edukacyjnych w południowej części gminy w oparciu o pradolinę Noteci, lokalne kompleksy leśne oraz rzekę Noteć.

Rozwój funkcji turystycznej (rozumianej jako szansa wykorzystania zasobów gminy w zakresie wzrost dochodów uzyskiwanych z turystyki poprzez zróżnicowanie oferty turystycznej) sprawi że:

- na terenie gminy powstaną nowe miejsca pracy w obszarach związanych z turystyką,
- opracowanie i wdrożenie oferty turystycznej gminy wpłynie na zwiększenie dochodów z turystyki,
- wypoczynkiem na terenie gminy zainteresują się także osoby preferujące turystykę specjalistyczną i agroturystykę (obecnie na terenie gminy brak oferty dla tej grupy),
- szersza oferta turystyczna stanowi zabezpieczenie przed wahaniami koniunkturalnymi,
- część z oferowanych nowych usług turystycznych może być rozwijana także poza sezonem letnim.

- **Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Sadki**

(Uchwała nr X/56/2015 Rady Gminy Sadki z dnia 3 września 2015 roku)

Na terenie gminy większość obiektów zabytkowych związana jest z dawnymi majątkami ziemskimi (zespoły dworskie, folwarczne i pałacowe), w mniejszym stopniu natomiast są to obiekty użyteczności publicznej czy indywidualne budownictwo zagrodowe- jak czytamy w dokumencie. W Studium wymieniono główne zabytki z terenu gminy Sadki.

Określono także zasady ochrony konserwatorskiej ze wskazaniem zasięgu obejmowania i opisem ograniczeń. Prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, a także umieszczanie na zabytku urządzeń technicznych, tablic, reklam i napisów, wymaga pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Dla obiektów zabytkowych zlokalizowanych na terenie Gminy wyznaczono następujące strefy ochrony konserwatorskiej:

„A” - strefę pełnej ochrony konserwatorskiej

„B” - strefę ochrony konserwatorskiej

„W” - strefę ochrony archeologicznej

„K” - strefy ochrony ekspozycji i krajobrazu

Strefa „A” pełnej ochrony konserwatorskiej

Strefa pełnej ochrony konserwatorskiej wyznaczona jest dla obiektów i obszarów szczególnie wartościowych. Celem wprowadzenia strefy „A” jest wszystkim zachowanie zabudowy historycznej i jej rekonstrukcja, zachowanie towarzyszącej historycznej zieleni komponowanej, usuwanie obiektów dysharmonizujących, dostosowanie współczesnych funkcji do wartości zespołu zabytkowego i eliminacja funkcji uciążliwych.

Wszelkie prace prowadzone w tym obszarze wymagają uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Strefa „B” ochrony konserwatorskiej

Strefa ochrony konserwatorskiej wyznaczona dla terenów zawierających znaczną część elementów historycznej ukształtowanej struktury przestrzennej o wartościach kulturowych. Obszary objęte strefą „B” podlegają rygorom w zakresie utrzymania historycznego rozplanowania i zasadniczych elementów istniejącej substancji o wartościach kulturowych oraz charakteru i skali nowej zabudowy.

Celem działalności konserwatorskiej w strefie „B” jest: zachowanie historycznego układu zabudowy (linie zabudowy, proporcje gabarytów i wysokości, podziały historyczne, wkomponowanie w krajobraz naturalny), zachowanie zabudowy historycznej (jej konserwacja

i rewaloryzacja), dostosowanie nowej zabudowy do historycznej kompozycji, zachowanie kompozycji i układów zieleni historycznej, parków i cmentarzy, usuwanie obiektów dysharmonizujących.

Działania inwestycyjne na obszarze strefy „B” powinny być uzgadniane z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Obejmuje to remonty, modernizacje, adaptacje obiektów zabytkowych, uzupełnienia zabudowy, wprowadzanie małych form architektonicznych, lokalizacje nowych obiektów, korekty układu przestrzennego.

Strefa „W” ochrony archeologicznej

Strefa „W” obejmuje tereny o rozpoznanej, na podstawie badań, zawartości ważnych reliktyw archeologicznych. Na obszarze strefy wszelka działalność inwestycyjna musi być poprzedzona badaniami archeologicznymi na koszt inwestora. Zakres prac archeologicznych określony zostaje na etapie uzgadniania projektu budowlanego.

W strefie „W” dopuszcza się działalność inwestycyjną pod warunkiem przeprowadzenia wyprzedzających badań archeologicznych na koszt inwestora.

Sposoby ochrony, działania konserwatorskie: na obszarze strefy „W” wszelkie prace ziemne wymagają uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem zabytków, szczegółowy zakres i rodzaj niezbędnych badań archeologicznych określony zostaje na etapie uzgodnienia projektu budowlanego i wydania decyzji, egzemplarz dokumentacji z badań archeologicznych podlega po ich zakończeniu nieodpłatnemu przekazaniu Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków.

Strefa „K” ochrony krajobrazu

Strefa „K” obejmuje tereny krajobrazu integralnie związanego z zabytkowym zespołem, stanowiące jego najbliższe otoczenie.

Celem działalności konserwatorskiej w strefie „K” jest zachowanie elementów krajobrazu naturalnego i urządzonego, rzeźby terenu, historycznych relacji przestrzennych, usuwanie elementów dysharmonizujących, konserwacja krajobrazu naturalnego, rekultywacja i odtwarzanie fragmentów zniszczonych. Sposoby ochrony, działania konserwatorskie: na obszarze strefy „K” wymagane jest uzyskanie pozytywnej opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków dla wprowadzania nowych inwestycji.

Ogólnie Studium zawiera charakterystykę gminy, opis jej potencjału oraz wskazuje cele i kierunki rozwoju. Ochronę dóbr kultury materialnej regulują przepisy ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, które obok ochrony przez organy państwowe określają kompetencje gminy w tym zakresie, zawierające warunki ochrony konserwatorskiej obszarów i obiektów chronionych prawem na poziomie kraju i prawem lokalnym. Studium nie jest aktem

prawa miejscowego ale pośrednio jest dokumentem niezbędnym do planowania działań inwestycyjnych w obszarze obiektów zabytkowych. Studium uwzględnia materiały instytucji związanych z ochroną kultury materialnej jako obligatoryjne wytyczne do planów miejscowych zagospodarowania przestrzennego. Warunki ochrony konserwatorskiej określają przedmiot ochrony, zakres ochrony oraz sposób użytkowania zabytków.

Warunki ochrony konserwatorskiej obowiązują:

- a) organy administracji rządowej,
- b) organy administracji samorządowej,
- c) służby komunalne,
- d) państwowe i samorządowe jednostki organizacyjne,
- e) osoby prawne,
- f) osoby fizyczne.

Główne cele ochrony zasobów kulturowych gminy Sadki, ujęte w Studium, obejmują:

- zachowanie dziedzictwa kulturowego gminy Sadki,
- zachowanie i ekspozycja zasobów krajobrazu kulturowego oraz jego struktury,
- zachowanie i formowanie wysokiej jakości środowiska antropogenicznego oraz zapewnienie jego trwałego i zrównoważonego użytkowania.

Warunki konserwatorskie winny być przestrzegane szczególnie przy:

- określaniu prawa miejscowego i przepisów gminnych,
- opracowywaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego,
- wydawaniu decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu,
- wydawaniu decyzji dot. gospodarki terenami i podziałów własnościowych,
- wydawaniu decyzji dot. sposobu użytkowania i eksploatacji obiektów (budynków i obszarów) objętych ochroną konserwatorską.

W Studium wyznaczono tereny chronione, objęte strefą ochrony konserwatorskiej ze względu na wartości kulturowe.

5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa krajobrazu kulturowego Gminy Sadki

5.2.1. Położenie, zarys historii i podstawowe dane opisowe miasta Sadki¹

(na podstawie książki „Sadki. Dzieje i współczesność” Sławomir Kamosiński. Wydanie drugie.

Poprawione i rozszerzone. Sadki 2009)

Gmina Sadki jest gminą wiejską, położoną w zachodniej części powiatu nakielskiego, znajdującego się w zachodniej części województwa kujawsko-pomorskiego, przy granicy z województwem wielkopolskim. Od strony północnej i zachodniej gmina Sadki graniczy z położonymi w województwie wielkopolskim, w powiecie pilskim, gminami Łobżenica i Wyrzysk. Od strony południowej i wschodniej gmina Sadki graniczy z innymi gminami powiatu nakielskiego - z gminami Kcynia, Nakło nad Notecią i Mroczą. Gmina zajmuje powierzchnię 15 369 ha, a zamieszkuje ją około 7400 osób. Sieć osadnicza gminy składa się z 22 miejscowości wiejskich, które wchodzi w skład 14 sołectw.

| Sołectwa Gminy: |
|------------------------|
| Anieliny |
| Bnin |
| Broniewo |
| Dębionek |
| Dębowo |
| Jadwiżyn |
| Kraczki |
| Liszkówko, Glinki |
| Łodzia |
| Mrozowo |
| Radzicz, Machowo |
| Sadki |
| Samostrzel |
| Śmielin |

(źródło : dane Urzędu Gminy)

Wieś Sadki położona jest przy drodze krajowej nr 10. Jej udział w łącznej liczbie mieszkańców gminy wynosi ok. 28 %. Większość ludności (72 %) mieszka w pozostałych miejscowościach gminy, co wskazuje na dominującą rolę rolnictwa w lokalnej gospodarce. Największe zespoły zabudowy mieszkaniowej znajdują się we wsi Sadki. W pozostałych miejscowościach, z uwagi na ich typowo rolniczy charakter, przeważa zabudowa zagrodowa, tj. budynki mieszkalne, inwentarskie i gospodarcze. Natomiast zabudowa wielorodzinną związana jest z przedwojennymi zespołami dworsko-folwarcznymi lub gospodarstwami rolnymi okresu powojennego. Zabudowa usługowa występuje głównie we wsi Sadki - dominującym ośrodku usługowym gminy, natomiast w pozostałych miejscowościach reprezentowana jest przede wszystkim przez obiekty oświatowe. Podobnym rozmieszczeniem cechuje się zabudowa techniczno-produkcyjna, która również skupiona jest w Sadkach, a w innych miejscowościach związana jest głównie z przetwórstwem rolno-spożywczym.

Historia

Pierwsze, udokumentowane ślady aktywnej działalności człowieka na terenie dzisiejszych Sadek i okolicznych miejscowości pochodzą, według archeologów, z okresu neolitu (4500 - 1800 lat p.n.e). Bogate znaleziska z epoki żelaza z okresu halsztackiego (około 700 - 400 lat p.n.e.) i lateńskiego (około 400 lat p.n.e. do początków naszej ery), a także okresu wpływów rzymskich (początek naszej ery do VI wieku naszej ery), zlokalizowano również na terenie gminy Sadki. Cmentarzysko kultury pomorskiej z okresu halsztackiego odkryto w Dębowie. W gminie Sadki archeolodzy natrafili również na liczne monety pochodzące z czasów Cesarstwa Rzymskiego. Te luźne znaleziska świadczą o częstych kontaktach pramieszkańców Sadek i okolicznych miejscowości z kupcami przybyłymi z Cesarstwa Rzymskiego.

Największym, odkrytym w 1972 roku cmentarzyskiem pradziejowym jest, jak dotąd cmentarzysko w miejscowości Osiek nad Notecią. Cmentarzysko użytkowane było przez ludność kultury pomorskiej i wielbarskiej w okresie od 550 lat p.n.e. do III wieku naszej ery. Na obszarze około 1,5 ha odkryto 581 obiektów: groby ciałopalne, groby skrzynkowe, groby podkoszowe, groby popielnicowe oraz jamowe, paleniska i ogniska ofiarne. W tym kompleksie natrafiono również na grób wojownika, w którym znaleziono popielnicę w kształcie pucharka oraz nożyce, noże żelazne, ostrogę, grot oszczepu, krzesiwo i pozostałości wiadra. Średniowieczna wieś Sadki na trwale związała się z kultem świętego Wojciecha. W przekazie, który jest legendą, dowiadujemy się, że fundatorem kościoła parafialnego w Sadkach był król Bolesław Chrobry. Król, idąc z Prus z ciałem męczennika świętego Wojciecha, poszukiwał przeprawy przez rzekę Noteć. Chcąc uniknąć kontaktu z nieprzychylną mu załogą potężnego grodu nakielskiego, skierował się w stronę Sadek, aby odszukać znajdujący się w pobliżu, mało uczęszczany, „bród na rzece Rokite i Noteci”. Odpoczynek przygotowano na wzgórzu sadkowskim, wzniesieniu wyraźnie górującym nad resztą terenu. W ten sposób chciano zapewnić wszystkim utrudzonym wędrowcom maksymalne bezpieczeństwo. Gdy odszukano w pobliskim Samostrzelu miejsce przeprawy, wspomniany „bród”, Bolesław Chrobry z radości rozkazał pobudować w miejscu odpoczynku kościół, którego był jedynym fundatorem. Stał się on zatem swoistym wotum wdzięczności dla Boga za wskazanie dalszej, bezpiecznej drogi prowadzącej przez obszary Pałuk do Trzemeszna i Gniezna (jak głosi legenda). Według historyków kościoła, pierwszą świątynię fundowali i uposażyli tutaj książęta piastowscy w XII lub XIII wieku, w okresie rozbicia dzielnicowego Polski.

Po raz pierwszy wiarygodne źródła historyczne wymieniają wieś Sadki pod datą 23 kwietnia 1288 rok. W tym dniu opat klasztoru cystersów w Byszewie, Engelbert, podpisał umowę z arcybiskupem gnieźnieńskim, Jakubem Świnką. Na jej mocy klasztor zrzekł się na rzecz

arcybiskupa dziesięcin z tzw. klucza dobrowskiego, a przejął dziesięciny z szesnastu wsi kasztelani nakielskiej. W latach panowania pierwszych władców z dynastii Jagiellonów: Władysława Jagiełły, Władysława Warneńczyka i Kazimierza Jagiellończyka, Sadki i najbliższe okolice były nękane przez częste rabunkowe najazdy rycerzy Zakonu Krzyżackiego i rycerzy z Nowej Marchii. Sadki na przestrzeni wieków od XV do XVIII położone były przy głównym trakcie łączącym Nakło z Jastrowiem przez Radzicz, Łobżenicę i Złotów. Parafia Sadki istniała prawdopodobnie od XII lub XIII wieku. Jest ona więc najstarszą na obszarze dzisiejszej gminy Sadki. Omawiana parafia wchodziła w skład arcybiskupstwa gnieźnieńskiego i była jedynym kościołem parafialnym w okolicy. Od XIII wieku, na mocy ustaleń soboru powszechnego w Rzymie na Lateranie w 1215 roku, ulega rozbudowie sieć administracji kościelnej.

Piętnastowieczne Sadki były królewszczyzną i wsią parafialną, należącą do starostwa nakielskiego. Tu znajdował się drewniany kościół, wzmiankowany po raz pierwszy w źródłach historycznych w 1411 roku. Sadki prawdopodobnie w XVI wieku były lokowane na prawie chełmińskim. Lokacja wsi na prawie chełmińskim polegała na tym, że osadnik, który był człowiekiem wolnym, otrzymywał łan chełmiński ziemi, czyli 30 morgów (16,8 ha). Poprzez nadanie ziemi stawał się kmieciem i zobowiązany był do płacenia z użytkowanej ziemi czynszu. Kmieć był osobiście wolny i gdy wywiązał się ze swoich powinności, mógł opuścić wieś. Na czele wsi stał sołtys posiadający znacznie większe gospodarstwo niż kmiecie. Miał on prawo do pobierania czynszów oraz kar sądowych. Przewodził on również wiejskiej ławie sądowej, która była lokalnym sądem. On odpowiadał za zasiedlenie wszystkich łanów kmieciami.

Przyjąć należy, że wieś lokowano w sposób typowy dla tego okresu, wokół kościoła nad rzeką Rokitką. W 1511 roku wydzielono dla osadników 19 łanów rolnych. Jednołanowe zagrody chłopskie nazywano powszechnie „area” czyli siedliskiem. W siedlisku wszystkie budynki były wykonane z drewna. Centralne miejsce w area zajmował dom, który zazwyczaj stał szczytem do drogi, częściej po prawej stronie podwórza. Był to wolno stojący budynek niepołączony jednym dachem z innymi budynkami gospodarskimi. Stodoła i chlew w siedlisku to dwa oddzielne budynki. Mieszkańcy Sadek zajmowali się głównie pracą na roli, która stanowiła główne i zazwyczaj jedyne źródło utrzymania. Jesienią siano żyto i pszenicę, na wiosnę natomiast zboże jare, głównie owies.

W 1660 roku, po potopie szwedzkim, Sadki były wyludnione, a gospodarstwa kmiecie przekształcały się w nieużytki. We wsi nie było wtedy nawet sołtysa.

Na mocy traktatu rozbiorowego z 15 stycznia 1772 roku zawartego pomiędzy Prusami, Rosją i Austrią, wieś królewska Sadki 13 września 1772 roku utraciła niepodległość i stała się częścią państwa pruskiego. Sadki przez cały XIX wiek były rozwarstwione na dwie osady: wieś Sadki i kolonię Sadki, Wieś Sadki traktowana była jako osada polska istniejąca niezmiennie od początków państwa polskiego. Liczyła ona w połowie XIX wieku 527 mieszkańców. Z tej liczby 399 osób było wyznania rzymskokatolickiego, co było równoznaczne z uznaniem narodowości polskiej tych osób, 155 osób przyznawało się do wyznania ewangelickiego i uznawano ich, że są narodowości niemieckiej, 33 mieszkańców określono jako Żydów. Wieś Sadki składała się z 56 domów i liczyła 1349 hektarów - 1009 ha stanowiły grunty orne, 251 ha łąki. Znacznie mniejszą osadą była kolonia Sadki, w której w omawianym okresie historycznym było 38 domów i 338 mieszkańców, W kolonii Sadki przeważały osoby wyznania ewangelickiego (było tam 211 osób tego wyznania, katolicy byli 127 osobową mniejszością). Wieś ta liczyła 595 ha. Z tej liczby 449 ha stanowiły pola uprawne a 82 ha łąki. W opinii społeczności polskiej wsi Sadki, kolonię Sadki powołano wyłącznie w celu germanizacji mieszkającej tu od wieków ludności polskiej. Kolonia Sadki utworzona u schyłku XVIII wieku otaczała wieś z kierunków: wschodniego, północnego i zachodniego. Dodatkowym argumentem potwierdzającym odczucia polskich mieszkańców Sadek było to, że wskutek nasilenia akcji germanizacyjnych w drugiej połowie XIX wieku, w 1876 roku, wobec tendencji zniemczania nazw miejscowości, zniemczono nazwę kolonia Sadki na Sadkowiec lub Schlossberg bei Nakle lub Sadke. U schyłku XIX wieku i początkach XX Wielkopolska, do której należały Sadki i Sadkowiec, przeżywa przyspieszony rozwój gospodarczy. Sprzyjało temu pruskie prawo, w którym od 1890 roku wprowadzano szereg regulacji, które chroniły producentów rolnych i ich majątki, pozwalały na korzystanie z preferencyjnych kredytów. Skutkiem poprawy koniunktury rynkowej był wzrost zamożności mieszkańców Sadek. Wieś się bogaciła i dlatego odważnie podejmowano nowe inwestycje. Budowano w Sadkach pierwsze zakłady przemysłu rolno - spożywczego. Powstała gorzelnia rolnicza, którą powołano jako spółkę z ograniczoną odpowiedzialnością.

Dnia 21 września 1901 roku przez wieś Sadki i Sadkowiec uruchomiono linię kolejki wąskotorowej. Była ona własnością działającej od 1894 roku spółki akcyjnej - Wyrzyskie Koleje Państwowe. Poprawa koniunktury w rolnictwie sprzyjała także ruchowi budowlanemu. W Sadkach powstawały typowe dla gospodarstw towarowych założenia folwarczne. Pierwszy folwark powstał w centrum wsi (obecnie siedziba Rolniczej Spółdzielni Produkcyjnej)¹.

Kultura, sport i rekreacja na terenie gminy

Placówki kulturalne na terenie gminy:

Gminny Dom Kultury w Sadkach, świetlice wiejskie w miejscowościach Bnin, Dębowo, Jadwiżyn, Łodzia, Radzicz, Liszkówko, Mrozowe, Kraczkki, Śmielin, Samostrzel oraz Gminną Bibliotekę Publiczną w Sadkach wraz z filiami w Dębowie i Radziczu. Sieć tą można uznać za zaspokajającą potrzeby gminy, a pożądanym działaniem są modernizacje istniejących placówek.

Wśród obiektów sportowych zlokalizowanych na terenie gminy wymienić należy:

boisko sportowe orlik w Sadkach, boiska zakładowe w Mrozowie, Dębowie i Dębionku oraz ścieżkę sportowo-przyrodniczą w Anielinach, na której, na trasie długości ok. 1,5 km, ustawionych jest 11 stacji z przyrządami do ćwiczeń gimnastycznych.

Na terenie gminy działa szereg organizacji pozarządowych o charakterze kulturalnym i sportowym: Towarzystwo Kulturalne Gminy Sadki, Stowarzyszenie Kobiet na Rzecz Środowiska Wiejskiego, Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju Wsi Anieliny i Łodzia „ŻAKUS”, Stowarzyszenie Kulturalno-Społeczne na Rzecz Rozwoju Wsi Parafii p.w. Św. Michała Archanioła w Dębowie, Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju Wsi Mrozowe i Samostrzel „Kłos”, Stowarzyszenie razem dla Anielin, Stowarzyszenie przyjaciół szkoły w Bninie, Stowarzyszenie Młodzieży „Puella”, Stowarzyszenie Kół Gospodyń Wiejskich Gminy Sadki, Stowarzyszenie Miłośników Kultury Krajeńsko-Pałuckiej.

Przy Gminnym Ośrodku Kultury prężnie działają m.in. zespoły folklorystyczne: Zespół „Sadkowanie” oraz Dziecięcy Zespół Folklorystyczny „Jabłoneczka”.

Kościóły

Na obszarze gminy kościoły parafialne rzymsko-katolickie funkcjonują w Sadkach, Dębowie, Radziczu i Śmielinie. Ponadto funkcjonują kaplice w Dębionku, Samostrzelu, Mrozowie i Kraczkach. W gminie nie ma kościołów innych wyznań. Na obszarze gminy funkcjonują cmentarze parafialne rzymsko-katolickie w Sadkach, Dębowie i Radziczu.

| Parafia: | obejmuje: |
|-----------------|---|
| Sadki | Sadki oraz kaplice w Samostrzelu (Bnin, Jadwiżyn) i Mrozowie |
| Dębowo | Dębowo, Broniewo, cz. Dębionka, cz. Śmielina, Małocin (gmina Nakło) |
| Radzicz | Radzicz, cz. Dębionka, Machowo, cz. Kraczek |
| Śmielin | cz. Śmielina, Anieliny, Łodzia |

Uwarunkowania wynikające ze stanu ładu przestrzennego i wymogów ochrony przyrody

Gmina Sadki jest gminą rolniczą, a w jej krajobrazie dominują pola uprawne oraz zabudowa zagrodowa. Analizując ich wzajemne powiązania można stwierdzić, że dotychczasowy rozwój osadnictwa odbywa się w sposób harmonijny, uwzględniający z jednej strony potrzeby gminy i jej mieszkańców, a z drugiej ograniczenia związane z wysoką jakością rolniczej przestrzeni produkcyjnej i obszarami cennymi przyrodniczo, a także wymaganiami zachowania zwartości istniejących jednostek osadniczych (unikanie nadmiernego rozpraszania się zabudowy). Zauważalne na obszarze gminy zaburzenia ładu przestrzennego uwarunkowane są czynnikami historycznymi i wiążą się z wprowadzeniem, po II Wojnie Światowej, gospodarki uspołecznionej w dawnych zespołach dworsko-folwarcznych. Pierwotna struktura funkcjonalna i przestrzenna tych zespołów, wynikająca z nieistniejącej już struktury społeczno-gospodarczej, stała się zbędna, a często celowo była niszczone. Szansą na rewitalizację takich zespołów, a w konsekwencji właściwe kształtowanie ładu przestrzennego, jest poszukiwanie nowych kierunków rozwoju, m.in. w branży turystycznej.

Obszar gminy, pod względem ukształtowania terenu, podzielony jest na dwie części. Większość obszaru gminy leży w granicach Pojezierza Krajeńskiego, wchodzącego w skład Pojezierza Południowo-pomorskiego, natomiast południowa część położona jest w Dolinie Środkowej Noteci, stanowiąc teren płaski lub falisty, częściowo pagórkowaty, leżący na wysokości ok. 90 - 100 m n.p.m. i opadający wysoką krawędzią w kierunku południowym ku pradolinie. W pradolinie występują cztery poziomy terasowe: terasa zalewowa, dolinna, środkowa i górna, przy czym największy obszar zajmuje terasa zalewowa, leżąca na wysokości ok. 50 - 55 m n.p.m.

Na obszarze gminy największymi wodami powierzchniowymi są rzeki Noteć, Orla, Rokitka i odcinek Łobzonki. Lasy zajmują ok. 15,3% powierzchni gminy.

Pod względem siedliskowym dominują siedliska borowe oraz w mniejszym stopniu las mieszany i świeży, a niewielkie powierzchnie zajmują siedliska wilgotne. Znaczną część lasów stanowią lasy ochronne (wodochronne), głównie w południowej części gminy. W drzewostanie dominuje sosna z domieszką świerku, przy czym przewaga drzewostanów iglastych wpływa negatywnie na odporność lasów, czemu należy zapobiegać przez zwiększanie udziału drzewostanów liściastych.

Zgodnie z art. 40 ust. 2 ww. ustawy o ochronie przyrody, na terenach niezabudowanych, jeżeli nie stanowi to zagrożenia dla ludzi lub mienia, drzewa stanowiące

pomniki przyrody podlegają ochronie aż do ich samoistnego, całkowitego rozpadu.

Oprócz form ochrony przyrody określonych w ustawie o ochronie przyrody, na terenie gminy znajdują się ponadto lasy ochronne (wodochronne), ustanowione na mocy ustawy z dnia 28 września 1991 r. o lasach. W lasach ochronnych, zgodnie z art. 9 ustawy z dnia 3 lutego 1995 r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych, mogą być wznoszone budynki i budowle służące gospodarce leśnej, obronności lub bezpieczeństwu państwa, oznakowaniu nawigacyjnemu lub geodezyjnemu, ochronie zdrowia i urządzenia służące turystyce, na inne cele lasy te mogą być przeznaczone w przypadkach uzasadnionych ważnymi względami społecznymi i brakiem innych gruntów.

Obszary cenne przyrodniczo na terenie gminy Sadki

Na terenie gminy ustanowiono następujące formy ochrony przyrody:

- rezerwat przyrody „Borek”,
- Nadnotecki Obszar Chronionego Krajobrazu,
- obszary Natura 2000,
- pomniki przyrody.

Rezerwat przyrody „Borek” obejmuje obszar o powierzchni 129,71 ha, zgodnie z Rozporządzeniem Nr 100/2006 Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 3 listopada 2006 r. w sprawie rezerwatu przyrody „Borek” (Dz. Urz. Woj. Kujawsko-Pomorskiego z dnia 10 listopada 2006 r. Nr 138, póź. 2063). Celem ochrony w Rezerwacie jest zabezpieczenie i zachowanie ze względów przyrodniczych, naukowych i dydaktycznych cennych zbiorowisk leśnych - gradowych i łągowych. Aktualny plan ochrony dla rezerwatu, obejmujący lata 2010 - 2030, został ustanowiony Zarządzeniem Nr 17/2010 Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Bydgoszczy z dnia 28 kwietnia 2010 r. w sprawie ustanowienia planu ochrony dla rezerwatu przyrody „Borek” (Dz.Urz. Woj. Kujawsko-Pomorskiego z dnia 11 czerwca 2010 r. Nr 103, póź. 1334).

Zarządzenie wprowadza następujące ustalenia do studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy, dotyczące eliminacji lub ograniczenia zagrożeń zewnętrznych :

- zakaz udostępniania rezerwatu do wykorzystania sportowego (sporty motorowe, zaprzęgi psie, trasy konne, zabawy militarne),
- podczas planowania jakiegokolwiek działalności gospodarczej i inwestycyjnej uwzględniać warunki wynikające z ochrony przyrody i krajobrazu, projektowane przedsięwzięcia na obszarach przylegających do rezerwatu muszą być uzgodnione z Regionalnym Dyrektorem Ochrony Środowiska w Bydgoszczy.

Na podstawie Dyrektywy Ptasiej 79/409/EWG w sprawie ochrony dziko żyjących ptaków, rządy państw członkowskich Unii Europejskiej zostały zobowiązane do wyznaczenia Obszarów Specjalnej Ochrony (OSO), tworzących europejską sieć ekologiczną NATURA 2000. W związku z powyższym wyznaczony został obszar specjalnej ochrony ptaków „Dolina Środkowej Noteci i Kanału Bydgoskiego” (kod obszaru PLB 300001), który, zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Środowiska z dnia 12 stycznia 2011 r. w sprawie obszarów specjalnej ochrony ptaków (Dz. U. Nr 25, póź. 133), obejmuje południową część gminy Sadki, o powierzchni 3305,4 ha. Zgodnie z art. 27a ust. 2 ww. ustawy o ochronie przyrody, organem sprawującym nadzór nad obszarem jest Regionalny Dyrektor Ochrony Środowiska w Bydgoszczy.

Dyrektywa Siedliskowa 92/43/EWG w sprawie ochrony siedlisk naturalnych oraz dzikiej fauny i flory zobowiązała rządy państw członkowskich Unii Europejskiej do wyznaczenia Specjalnych Obszarów Ochrony (SOO) tworzących europejską sieć ekologiczną NATURA 2000. W związku z powyższym do objęcia ochroną siedliskową wskazano obszar „Dolina Noteci” (kod obszaru PLH 300004), który obejmuje m.in. gminę Sadki. Jest to obszar o znaczeniu dla Wspólnoty.

Zgodnie z art. 33 ust. 1 ww. ustawy o ochronie przyrody, zabrania się podejmowania działań mogących, osobno lub w połączeniu z innymi działaniami, znacząco negatywnie oddziaływać na cele ochrony obszaru Natura 2000, w tym w szczególności pogorszyć stan siedlisk przyrodniczych lub siedlisk gatunków roślin i zwierząt lub wpłynąć negatywnie na gatunki, dla których ochrony został wyznaczony obszar Natura 2000, a także pogorszyć integralność obszaru Natura 2000 lub jego powiązania z innymi obszarami, przy czym zgodnie z art. 34 ust. 1 ww. ustawy, jeżeli przemawiają za tym konieczne wymogi nadrzędnego interesu publicznego, w tym wymogi o charakterze społecznym lub gospodarczym, i wobec braku rozwiązań alternatywnych, regionalny dyrektor ochrony środowiska może zezwolić na realizację planu lub działań, mogących znacząco negatywnie oddziaływać na cele ochrony obszaru Natura 2000, zapewniając wykonanie kompensacji przyrodniczej niezbędnej do zapewnienia spójności i właściwego funkcjonowania sieci obszarów Natura 2000. Zgodnie z art. 33 ust. 2 ww. ustawy, powyższe ograniczenia stosuje się również w odniesieniu do proponowanych obszarów mających znaczenie dla Wspólnoty, do czasu ich zatwierdzenia i wyznaczenia. Zgodnie z art. 33 ust. 3 ww. ustawy, projekty planów i projekty zmian do przyjętych planów oraz planowane przedsięwzięcia, które nie są bezpośrednio związane z ochroną obszaru Natura 2000 lub nie wynikają z tej ochrony, a które mogą na te obszary

znacząco oddziaływać, wymagają przeprowadzenia odpowiedniej oceny oddziaływania na środowisko, na zasadach określonych w ustawie z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz. U. Nr 199, póź. 1227 z późn. zm.). Na obszarze gminy ustanowiono 32 pomniki przyrody - w większości pojedyncze okazy drzew.

(Załącznik I - Pomniki przyrody na obszarze gminy Sadki)

5.2.2. Zabytki nieruchome ujęte w gminnej ewidencji zabytków GEZ

Z terenu gminy Sadki włączono do GEZ 130 obiektów. W Sadkach dominuje zabudowa mieszkaniowa z przełomu XIX/XX wieku. Zabytki nieruchome GEZ przedstawia **Załącznik nr III i nr IV**. Jest to głównie zabudowa mieszkaniowa murowana. Na niektórych budynkach elewacja wymaga prac restauratorskich.

Na terenach wiejskich spotykamy założenia dworsko-parkowe lub folwarczne (Samostrzel, Broniewo, Mrozowo), obiekty użyteczności publicznej, obiekty przemysłowe, kościoły (Dębowo, Radzicz, Sadki), kapliczki (Kraczki, Sadki, Mrozowo, Samostrzel) i domy mieszkalne. Stan obiektów ewidencyjnych można określić jako dobry i dostateczny.

Ewidencja GEZ została założona w 2013 roku przez Gminę Sadki. GEZ obejmuje łącznie 130 obiekty nieruchome w tym 5 zespołów rejestrowych (z czego 4 obiekty rejestrowe to nagrobki z cmentarza w Sadkach, który jest również wpisany do rejestru wcześniejszą decyzją).

Obszary zagrożenia dla zabytków nieruchomych

- **obszarami zagrożonymi są tereny dawnych cmentarzy** szczególnie ewangelickich lub miejsca po cmentarzach. Praktycznie wszystkie cmentarze ewangelickie podlegają dewastacji. W wielu wypadkach zachowały się w zasadzie tylko miejsca pocmentarne gdzie jedynym zachowanym elementem cmentarza jest jego drzewostan bądź grupa krzewów i zarośli rosnąca w miejscu cmentarza. Cmentarze katolickie utrzymywane są na ogół w dobrym stanie.

Głównym problemem jest tu brak środków finansowych na rewaloryzację i utrzymanie oraz brak oznaczeń i tablic informacyjnych,

- **niedobór** środków publicznych na rewitalizację,
- **brak** powszechnej świadomości realnej i potencjalnej wartości zasobów kulturowych,
- **degradacja spowodowana wymogami współczesności** i w związku z tym prowadzonymi adaptacjami i remontami obiektów zabytkowych. Likwidacja oryginalnych elementów dekoracji architektonicznej, zdobionej stolarki okiennej, drzwiowej, klatek schodowych,

dawnych witryn sklepowych, wprowadzanie współczesnych materiałów budowlanych typu blacha dachówkopodobna, w miejsce ceramicznych pokryć dachowych, okien z PVC oraz ocieplanie płytami styropianowymi - prowadzi do degradacji pojedynczych obiektów a także całych obszarów starej zabudowy, pozbawiając je charakterystycznego klimatu a co za tym idzie wartości historycznych,

- **wprowadzanie elementów obcych stylowi** - wpływ na taki stan rzeczy mają przekształcenia własnościowe obiektów nieruchomości przez właścicieli prywatnych często wykonujących prace przy zabytku bez wymaganego pozwolenia konserwatorskiego w sposób niezgodny z zasadami sztuki i techniki konserwatorskiej,
- **niewielka możliwość wykorzystania starych budynków folwarcznych** do nowoczesnej produkcji, niszczenie kompozycji podwórza folwarcznego oraz charakteru zachowanej zabudowy. Budynki te wymagają przeróbek i adaptacji, a w wielu przypadkach również znalezienia nowej funkcji.

5.2.3. Zabytki nieruchome o dużym znaczeniu, w tym zabytki objęte prawnymi formami ochrony.

W rejestrze zabytków nieruchomych WKZ Toruń znajduje się 19 obiektów (w ramach 5 zespołów). Są to najważniejsze zabytki gminy Sadki (**Załącznik nr III**).

| GMINA | MIEJSCOWOŚĆ | OBIEKT | DATA DECYZJI | NR REJESTRU |
|-------|-------------|---|--------------|-------------|
| SADKI | BRONIEWO | Założenie dworsko-parkowe: - Dwór - Park | 10.06.1987 | A/1157 |
| | DĘBOWO | - Założenie dworsko-parkowe: Park Stajnia Stodoła Wolarnia Chlewnia Obora Wieża ciśnień Wozownia, ob. magazyn Dom mieszkalny | 15.06.1987 | A/1408 |
| | SADKI | Kościół parafialny p.w. Św. Wojciecha | 14.03.1933 | A/807 |
| | | - Cmentarz rzymsko-katolicki parafii p.w. Św. Wojciecha | 07.03.1989 | A/1138 |

| | | | |
|-------------------|--|-------------|-----------|
| | - Kaplica grobowa rodziny Robowskich z ok. 1915 r. na cmentarzu parafialnym | 26.05.2017 | A/1723 |
| | 3 nagrobki wpisane do rejestru zabytków oddzielną decyzją: - Nagrobek Florian Kmiecika - Nagrobek ks. Stanisława Lemieża - Nagrobek Małgorzaty Szulc | 21.11. 2016 | B/379/1-3 |
| | - Postument z krzyżem z nagrobka Katarzyny z Lemieżów Krotofil | 12.04.2017 | B/386 |
| SAMOSTRZEL | Założenie pałacowo-parkowe: - Pałac - Park | 21.07.1970 | A/884 |

Zabytki z terenu gminy Sadki – dane: Narodowy Instytut Dziedzictwa

Sadki - kościół p.w. Św. Wojciecha

Mobile W | G | słownik fr | Construire | Program | Regional | TRESĆ | PDF na D | zal 1 stud | Miejscow | NID | Port |

https://mapy.zabytek.gov.pl/nid/

Ministerstwo Kultury | Konserwacja i Rewita | GPS Visualizer: Draw | Gmina Łącko - Niezł | 1. ZAJAZD Podolski F | 1. NOCLEGI Starogard | Horchat Hai Caliputo | MEGA ROCK BALLAD

Wyszukiwanie | Narzędzia | Źródła danych | Pomiar

1:945

Zabytki | Zabytki nieruchome | Zabytki archeologiczne

Inspiro Id: PL-1.9.ZIPOZ.NID_M_04_BK.125780
Forma ochrony: rejestr zabytków
Chronologia: XVIII w.
Funkcja: kościół
Wykaz dokumentów: A.234 z 1933-05-14; A/807 z 2010-05-31
Data wpisania: 1933-03-14
Adres: Sadki
Dokładność położenia: dokładny
Status: zabytek istnieje

NARODOWY INSTYTUT DZIEDZICTWA
 NATIONAL HERITAGE BOARD OF POLAND

Y: 396301.38 X: 589270.56
 N: 53°9'20.99" E: 17°26'54.94"

22:45
 2017-07-15

Sadki - cmentarz

Mobile W | G | słownik fr | Construire | Program | Regional | TRESĆ | PDF na D | zal 1 stud | Miejscow | NID | Port |

https://mapy.zabytek.gov.pl/nid/

Ministerstwo Kultury | Konserwacja i Rewita | GPS Visualizer: Draw | Gmina Łącko - Niezł | 1. ZAJAZD Podolski F | 1. NOCLEGI Starogard | Horchat Hai Caliputo | MEGA ROCK BALLAD

Wyszukiwanie | Narzędzia | Źródła danych | Pomiar

1:1600

Zabytki | Zabytki nieruchome | Zabytki archeologiczne

Inspiro Id: PL-1.9.ZIPOZ.NID_M_04_CM.13292
Forma ochrony: rejestr zabytków
Chronologia: 1943 r.
Funkcja: cmentarz rzymsko-katolicki
Wykaz dokumentów: A/234 z 1938-03-07
Data wpisania: 1938-03-07
Adres: Sadki
Dokładność położenia: dokładny
Status: zabytek istnieje

NARODOWY INSTYTUT DZIEDZICTWA
 NATIONAL HERITAGE BOARD OF POLAND

Y: 396479.53 X: 589020.91
 N: 53°9'23.63" E: 17°27'4.83"

22:49
 2017-07-15

Samostrzel - zespół

Mobile W | G | słownik fr | Construire | Program | Regional | TRESĆ | PDF na D | zal 1 stud | Miejscow | NID | Port |

https://mapy.zabytek.gov.pl/nid/

Ministerstwo Kultury | Konserwacja i Rewita | GPS Visualizer: Draw | Gmina Łącko - Niezł | 1. ZAJAZD Podolski F | 1. NOCLEGI Starogard | Horchat Hai Caliputo | MEGA ROCK BALLAD

Wyszukiwanie | Narzędzia | Źródła danych | Pomiar

1:12799

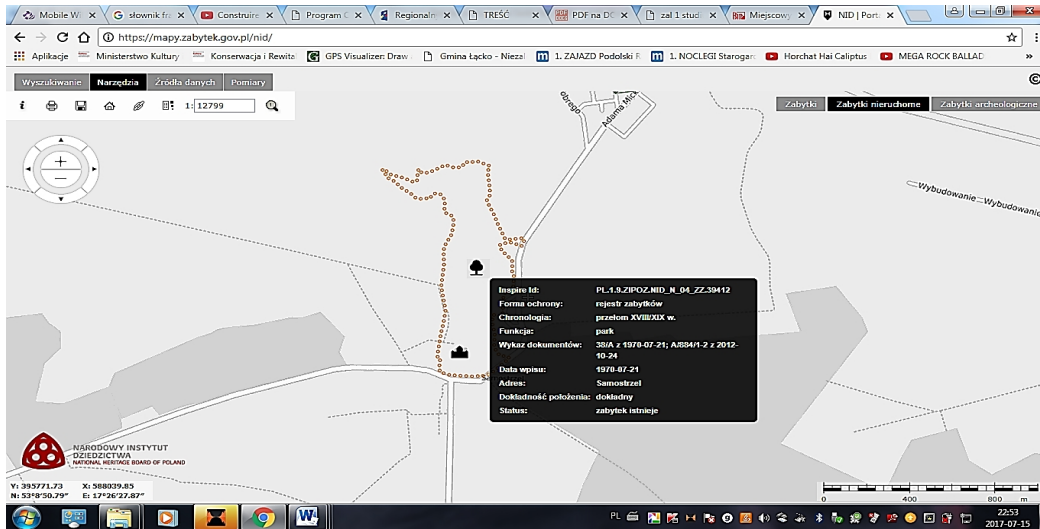
Zabytki | Zabytki nieruchome | Zabytki archeologiczne

Inspiro Id: PL-1.9.ZIPOZ.NID_M_04_BK.125780
Forma ochrony: rejestr zabytków
Chronologia: pocz. XVIII w.
Funkcja: pałac
Wykaz dokumentów: 38/A z 1970-07-21; A/884/1-2 z 2012-10-24
Data wpisania: 1970-07-21
Adres: Samostrzel
Dokładność położenia: dokładny
Status: zabytek istnieje

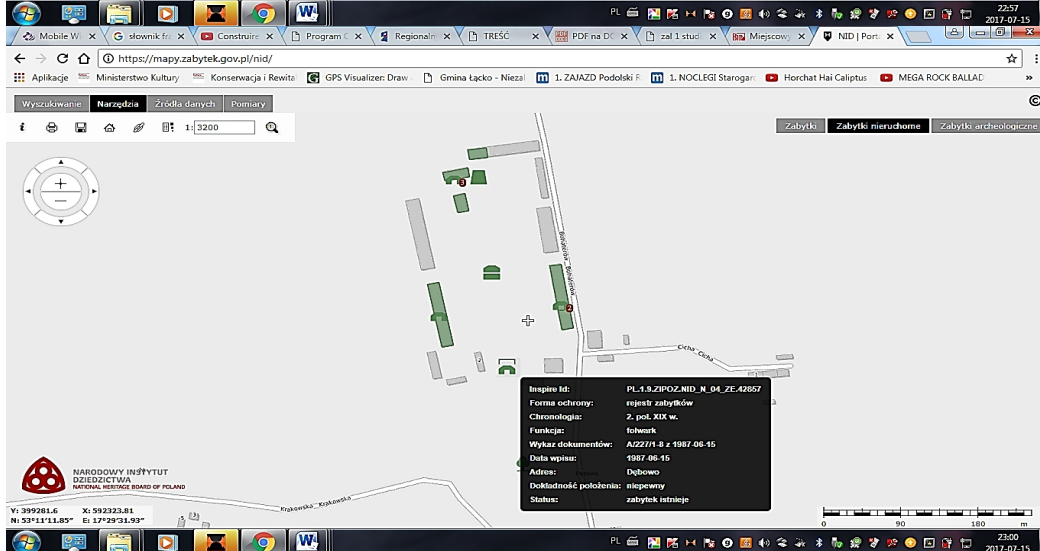
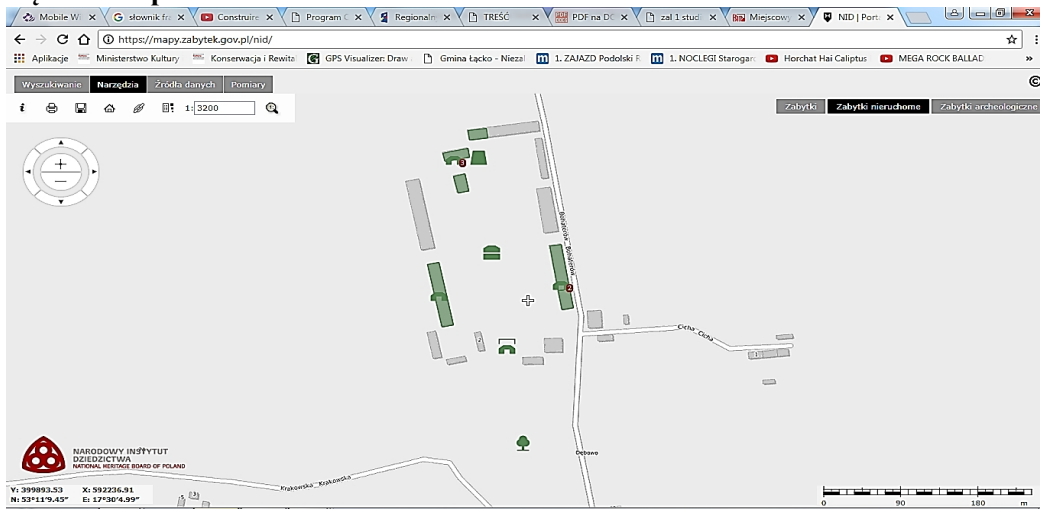
NARODOWY INSTYTUT DZIEDZICTWA
 NATIONAL HERITAGE BOARD OF POLAND

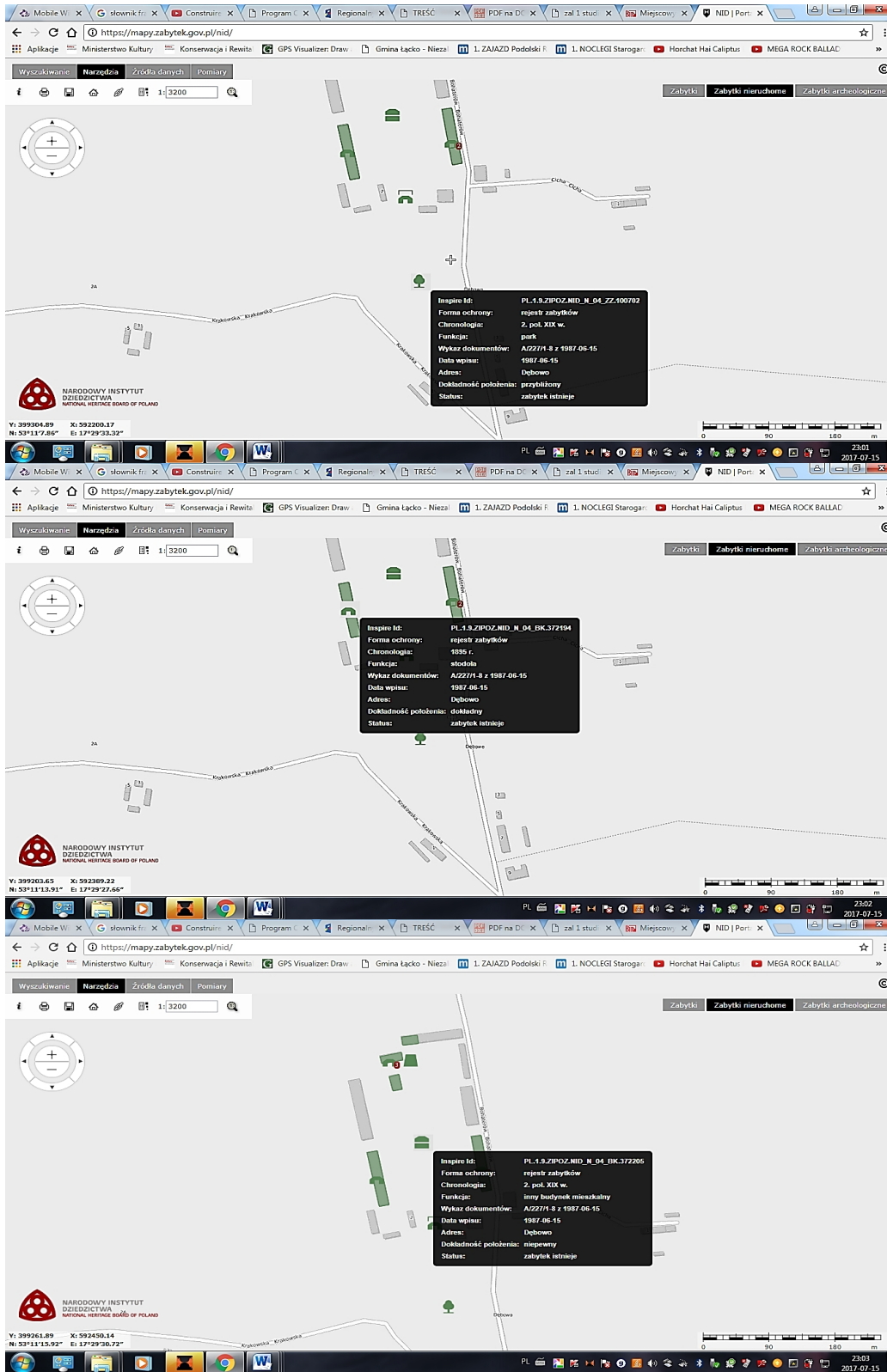
Y: 395685.72 X: 587577.54
 N: 53°48'23.77" E: 17°26'23.79"

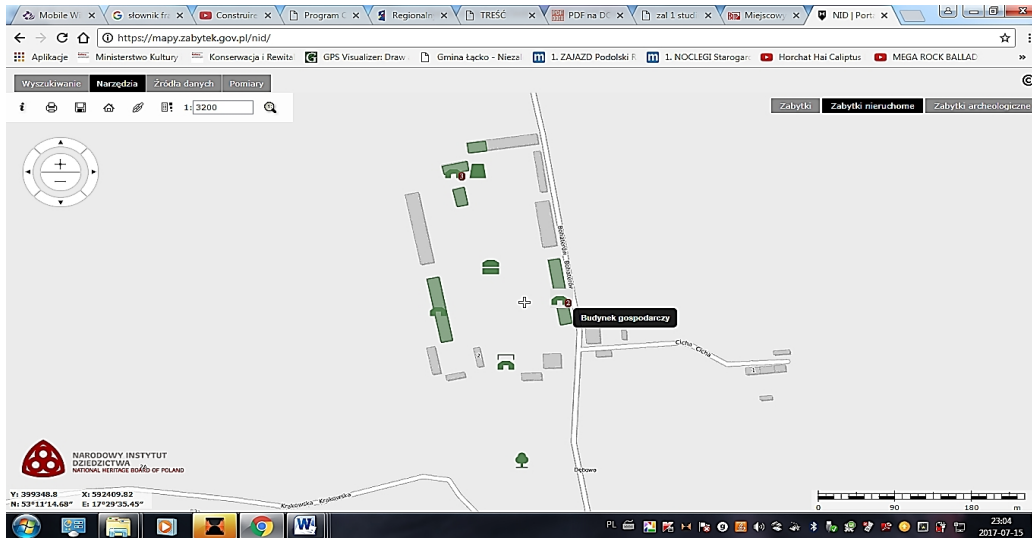
22:53
 2017-07-15



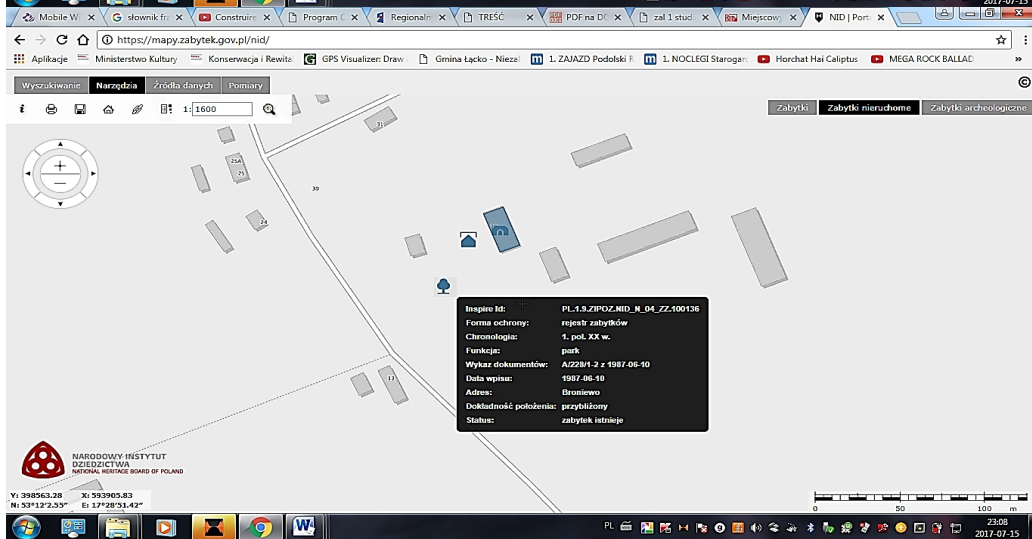
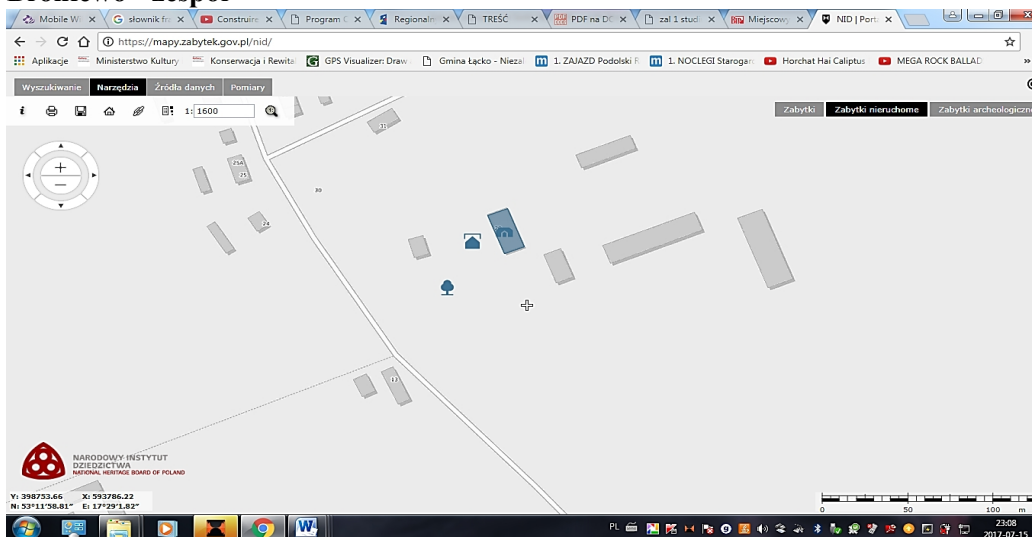
Dębno - zespół

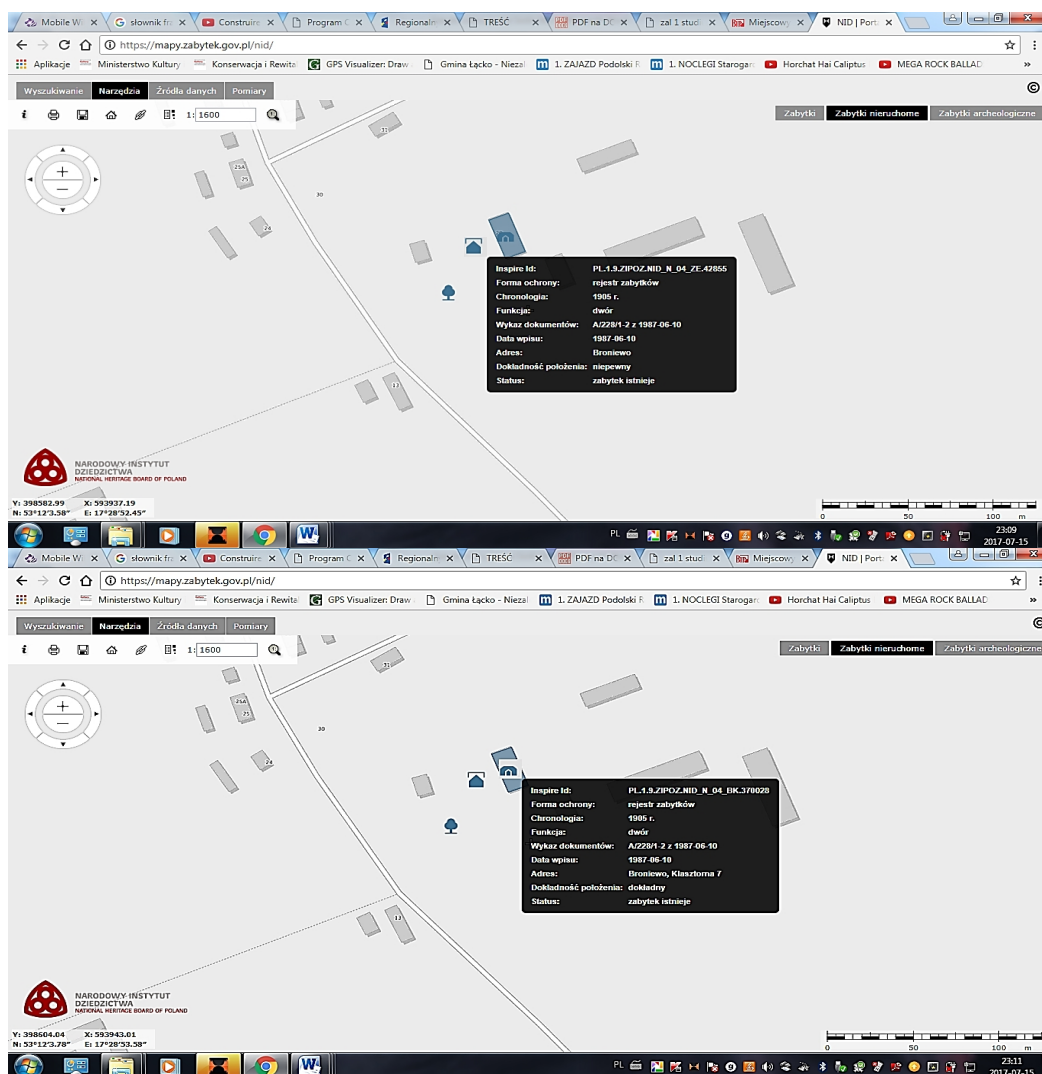






Broniewo - zespół





5.2.4. Zabytki ruchome

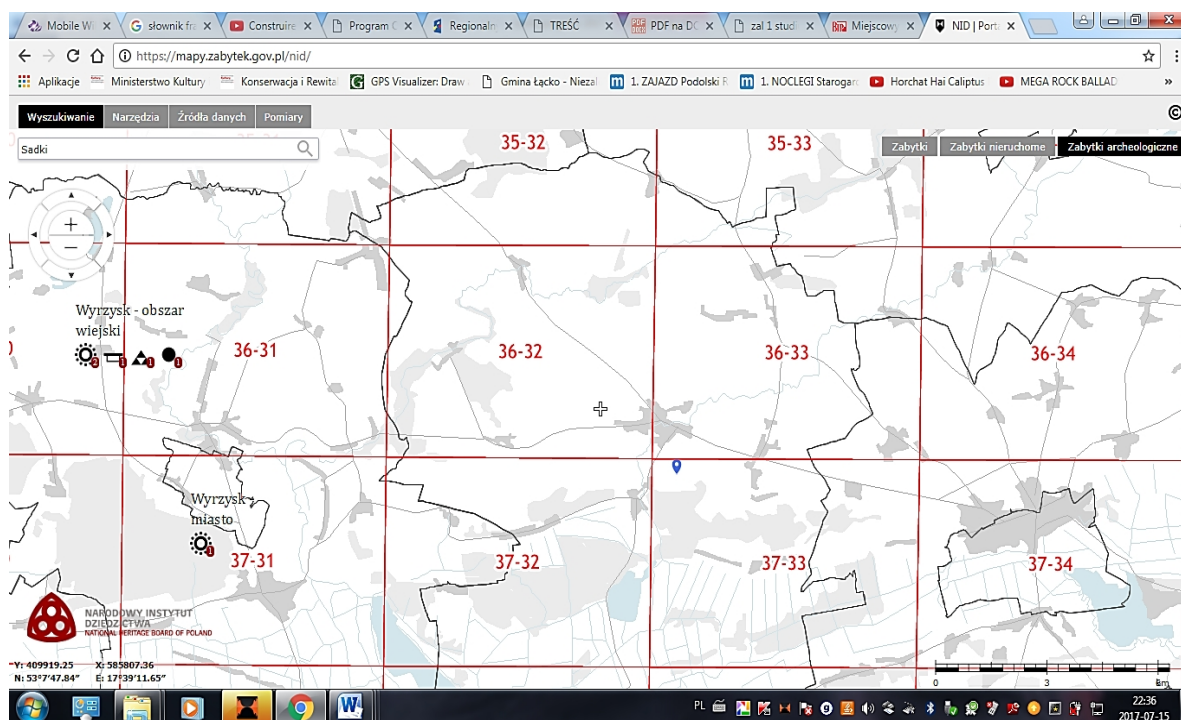
Zabytki ruchome to głównie wyposażenie kościołów. Jest to zbiór otwarty. Lista zbiorcza zamknięta zabytków ruchomych WKZ nie istnieje. Opis najważniejszych zabytków znajduje się w **Załączniku nr V**.

5.2.5. Zabytki archeologiczne

Na terenie gminy zlokalizowano 447 stanowisk archeologicznych, dla których WKZ posiada karty ewidencji wojewódzkiej. Jest to zbiór otwarty i z czasem ilość stanowisk może ulegać zmianie. Wśród stanowisk archeologicznych większość stanowią punkty i ślady osadnicze (**Załącznik nr II**). Pod względem chronologii dominuje osadnictwo średniowieczne, odpowiednio, 135 stanowisk z okresu późnego średniowiecza i 28 z okresu wczesnego średniowiecza. Następnie dużą grupę stanowią ślady i punkty osadnicze z okresu nowożytnego

od XV wieku i później. Najstarsze stanowiska z terenu gminy pochodzą z epoki kamiennej-70, następnie późniejsze chronologicznie stanowiska z okresu lateńskiego-69, okresu wpływów rzymskich-62, kultury pomorskiej-21 i z inne, mniej liczne z okresu epoki brązu. Na terenie gminy nie występują stanowiska wpisane do rejestru zabytków WKZ.

Podział terenu gminy na obszary AZP



Teren gminy Sadki rozmieszczony jest na 8 obszarach AZP, licząc od północy odpowiednio: 35-32, 35-33, 36-32, 36-33, 37-32, 37-33, 38-32, 38-33.

Zagrożenia dla zabytków archeologicznych

Podstawowym zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych oraz nawarstwień kulturowych są wszelkie inwestycje związane z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu, które wymagają prowadzenia prac ziemno-budowlanych.

Aby zapobiec zniszczeniu stanowisk archeologicznych oraz nawarstwień kulturowych, prace ziemne prowadzone w strefie ochrony stanowisk archeologicznych wymagają prowadzenia badań archeologicznych w zakresie uzgodnionym z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Jest to szczególnie ważne podczas takich inwestycji, jak budowa budynków mieszkalnych,

usługowych oraz inwestycje liniowe: przyłącza kanalizacji deszczowej, sanitarnej, gazowej, telekomunikacyjnej.

Natomiast realizacja inwestycji takich jak budowa autostrad, obwodnic, dróg, zbiorników retencyjnych, eksploatacja żwirowni, kopalnie kruszywa, wymaga prawidłowego rozpoznania terenu pod względem faktycznej ilości stanowisk archeologicznych oraz przeprowadzenia ratowniczych badań wykopaliskowych na wytypowanych stanowiskach. Należy pamiętać również o pracach ziemno-budowlanych związanych z przebudową lub rozbiórką budynków wpisanych do rejestru zabytków i ujętych w ewidencji zabytków. Towarzyszące im badania archeologiczne są istotne w procesie rekonstrukcji dawnej zabudowy.

Przebudowa układów urbanistycznych, ruralistycznych i założeń pałacowo-parkowych prowadzi często do naruszenia średniowiecznych i nowożytnych nawarstwień kulturowych. W związku z tym wszystkie prace ziemne wymagają jednoczesnego prowadzenia badań archeologicznych. Wyniki badań często stanowią jedyną dokumentację następujących po sobie epizodów osadniczych, na tym terenie.

Powierzchnia zasobów rolnych i leśnych, w jakie obfituje gmina Sadki zawiera wiele śladów osadnictwa pradziejowego. Istotne zagrożenie dla zachowania substancji zabytkowej stanowisk archeologicznych zlokalizowanych w obrębie pól uprawnych stanowi głęboka orka. Niektóre zagrożenia pojawiły się w ciągu ostatnich lat, jak na przykład działalność tzw. poszukiwaczy skarbów z wykrywaczami metali, których rozmiarów nie potrafimy ocenić. Działalność ta szczególnie zagraża cmentarzyskom. Wiele zagrożeń wynika z przyspieszonego rozwoju gospodarczego, jak już wspomniano, użycie ciężkiego sprzętu w rolnictwie, rozwój budownictwa i budowa dróg.

W oparciu o istniejące plany inwestycyjne można wymienić obszary na terenie gminy, zagrożonych pod względem zachowania zabytków archeologicznych. Zadania te wymagają prowadzenia badań archeologicznych ze względu na niszczący charakter ich prac ziemnych. Na terenie gminy priorytetowe zamierzenia inwestycyjne wiążą się przede wszystkim z funkcjonowaniem układu drogowego, systemem wodno-kanalizacyjnym oraz rozwojem infrastruktury społecznej:

- Budowa i modernizacja sieci wodociągowej
- Budowa i modernizacja sieci kanalizacji sanitarnej
- Kanalizacja sanitarna

Stan zachowania stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków: brak zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru.

Stan zachowania zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych: dobry.

Stanowiska archeologiczne niewpisane do rejestru zabytków, ujawnione głównie podczas badań AZP, stanowią podstawową grupę (447), która składa się na archeologiczne dziedzictwo kulturowe gminy. Z powodu ich liczebności trudno określić stan zachowania każdego pojedynczego stanowiska archeologicznego. Z pewnością można jedynie stwierdzić, że stanowiska położone na terenach niezabudowanych, nieużytkach i zalesionych nie wykazują się stanem naruszenia ich substancji zabytkowej co kwalifikuje je do stanowisk najlepiej zachowanych.

Zgodnie z art. 6 pkt. 3 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wszystkie zabytki archeologiczne - bez względu na stan zachowania podlegają ochronie i opiece.

Podsumowując uwagi na temat ochrony stanowisk archeologicznych należy wskazać, że dla ochrony stanowisk archeologicznych oraz nawarstwień kulturowych zabytkowych układów urbanistycznych i ruralistycznych oraz w obrębie zabytków architektury, cmentarzy i zabytkowej zieleni, w zależności od opinii właściwej służby ochrony zabytków, mogą być wymagane:

- badania archeologiczne podczas prac ziemnych przy realizacji inwestycji związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu,
- pozwolenie konserwatora zabytków na prowadzenie badań archeologicznych przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę.

W przypadku zadań inwestycyjnych związanych z pracami ziemnymi (w tym m.in. drogi, kopalnie, odkrywki, eksploatacja złóż, inwestycje kubaturowe) w zależności od opinii właściwej służby ochrony zabytków, zgodnie z przepisami odrębnymi mogą być wymagane:

- na etapie przygotowania projektu archeologiczne badania rozpoznawczo-powierzchniowe określające ilość stanowisk archeologicznych kolidujących z inwestycją oraz rodzaje form ich ochrony,
- na etapie wyprzedzającym realizację inwestycji, ratownicze badania wykopaliskowe na wytypowanych stanowiskach archeologicznych,
- pozwolenia konserwatora zabytków na wszelkie rodzaje badań archeologicznych.

W granicach stref ochrony konserwatorskiej obowiązuje konieczność uzgadniania z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków prac ziemnych związanych z zagospodarowaniem i zabudowaniem terenu.

Wszelkie prace budowlane, konserwatorskie i remontowe na obszarach oraz w obiektach ujętych w Gminnej ewidencji zabytków podlegać powinny opiniowaniu Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

6. Analiza szans i zagrożeń

Analiza uwarunkowań wynikających z charakteru środowiska przyrodniczego, stanu zabudowy i zagospodarowania oraz wyposażenia terenów w infrastrukturę techniczną pozwoliła na identyfikację najistotniejszych zagadnień, stanowiących podstawy do formułowania koncepcji rozwoju przestrzennego gminy zawartą w Studium [...].

Elementy analizy SWOT, w odniesieniu do rozwoju turystyki i ochrony dziedzictwa kulturowego gminy **Sadki**, ujętej w Studium przedstawia poniższa tabela.

Analiza SWOT

| SILNE STRONY | SŁABE STRONY |
|--|---|
| <ul style="list-style-type: none"> • Bogactwo środowiska przyrodniczego • Walory środowiska kulturowego • Położenie przy ważnych szlakach komunikacyjnych • Gospodarstwa agroturystyczne w okolicy | <ul style="list-style-type: none"> • Zły stan niektórych obiektów zabytkowych na wsiach • Niska aktywność gospodarcza w obszarze bazy turystycznej i gastronomicznej • Mała ilość oznakowanych szlaków turystycznych |
| SZANSE | ZAGROŻENIA |
| <ul style="list-style-type: none"> • Sąsiedztwo Bydgoszczy • Wzrost świadomości społecznej na temat wartości lokalnych zasobów • Powstanie nowych miejsc pracy w agroturystyce • Pozyskanie środków zewnętrznych na rozwój gminy | <ul style="list-style-type: none"> • Postępująca degradacja obiektów zabytkowych • Starzenie się społeczeństwa • Problemy w dostępie do pracy, kultury i nauki |

6. Założenia programowe

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Sadki na lata 2017-2020 ma służyć ochronie i wykorzystaniu lokalnych zasobów dziedzictwa kulturowego. Poniżej przedstawione zostały wyniki analizy stanu zachowania najważniejszych zabytków z terenu gminy Sadki i w dalszej części, wskazania możliwych działań do podjęcia w okresie objętym programem.

Zadania postulowane do wykonaniu w związku z realizacją gminnego programu opieki gminy Sadki, podobnie jak poprzednio to:

- **bieżąca aktualizacja GEZ (w tym monitorowanie stanu zachowania zabytków) – sporządzenie kart zabytków nieruchomych wpisanych do ewidencji i rejestru zabytków, jeżeli się pojawią nowe obiekty wstawione przez WKZ do ewidencji,**
 - **organizowanie i wspieranie realizacji konkursów, wystaw i innych działań edukacyjnych i informacyjnych prezentujących dobra kultury na terenie gminy Sadki- zgodnie z priorytetami wpisanymi w tabeli poniżej,**
 - **oznakowanie tablicami informacyjnymi najważniejszych zabytków w gminie (kościół p.w. Św. Wojciecha, historyczne nagrobki na cmentarzu parafialnym) i promocja lokalnych szlaków turystycznych,**
 - **porządkowanie i zabezpieczanie obiektów na terenach objętych ochroną, wspieranie rozwoju muzeów regionalnych, izb pamięci itp.,**
 - **monitorowanie stanu zachowania zabytków i uwzględnianie zagadnień związanych z ochroną zabytków w studium uwarunkowań i zagospodarowania przestrzennego gminy oraz miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego,**
 - **wdrażanie zapisów programu rewitalizacji, studiów widokowo-krajobrazowych, studiów historyczno-urbanistycznych lub innych opracowań dotyczących krajobrazu kulturowego w realizacji zagospodarowania przestrzennego gminy,**
 - **prowadzenie bieżących prac porządkowych przy zabytkowych zespołach zieleni:**

gminnych parkach, cmentarzach, obszarach nieczynnych cmentarzy,

- współpraca z parafią Św. Wojciecha w Sadkach na rzecz utrzymania dobrego stanu technicznego kościoła parafialnego w Sadkach i 4 nagrobków położonych na cmentarzu. Wszystkie obiekty są wpisane do rejestru zabytków i są najważniejszymi zabytkami w Sadkach.

Uzupełnieniem wymienionych głównych zasad ochrony prawnej obiektów i obszarów zabytkowych jest upowszechnianie informacji o wartościach historycznych, krajobrazowych i kulturowych tychże obiektów. Działanie to przyczyni się do zwiększenia społecznej roli w procesie ochrony zabytków, tak bardzo istotne w przypadku małych, lokalnych społeczności.

Edukacyjny aspekt w procesie ochrony zabytków może być realizowany poprzez m.in.:

- włączenie najbardziej atrakcyjnych obiektów zabytkowych w trasy turystyczne, ścieżki i trasy edukacyjne, za pomocą oznakowania turystycznego obszaru (drogowskazy, tablice informacyjne, mapy, przewodniki),
 - uwzględnianie obiektów zabytkowych w treści map, przewodników, materiałów promocyjnych gminy,
- organizacja imprez kulturalnych, sportowych, turystyczno-rekreacyjnych,
- powstanie muzeum regionalnego bądź izby regionalnej.

Nową formą ochrony obiektów i obszarów zabytkowych jest ich rewitalizacja, czyli zespół działań (w sferze społecznej, gospodarczej i przestrzennej) prowadzących do ożywienia zniszczonych, zdegradowanych obiektów i obszarów, często przez nadanie im nowych funkcji, przy jednoczesnym zachowaniu walorów historycznych, architektonicznych oraz kulturowych. W gminie Sadki program rewitalizacji obejmuje miejscowości: Dębionek, Liszkówko, Kraczkki. Oddzielną grupę obiektów do odnowy stanowią zespoły folwarczne i dworsko-folwarczne, w dużej części zdewastowane a mogące stanowić ważny aspekt turystyki regionalnej.

Wiele obiektów ujętych w ramach tych zespołów już nie istnieje lub znajduje się w stanie ruiny.

Ochrona poszczególnych obiektów zabytkowych nierozzerwalnie wiąże się z ochroną

wartości kulturowych krajobrazu i przestrzeni gminy. W związku z tym w zagospodarowaniu terenów obowiązują następujące zasady:

- zachowania i utrzymania terenów otwartej przestrzeni krajobrazu rolniczego,
- zachowania harmonijnego krajobrazu w aspekcie widoczności z perspektywy ciągów komunikacyjnych oraz punktów widokowych,
- zachowania istniejących zadrzewień śródpolnych oraz ich uzupełnianie,
- zachowania i ekspozycji krzyży i kapliczek przydrożnych,
- zachowania przebiegu dróg krajobrazowych wraz z ich okazałymi obsadzeniami,
 - ograniczania lokalizacji wolnostojących obiektów reklamowych poza obszarami zabudowanymi.

W zakresie działań zmierzających do ochrony i zachowania zabytkowej zabudowy na terenie gminy Sadki obowiązują lub wprowadzone zostaną następujące zasady:

- zachowania wartościowej zabudowy wiejskiej poprzez zapewnienie ich dobrego stanu technicznego i estetycznego, a także prowadzenie prac rewitalizacyjnych, remontowych i konserwatorskich (z uwzględnieniem, jeśli to możliwe, ich wykonania w zakresie całych elementów, np. cały dach, cała elewacja itd. celem zahamowania tendencji odtwarzania częściowego i niestyłowego),
 - w okresie programowania 4 letniego zostanie podjęta uchwała o zasadach udzielania dotacji na roboty konserwatorskie w obiektach wpisanych do rejestru zabytków
 - ograniczania zmian w bryle, detalach architektonicznych oraz rozmiarach obiektów,
 - realizacja nowej zabudowy w sąsiedztwie zabytkowych obiektów bądź w miejscach lokalizacji dotychczasowej zabudowy historycznej, powinna być oparta o cechy istniejących obiektów,
 - maksymalnego ograniczania lokalizacji wolnostojących nośników reklam w sąsiedztwie obiektów zabytkowych i w strefach ochrony konserwatorskiej, oraz reklam na obiektach zabytkowych lub ograniczenie ich do minimalnych rozmiarów.
 - w okresie programowania 4 letniego opracowany zostanie plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego

W związku z powyższym poszczególne działania związane z ochroną zabytków i promocją

gminy można ująć według poniższych priorytetów, które będą realizowane przez okres następnych 4 lat.

Priorytety

| Priorytet I: ZARZĄDZANIE DZIEDZICTWEM KULTUROWYM GMINY | |
|---|--|
| kierunki działań | zadania |
| <p>Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych</p> | <ul style="list-style-type: none"> - podejmowanie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację, zabytków będących własnością gminy, - prowadzenie prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach zabytkowych stanowiących własność gminy, - wspieranie rozwoju gospodarstw agroturystycznych oferujących wypoczynek i rozrywkę (regionalne potrawy, zwyczaje itp.) oparte na miejscowych tradycjach; - wspieranie rozwoju regionalnych izb pamięci, skansenów itp. |
| Priorytet II: OCHRONA KRAJOBRAZU KULTUROWEGO GMINY | |
| kierunki działań | zadania |
| <p>Rozszerzenie zasobu i ochrony środowiska kulturowego gminy</p> | <ul style="list-style-type: none"> - wdrażanie zapisów dokumentów programowych w odniesieniu do zabytków i krajobrazu kulturowego gminy, - egzekwowanie zapisów dotyczących działalności inwestycyjnej na obszarach objętych ochroną określonych w dokumentach programowych odnoszących się do zabytków (głównie w zakresie wysokości zabudowy, jej charakteru i funkcji), - walka z samowolami budowlanymi na obszarach objętych ochroną konserwatorską. |

| Priorytet III: PROMOCJA, EDUKACJA I DOKUMENTACJA WALORÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY | |
|---|---|
| kierunki działań | zadania |
| Edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym | <ul style="list-style-type: none"> - udostępnienie informacji o zabytkach na stronie internetowej urzędu gminy, - wydawanie i wspieranie działań związanych z wydawaniem publikacji (w tym folderów promocyjnych, przewodników) poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego gminy, - wprowadzanie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do systemu edukacji przedszkolnej i szkolnej poprzez wspieranie i organizowanie zajęć edukacyjnych, - opracowywanie lub wspieranie prac o tematyce związanej z kulturą i zabytkami (studia historyczno-urbanistyczne, studia krajobrazowe, katalogi typów m.in. zabudowy regionalnej, detalu architektonicznego, cmentarzy itp.), - włączanie do szlaków turystycznych (pieszych, rowerowych, konnych) obiektów zabytkowych. <p>...</p> |

Kolejność realizacji zadań zależeć będzie od dostępności środków finansowych i decyzji Rady Gminy w Sadkach.

Program nie zakłada kwot na poszczególne priorytety, a realizacja poszczególnych zadań dokonywana będzie w zależności od możliwości pozyskania środków finansowych własnych lub zewnętrznych w następnych latach objętych okresem 4-letnim.

Budżet gminy pomimo, że uchwalany jest w formie prowizorium w perspektywie rocznej, to jest on jednak ograniczony do okresu 1 roku i przede wszystkim należy do instrumentów dynamicznych (zawsze może ulec zmianie).

Jeśli chodzi o prace remontowe dotyczące zabytków, to będą one dotyczyły obiektów nieruchomości wymienionych w GEZ, gdzie Gmina Sadki jest właścicielem - bez wskazywania konkretnej perspektywy czasowej (okres realizacji 4 lata). Poza działaniami konserwatorskimi

na niektórych obiektach ewidencyjnych, pozostaje cała przestrzeń działań edukacyjnych, promocyjnych i informacyjnych.

Ogół działań programowych skoncentrowany będzie na wykonywaniu zadań ujętych w ramach priorytetów i na rzetelnym wypełnianiu wskazań zawartych w ustawie o zagospodarowaniu przestrzennym, ustawie o ochronie i opiece nad zabytkami, ustawie prawo budowlane, ustawie o gospodarowaniu nieruchomościami itp., dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego. Władze Gminy Sadki posiadają świadomość dziedzictwa kulturowego znajdującego się na ich terenie.

Jednym z głównych celów Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Sadki na lata 2017-2020 jest zachowanie dziedzictwa kulturowego jako czynnika sprzyjającego rozwojowi turystycznemu gminy. Efektywność tych działań uzależniona będzie w dużej mierze od możliwości pozyskania środków zewnętrznych oraz współpracy z ludźmi i instytucjami, szczególnie z WKZ w Toruniu i parafią p.w. Św. Wojciecha w Sadkach.

8. Instrumentarium realizacji opieki nad zabytkami

8.1. Instrumenty prawne

W ramach instrumentów prawnych, którymi dysponuje gmina w dziedzinie ochrony zabytków, wskazać można najważniejsze z nich: uchwalanie planów zagospodarowania i ich zmiana, ustalanie stref ochrony konserwatorskiej, wydawanie decyzji administracyjnych.

Zgodnie z Ustawą o samorządzie gminnym z dnia 8 marca 1990 roku¹ do zadań własnych gminy należy zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty. W odniesieniu do problemów szeroko pojętej ochrony zabytków zadania te obejmują zagadnienia (art. 7):

- ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej;
- edukacji publicznej;
- kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- kultury fizycznej i turystyki, w tym terenów rekreacyjnych i urządzeń sportowych, zieleni gminnej i zadrzewień;
- cmentarzy gminnych;
- utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych;
- promocji gminy;
- współpracy ze społecznościami lokalnymi i regionalnymi innych państwa.

Kompetencje Wójta:

- wydawanie zezwoleń na usunięcie drzew lub krzewów z terenu nieruchomości na wniosek posiadacza nieruchomości (art. 83 ustawy o ochronie przyrody) z wyjątkiem nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków;
- wydawanie decyzji w sprawach ustalenia lokalizacji inwestycji celu publicznego (art. 51 Ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym);
- prowadzenie rejestru wydanych decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego

- o znaczeniu powiatowym i gminnym (art. 57 ust. 2 Ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym);
- wydawanie decyzji o warunkach zabudowy (art. 60 ust. 1 Ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym);
- przygotowanie sprawozdania z realizacji założeń Programu opieki nad zabytkami co 2 lata.

8.2. Instrumenty finansowe

Gmina może współfinansować wybrane prace konserwatorskie, remontowe i archeologiczne, udzielając dotacji na finansowanie prac konserwatorskich i restauratorskich. W ramach pomocy merytorycznej gmina może, także pomagać w wykorzystaniu programów UE przeznaczonych na zabytki w formie dofinansowań dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych.

8.3. Instrumenty społeczne

W ramach działań o charakterze społecznym, gmina prowadzi działania edukacyjne, promocyjne i współpracę z organizacjami społecznymi. Edukacja i informacja są ze sobą ściśle powiązane, ponieważ dobra i właściwa informacja wzmacnia efekt edukacji. Działające w gminie szkoły pełnią istotną rolę w edukacji młodzieży.

Do realizacji programu powołany zostanie zespół spośród pracowników Urzędu Gminy w Sadkach. Realizacja gminnego programu opieki nad zabytkami podlegać będzie ocenie Rady Gminy. Wójt ma obowiązek sporządzenia co 2 lata sprawozdania z wykonania programu i przedstawienia go Radzie Gminy.

9. Zasady oceny realizacji programu

Zgodnie z art. 87 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, obowiązek prowadzenia kontroli stanu realizacji Programu opieki nad zabytkami spoczywa na Wójcie, który sporządza co 2 lata sprawozdanie z realizacji programu i przedstawia je Radzie Gminy.

10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami i realizacja

Program ochrony zabytków Gminy Sadki określa pewne kierunki i cele w zakresie ochrony zabytków znajdujących się na terenie gminy. Obowiązek dbania o zabytki spoczywa na

właścicielach lub użytkownikach obiektów zabytkowych.

Głównymi źródłami finansowania **Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami**, tj. projektów związanych z zabytkami oraz projektów pośrednio związanych z ochroną dziedzictwa są:

1. środki z funduszy europejskich, dystrybuowane na poziomie krajowym,
2. środki z funduszy europejskich – Regionalnego Programu Operacyjnego, dystrybuowane na poziomie województwa,
3. środki z europejskich programów specjalnych, współpracy transgranicznej, itd.,
4. środki finansowe z budżetu państwa, przyznawane przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w ramach programów ministerialnych,
5. środki wojewódzkie (dotacje podmiotowe dla instytucji, których organizatorem jest samorząd województwa; dotacje dla innych jednostek samorządu terytorialnego; dotacje, granty, nagrody dla innych podmiotów).

Ponadto finansowanie zadań służących realizacji Programu może odbywać się z wykorzystaniem:

- dochodów własnych instytucji kultury,
- środków własnych jednostek samorządu terytorialnego (gmina, powiat),
- środków prywatnych (np.: osób fizycznych, fundacji, stowarzyszeń, ...).

Źródła finansowania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w ujęciu ogólnym.¹

| Źródło finansowania | | Przedmiot finansowania |
|----------------------------|--|---|
| Budżet państwa | Wojewódzki Konserwator Zabytków(środki finansowe z budżetu państwa z części, której dysponentem jest wojewoda) | • Prace konserwatorskie i remontowe zabytkowych obiektów na terenie województwa posiadających istotne znaczenie historyczne, artystyczne lub naukowe oraz będących w złym stanie technicznym: – zabytki ruchome i nieruchome; ratownicze badania archeologiczne; dokumentacja konserwatorska, ewidencyjna i archeologiczna |
| | Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa | • Ochrona i zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego; konserwacja i zabezpieczenie obiektów muzealnych oraz konserwacja i rewaloryzacja |

| | | |
|--|---|--|
| | <p>Narodowego</p> | <p>zabytków, ochrona dziedzictwa kultury ludowej (Program Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego – w ramach programu „Dziedzictwo Kulturowe”, priorytet 1. „Ochrona zabytków”, priorytet 2. „Rozwój instytucji muzealnych” oraz priorytet 5. „Ochrona dziedzictwa kultury ludowej”)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Inwestycje w infrastrukturę kultury (Program Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego – w ramach programu „Rozwój infrastruktury kultury”) <p>Zachowanie, waloryzacja i ochrona dziedzictwa kulturowego w ramach Mecenatu Państwa</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami (dotacje celowe przeznaczone na finansowanie lub dofinansowanie zadań z zakresu administracji rządowej i innych zadań oraz na finansowanie lub dofinansowanie prac remontowych i konserwatorskich obiektów zabytkowych jednostkom należącym i nie należącym do sektora finansów publicznych). Dotacje podmiotowe dla narodowych instytucji • Inne |
| | <p>Ministerstwo Środowiska – państwowe jednostki budżetowe – Parki Narodowe</p> | <ul style="list-style-type: none"> • Wydatki bieżące i inwestycyjne na utrzymanie Parków Narodowych wraz z muzeami przyrodniczym • Wydatki na ochronę krajobrazu kulturowego |
| <p>Jednostki samorządu terytorialnego (gminy i powiaty)</p> | | <ul style="list-style-type: none"> • Ochrona i konserwacja zabytków (wydatki gmin, wydatki powiatów) • Dotacje na działalność bieżącą i inwestycyjną dla instytucji kultury, w tym muzeów |
| <p>Fundusze Strukturalne Unii Europejskiej</p> | | <p>W zależności od programu</p> |
| <p>Programy wspólnotowe</p> | | <p>W zależności od programu</p> |
| <p>Jednostki administracyjne Kościołów i związków Wyznaniowych</p> | | <ul style="list-style-type: none"> • Wydatki bieżące i inwestycyjne na utrzymanie muzeów kościelnych i związków wyznaniowych |
| <p>Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze</p> | | <ul style="list-style-type: none"> • Wydatki bieżące i inwestycyjne na utrzymanie muzeów PTTK • Inne wydatki (utrzymanie szlaków) |

11. Główne opracowania wykorzystane do przygotowania programu:

- Narodowa Strategia Kultury na lata 2007-2013 wraz z jej Uzupełnieniem na lata 2004-2020.
- Krajowy Program Opieki nad Zabytkami 2014-2017.
- Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do 2020 roku.
- Regionalny Program Operacyjny Województwa Kujawsko-Pomorskiego.
- Strategia Rozwoju Gminy Sadki do 2020.
- Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Kujawsko-Pomorskiego.
- Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami 2017-2020.
- Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Sadki.
- Informacje otrzymane od Gminy Sadki – m.in. załącznik nr IV i V, w tym fragmenty z opracowania:
 - Sławomir Łaniecki „Nadnoteckie pałace, dwory, folwarki Krajny i Pałuk”, 2010 r.
 - Sławomir Kamosiński „Sadki, dzieje i współczesność”, 2009 r.
 - Sławomir Kamosiński „Parafie rzymsko-katolickie Gminy Sadki”, 2003 r.
 - Roczniki Parafialne parafii Sadkowskiej 1934-1939 spisane na podstawie kronik parafialnych prowadzonych przez ks. Wawrzyńca Brzezińskiego w latach 1740-1792

Przygotowanie: Artur Michalak

Załącznik I Pomniki przyrody na obszarze gminy Sadki

(źródło : Program Ochrony Środowiska dla Gminy Sadki)

| Nr rej. | pomnik przyrody | lokalizacja | opis |
|---------|--|-----------------------------|--|
| 93/S | Dąb szypułkowy | Bnin dz. nr 146 | o obwodzie 384 cm, rosnący na terenie gospodarstwa |
| 94/S | Jesiony wyniosłe - 3 szt., Dąb szypułkowy | Braniewo dz.nr85 | jesiony o obwodach: 360, 285, 280 cm oraz dąb o obwodzie 392 cm, rosnące w zabytkowym parku dworskim (nr rej. zabytków A/228/1-2) w miejscowości Braniewo |
| 95/S | Dęby bezszypułkowe -2 szt. | Dębionek dz. nr 139 | o obwodach 305 i 280 cm, rosnące przy boisku szkolnym w miejscowości Dębionek |
| 96/S | Dąb szypułkowy, Platany klonolistne - 2 szt., Lipa drobnolistna, Jesiony wyniosłe- 2 szt. | Dębowo dz. nr 169 | dąb o obwodzie 340 cm, platany o obwodach 470 i 300 cm, lipa o obwodzie 320 cm oraz jesiony o obwodach 390 i 360 cm, rosnące w zabytkowym parku dworskim (nr rej. zabytków A/227/1-8) w miejscowości Dębowo |
| 97/S | Dęby szypułkowe -10 szt. | Dębowo nr 187 | o obwodach od 420 do 290 cm, rosnące na skarpie w miejscowości Dębowo |
| 98/S | Lipy drobnolistne -2 szt. | Kraczki dz. nr 69/2 | o obwodach 505 i 302 cm, rosnące w lesie (dawnym parku wiejskim) w miejscowości Kraczki |
| 99/S | Dąb szypułkowy | Radzicz dz. nr 211/1 | o obwodzie 406 cm, rosnący w miejscowości Radzicz |
| 100/S | Aleja przydrożna złożona ze 100 drzew | Sadki dz.iu-453 | w tym: 77 kasztanowców zwyczajnych o obwodach od 310 do 180 cm oraz 23 jesiony wyniosłe o obwodach od 290 do 180 cm, rosnące przy drodze Sadki - Samostrzel w miejscowości Sadki |
| 101/S | Wiąz szypułkowy | dz.nr512 | o obwodzie 420 cm, rosnący w parku wiejskim w miejscowości Sadkowski Młyn |
| 102/S | Dęby bezszypułkowe 5szt., Buki zwyczajne odmiany czerwonej- 2 szt., Wiąz szypułkowy, Topole białe - 4 szt. | Samostrzel dz. nr 3/3 i 5/3 | dęby o obwodach: 385, 373, 373, 345 i 315 cm, buki o obwodach 312 i 300 cm, wiąz o obwodzie 360 cm oraz topole o obwodach: 726, 465, 445 i 429 cm, rosnące w zabytkowym parku pałacowym (nr rej. zabytków 38/A) w miejscowości Samostrzel |
| 103/S | Dąb szypułkowy, Derenie jadalne - 2 szt. | Samostrzel dz. nr 137 | dąb o obwodzie 502 cm oraz derenie o obwodach 50 i 40 cm, rosnące w ogrodzie szkolnym w miejscowości Samostrzel |
| 104/S | Stanowisko wawrzyńka wilczełyko | Bnin dz. nr 56/1 | o powierzchni 1,60 ha, znajdujące się w miejscowości Bnin |

| | | | |
|-------|---|-------------------------|--|
| 105/S | Jesion wyniosły | Samostrzel dz. nr 153/1 | o obwodzie 435 cm, rosnący w pobliżu miejscowości Borek |
| 106/S | Stanowisko wawrzynka wilczelyko | Bnin dz. nr 57/1 | o powierzchni 1,40 ha, znajdujące się w miejscowości Bnin |
| 107/S | Dęby szypułkowe - 3 szt | Samostrzel dz. nr 153/1 | o obwodach: 381, 376 i 330 cm, rosnące w pobliżu miejscowości Borek |
| 108/S | Dąb bezszypułkowy, Lipa drobnolistna | Samostrzel dz. nr 153/1 | dąb o obwodzie 435 cm oraz lipa o obwodzie 387 cm, rosnące w pobliżu miejscowości Borek |
| 109/S | Dąb szypułkowy | Samostrzel dz. nr 153/1 | o obwodzie 468 cm, rosnący w pobliżu miejscowości Borek |
| 110/S | Dęby szypułkowe - 3 szt. | Samostrzel dz. nr 153/1 | o obwodach: 465, 421 i 410 cm, rosnące w pobliżu miejscowości Borek |
| 111/S | Jesion wyniosły | Samostrzel dz. nr 153/1 | o obwodzie 430 cm, rosnący w pobliżu miejscowości Borek |
| 112/S | Grab zwyczajny | Samostrzel dz. nr 162/2 | o obwodzie 335cm, rosnący w pobliżu miejscowości Borek |
| 113/S | Dąb szypułkowy | Samostrzel dz. nr 162/2 | o obwodzie 430 cm, rosnący w pobliżu miejscowości Borek |
| 114/S | Jesiony wyniosłe - 2 szt., Dęby szypułkowe - 3 szt. | Samostrzel dz. nr 162/2 | jesiony o obwodach 342 i 320 cm oraz dęby o obwodach; 345, 330 i 320 cm, rosnące w pobliżu miejscowości Borek |
| 115/S | Dęby szypułkowe - 6 szt. | Kraczki dz. nr 81/1 | o obwodach: 396, 350, 345, 330, 220 i 310 cm, rosnące w miejscowości Kraczki |
| 116/S | Dąb szypułkowy | Samostrzel dz. nr 162/2 | o obwodzie 380 cm, rosnący w pobliżu miejscowości Borek |
| 117/S | Dąb szypułkowy, Dąb szypułkowy trójwierzchołkowy | Leśnictwo Borek | dąb szypułkowy o obwodzie 370 cm oraz dąb szypułkowy trójwierzchołkowy o obwodach 300/200/200 cm, rosnące w pobliżu miejscowości Borek |
| 118/S | Dęby szypułkowe - 2 szt. | Leśnictwo Borek | o obwodach 390 i 360 cm, rosnące w pobliżu miejscowości Borek |
| 119/S | Jesion wyniosły | Samostrzel nr 162/2 | o obwodzie 340 cm, rosnący w pobliżu miejscowości Borek |
| 120/S | Dęby szypułkowe - 3 szt. | Samostrzel dz. nr 162/2 | o obwodach: 460, 440 i 400 cm, rosnące w pobliżu miejscowości Borek |
| 121/S | Dęby szypułkowe - 10 szt. | Samostrzel dz. nr 162/2 | o obwodach od 580 do 330 cm, rosnące przy drodze do Jadwiżyna w pobliżu miejscowości Borek |
| 122/S | Dęby szypułkowe - 7 szt. | Samostrzel dz. nr 162/2 | o obwodach: 455, 410, 395, 390, 387, 380 i 378 cm, rosnące w miejscowości Borek |
| 123/S | Głaz narzutowy | Leśnictwo Glinki | o obwodzie 840 cm, znajdujący w pobliżu miejscowości Kraczki |
| 124/S | Dąb szypułkowy | Liszkówko dz. nr 167/1 | o obwodzie 390 cm, rosnący na terenie leśniczówki w miejscowości Glinki |

Załącznik II Ewidencja stanowisk archeologicznych Gminy Sadki

(źródło : karty ewidencji wojewódzkiej WKZ Toruń)

| Lp. | Miejscowość | Nr w obrzebie miejscowości | AZP | Nr na Arkuszu AZP | Kultura/chronologia |
|-----|-------------|----------------------------------|-------|-------------------------|---------------------|
| 1 | Anieliny | 1 | 37-33 | 69 | OR, WSR |
| 2 | Anieliny | 2 | 37-33 | 70 | EK, KŁ, WSR, NOW |
| 3 | Anieliny | 3 | 37-33 | 71 | WSR, PSR |
| 4 | Anieliny | 4 | 37-33 | 72 | KŁ |
| 5 | Anieliny | 5 | 37-33 | 73 | KPL, OR, WSR |
| 6 | Anieliny | 6 | 37-33 | 74 | EK |
| 7 | Anieliny | 7 | 37-33 | 75 | KŁ, OR, WSR |
| 8 | Anieliny | 8 | 37-33 | 76 | KPL, KŁ, OR |
| 9 | Anieliny | 9 | 37-33 | 77 | OR |
| 10 | Anieliny | 10 | 37-33 | 78 | KŁ, OR, PSR |
| 11 | Bnin | 1 | 37-32 | 101 | KP |
| 12 | Bnin | 2 | 37-32 | 102 | HA-LA |
| 13 | Bnin | 3 | 37-32 | 103 | NOW |
| 14 | Bnin | 4 | 37-32 | 104 | PSR |
| 15 | Bnin | 5 | 37-32 | 105 | HALA, OR, NOW |
| 16 | Bnin | 6 | 37-32 | 106 | PSR |
| 19 | Bnin | 7 | 37-32 | 107 | HA-LA, PSR |
| 22 | Bnin | 8 | 37-32 | 108 | HA-LA |
| 23 | Bnin | 9 | 37-32 | 109 | KAK, OR |
| 24 | Bnin | 10 | 37-32 | 110 | HA-LA |
| 25 | Bnin | 11 | 37-32 | 111 | WSR, PSR |
| 26 | Bnin | 12 | 37-32 | 112 | KAK, OR, PSR |
| 27 | Bnin | 13 | 37-32 | 113 | NOW |
| 28 | Broniewo | 1 | 35-33 | 46 | KPOM |
| 29 | Broniewo | 2 | 35-33 | 48 | KPOM |
| 30 | Broniewo | 3 | 35-33 | 47 | PSR |
| 31 | Broniewo | 4 | 35-33 | 44 | KPOM, PSR |
| 32 | Broniewo | 9 | 36-33 | 56 | NOW |
| 33 | Broniewo | 10 | 36-33 | 57 | KPOM, PSR, NOW |
| 34 | Broniewo | 11 | 36-33 | 58 | NOW |

| | | | | | |
|----|----------|----|-------|-----|----------------|
| 35 | Broniewo | 12 | 36-33 | 67 | NOW |
| 36 | Broniewo | 13 | 36-33 | 68 | NOW |
| 37 | Broniewo | 14 | 36-33 | 69 | NOW |
| 38 | Broniewo | 15 | 36-33 | 70 | NOW |
| 39 | Broniewo | 16 | 36-33 | 106 | NE |
| 40 | Broniewo | 17 | 36-33 | 107 | KPOM |
| 41 | Broniewo | 18 | 36-33 | 108 | EPOKA ŻELAZA |
| 42 | Dębionek | 1 | 36-32 | 95 | NOW |
| 43 | Dębionek | 2 | 36-32 | 96 | OR, PSR |
| 44 | Dębionek | 3 | 36-32 | 97 | WSR, NOW |
| 45 | Dębionek | 4 | 36-32 | 98 | KPOM, NOW |
| 46 | Dębionek | 5 | 36-32 | 99 | NOW |
| 47 | Dębionek | 6 | 36-32 | 100 | OR, NOW |
| 48 | Dębionek | 7 | 35-32 | 24 | NOW |
| 49 | Dębionek | 8 | 35-32 | 25 | HA-LA |
| 50 | Dębionek | 9 | 35-32 | 26 | HA-LA, NOW |
| 51 | Dębionek | 10 | 35-32 | 27 | PSR, NOW |
| 52 | Dębionek | 11 | 35-32 | 28 | HA-LA, NOW |
| 53 | Dębionek | 12 | 35-32 | 29 | HA-LA |
| 54 | Dębionek | 13 | 35-32 | 30 | NOW |
| 55 | Dębionek | 14 | 35-32 | 31 | PSR, NOW |
| 56 | Dębionek | 15 | 35-32 | 32 | NOW |
| 57 | Dębionek | 16 | 35-32 | 33 | PSR, NOW |
| 58 | Dębionek | 17 | 35-32 | 34 | HA-LA, PSR |
| 59 | Dębionek | 18 | 35-32 | 35 | PSR |
| 60 | Dębionek | 19 | 35-32 | 36 | NOW |
| 61 | Dębionek | 20 | 35-32 | 37 | PSR, NOW |
| 62 | Dębionek | 21 | 35-32 | 38 | PSR, NOW |
| 63 | Dębionek | 22 | 35-32 | 39 | HA-LA |
| 64 | Dębionek | 23 | 35-32 | 40 | WSR, PSR, NOW |
| 65 | Dębionek | 24 | 35-32 | 41 | PSR, NOW |
| 66 | Dębionek | 25 | 35-32 | 42 | OR, NOW |
| 67 | Dębionek | 26 | 35-32 | 43 | PSR, NOW |
| 68 | Dębionek | 27 | 35-32 | 44 | PRZDZIEJE, NOW |
| 69 | Dębionek | 28 | 35-32 | 45 | HA-LA, PSR |
| 70 | Dębionek | 29 | 35-32 | 46 | PSR, NOW |
| 71 | Dębionek | 30 | 35-32 | 47 | NOW |

| | | | | | |
|-----|----------|----|-------|-----|----------------|
| 72 | Dębionek | 31 | 35-32 | 48 | PSR, NOW |
| 73 | Dębionek | 32 | 35-32 | 49 | KPL, NOW |
| 74 | Dębionek | 33 | 35-32 | 50 | KPL, NOW |
| 75 | Dębionek | 34 | 35-32 | 51 | NOW |
| 76 | Dębionek | 35 | 35-32 | 52 | NOW |
| 77 | Dębionek | 36 | 35-32 | 53 | EB |
| 78 | Dębionek | 37 | 35-32 | 54 | PSR, NOW |
| 79 | Dębionek | 38 | 35-32 | 55 | NOW |
| 80 | Dębionek | 39 | 35-32 | 56 | NOW |
| 81 | Dębionek | 40 | 35-32 | 57 | NOW |
| 82 | Dębionek | 41 | 35-32 | 58 | PSR, NOW |
| 83 | Dębionek | 42 | 35-32 | 59 | PSR, NOW |
| 84 | Dębionek | 43 | 35-32 | 60 | NOW |
| 85 | Dębionek | 44 | 35-32 | 61 | HALA, NOW |
| 86 | Dębionek | 45 | 35-32 | 62 | PSR, NOW |
| 87 | Dębionek | 46 | 35-32 | 63 | PSR, NOW |
| 88 | Dębionek | 47 | 35-32 | 64 | HA-LA, NOW |
| 89 | Dębionek | 48 | 35-32 | 65 | NOW |
| 90 | Dębionek | 49 | 35-32 | 66 | PRADZIEJE, NOW |
| 91 | Dębionek | 50 | 35-32 | 67 | NOW |
| 92 | Dębionek | 51 | 35-32 | 68 | PSR, NOW |
| 93 | Dębionek | 52 | 35-32 | 69 | NE |
| 94 | Dębionek | 53 | 35-32 | 70 | EB, NOW |
| 95 | Dębionek | 54 | 35-32 | 71 | NOW |
| 96 | Dębionek | 55 | 35-32 | 72 | NOW |
| 97 | Dębionek | 56 | 35-32 | 73 | PSR, NOW |
| 98 | Dębionek | 57 | 35-32 | 74 | PSR |
| 99 | Dębionek | 58 | 35-32 | 75 | HA-LA |
| 100 | Dębionek | 59 | 35-32 | 76 | PSR, NOW |
| 101 | Dębowo | 1 | 36-33 | 103 | KPOM |
| 102 | Dębowo | 2 | 36-33 | 104 | WSR |
| 103 | Dębowo | 3 | 36-33 | 105 | SR |
| 104 | Dębowo | 4 | 36-33 | 32 | OR |
| 105 | Dębowo | 5 | 36-33 | 33 | NOW |
| 106 | Dębowo | 6 | 36-33 | 34 | PSR, NOW |
| 107 | Dębowo | 7 | 36-33 | 35 | NOW |
| 108 | Dębowo | 8 | 36-33 | 36 | PSR, NOW |

| | | | | | |
|-----|--------|----|-------|----|---------------|
| 109 | Dębowo | 9 | 36-33 | 37 | PSR |
| 110 | Dębowo | 10 | 36-33 | 38 | NOW |
| 111 | Dębowo | 11 | 36-33 | 39 | NOW |
| 112 | Dębowo | 12 | 36-33 | 40 | NOW |
| 113 | Dębowo | 13 | 36-33 | 41 | NOW |
| 114 | Dębowo | 14 | 36-33 | 42 | PSR, NOW |
| 115 | Dębowo | 15 | 36-33 | 43 | NOW |
| 116 | Dębowo | 16 | 36-33 | 44 | PSR, NOW |
| 117 | Dębowo | 17 | 36-33 | 45 | NOW |
| 118 | Dębowo | 18 | 36-33 | 46 | NOW |
| 119 | Dębowo | 19 | 36-33 | 47 | NOW |
| 120 | Dębowo | 20 | 36-33 | 48 | NOW |
| 121 | Dębowo | 21 | 36-33 | 49 | NOW |
| 122 | Dębowo | 22 | 36-33 | 50 | NOW |
| 123 | Dębowo | 23 | 36-33 | 51 | NOW |
| 124 | Dębowo | 24 | 36-33 | 52 | KPOM, NOW |
| 125 | Dębowo | 25 | 36-33 | 53 | PSR, NOW |
| 126 | Dębowo | 26 | 36-33 | 54 | NOW |
| 127 | Dębowo | 27 | 36-33 | 55 | PSR, NOW |
| 128 | Dębowo | 28 | 36-33 | 59 | NOW |
| 129 | Dębowo | 29 | 36-33 | 60 | NOW |
| 130 | Dębowo | 30 | 36-33 | 61 | NOW |
| 131 | Dębowo | 31 | 36-33 | 62 | NOW |
| 132 | Dębowo | 32 | 36-33 | 63 | NOW |
| 133 | Dębowo | 33 | 36-33 | 64 | NOW |
| 134 | Dębowo | 34 | 36-33 | 65 | NOW |
| 135 | Dębowo | 35 | 36-33 | 66 | NOW |
| 136 | Dębowo | 36 | 36-33 | 71 | NOW |
| 137 | Dębowo | 37 | 36-33 | 72 | NOW |
| 138 | Dębowo | 38 | 36-33 | 73 | NOW |
| 139 | Dębowo | 39 | 36-33 | 74 | KPOM, OR, PSR |
| 140 | Dębowo | 40 | 36-33 | 75 | NOW |
| 141 | Dębowo | 41 | 36-33 | 76 | NOW |
| 142 | Dębowo | 42 | 36-33 | 77 | NOW |
| 143 | Dębowo | 43 | 36-33 | 78 | NOW |
| 144 | Dębowo | 44 | 36-33 | 79 | NOW |
| 145 | Dębowo | 45 | 36-33 | 80 | NOW |

| | | | | | |
|-----|----------|----|-------|-----|----------------|
| 146 | Dębowo | 46 | 36-33 | 81 | PSR, NOW |
| 147 | Dębowo | 47 | 36-33 | 82 | NOW |
| 148 | Dębowo | 48 | 36-33 | 83 | NOW |
| 149 | Dębowo | 49 | 36-33 | 84 | NOW |
| 150 | Dębowo | 50 | 36-33 | 85 | PSR |
| 151 | Dębowo | 51 | 36-33 | 86 | NOW |
| 152 | Dębowo | 52 | 36-33 | 87 | PSR |
| 153 | Dębowo | 53 | 36-33 | 88 | NOW |
| 154 | Dębowo | 54 | 36-33 | 89 | NOW |
| 155 | Dębowo | 55 | 36-33 | 90 | NOW |
| 156 | Dębowo | 56 | 36-33 | 91 | OR, NOW |
| 157 | Dębowo | 57 | 36-33 | 92 | NOW |
| 158 | Dębowo | 58 | 36-33 | 93 | PSR, NOW |
| 159 | Dębowo | 59 | 36-33 | 94 | NOW |
| 160 | Dębowo | 60 | 36-33 | 95 | NOW |
| 161 | Dębowo | 61 | 36-33 | 96 | PSR, NOW |
| 162 | Dębowo | 62 | 36-33 | 97 | NOW |
| 163 | Dębowo | 63 | 36-33 | 98 | PSR |
| 164 | Jadwiżyn | 1 | 37-32 | 114 | HA-LA, OR, NOW |
| 165 | Jadwiżyn | 2 | 37-32 | 115 | HA-LA |
| 166 | Jadwiżyn | 3 | 37-32 | 116 | OR, PSR |
| 167 | Jadwiżyn | 4 | 37-32 | 117 | PSR, NOW |
| 168 | Jadwiżyn | 5 | 37-32 | 118 | PSR |
| 169 | Jadwiżyn | 6 | 37-32 | 119 | HA-LA, NOW |
| 170 | Jadwiżyn | 7 | 37-32 | 120 | HA-LA |
| 171 | Jadwiżyn | 8 | 37-32 | 121 | HA-LA, PSR |
| 172 | Jadwiżyn | 9 | 37-32 | 122 | HA-LA, NOW |
| 173 | Jadwiżyn | 10 | 37-32 | 123 | HA-LA |
| 174 | Jadwiżyn | 11 | 37-32 | 124 | NOW |
| 175 | Jadwiżyn | 12 | 37-32 | 125 | OR, WSR |
| 176 | Kraczki | 1 | 36-32 | 48 | NOW |
| 177 | Kraczki | 2 | 36-32 | 49 | PSR |
| 178 | Kraczki | 3 | 36-32 | 50 | WSR |
| 179 | Kraczki | 4 | 36-32 | 51 | OR |
| 180 | Kraczki | 5 | 36-32 | 52 | OR, NOW |
| 181 | Kraczki | 6 | 36-32 | 53 | NOW |
| 182 | Kraczki | 7 | 36-32 | 54 | PSR, NOW |

| | | | | | |
|-----|-----------|----|-------|-----|----------------|
| 183 | Kraczki | 8 | 36-32 | 55 | NOW |
| 184 | Kraczki | 9 | 36-32 | 56 | OR, NOW |
| 185 | Kraczki | 10 | 36-32 | 57 | OR |
| 186 | Kraczki | 11 | 36-32 | 58 | NOW |
| 187 | Kraczki | 12 | 36-32 | 59 | NOW |
| 188 | Kraczki | 13 | 36-32 | 60 | OR, NOW |
| 189 | Kraczki | 14 | 36-32 | 61 | NOW |
| 190 | Kraczki | 15 | 36-32 | 62 | NOW |
| 191 | Kraczki | 16 | 36-32 | 63 | NOW |
| 192 | Kraczki | 17 | 36-31 | 8 | NOW |
| 193 | Liszkówko | 1 | 35-32 | 92 | PSR |
| 194 | Liszkówko | 2 | 35-32 | 93 | NOW |
| 196 | Liszkówko | 3 | 35-32 | 94 | HA-LA, NOW |
| 197 | Liszkówko | 4 | 35-32 | 95 | PSR |
| 198 | Liszkówko | 5 | 35-32 | 96 | PSR |
| 199 | Liszkówko | 6 | 35-32 | 97 | HA-LA |
| 200 | Liszkówko | 7 | 35-32 | 98 | PRADZIEJE, NOW |
| 201 | Liszkówko | 8 | 35-32 | 99 | HA-LA |
| 202 | Liszkówko | 9 | 35-32 | 100 | NE, NOW |
| 203 | Liszkówko | 10 | 35-32 | 101 | HA-LA, NOW |
| 204 | Liszkówko | 11 | 35-32 | 102 | WSR |
| 205 | Liszkówko | 12 | 35-31 | 1 | HA/LA |
| 206 | Liszkówko | 13 | 35-31 | 2 | NOW |
| 207 | Liszkówko | 14 | 35-31 | 3 | OR |
| 208 | Liszkówko | 15 | 35-31 | 4 | WSR-PSR, NOW |
| 209 | Liszkówko | 16 | 35-31 | 5 | PSR |
| 210 | Liszkówko | 17 | 35-31 | 6 | EK |
| 211 | Liszkówko | 18 | 35-31 | 7 | PSR |
| 212 | Liszkówko | 19 | 35-31 | 8 | PSR |
| 213 | Liszkówko | 20 | 35-31 | 9 | PSR |
| 214 | Liszkówko | 21 | 35-31 | 10 | OR |
| 215 | Łodźią | 1 | 37-33 | 79 | KL, WSR, PSR |
| 216 | Łodźią | 2 | 37-33 | 80 | WEB, OR |
| 217 | Łodźią | 3 | 37-33 | 81 | NOW |
| 218 | Łodźią | 4 | 37-33 | 82 | KL, NOW |
| 219 | Mrozowo | 1 | 36-32 | 64 | KPOM, NOW |
| 220 | Mrozowo | 2 | 36-32 | 65 | OR |

| | | | | | |
|-----|---------|----|-------|----|--------------------------|
| 221 | Mrozowo | 3 | 37-32 | 1 | PSR, NOW |
| 222 | Mrozowo | 4 | 37-32 | 2 | HA-LA, NOW |
| 223 | Mrozowo | 5 | 37-32 | 3 | NOW |
| 224 | Mrozowo | 6 | 37-32 | 4 | PSR |
| 225 | Mrozowo | 7 | 37-32 | 5 | HA-LA, NOW |
| 226 | Mrozowo | 8 | 37-32 | 6 | PSR |
| 227 | Mrozowo | 9 | 37-32 | 7 | NOW |
| 228 | Mrozowo | 10 | 37-32 | 8 | NE, PSR |
| 229 | Mrozowo | 11 | 37-32 | 9 | NOW |
| 230 | Mrozowo | 12 | 37-32 | 10 | PSR |
| 231 | Mrozowo | 13 | 37-32 | 11 | PSR, NOW |
| 232 | Mrozowo | 14 | 37-32 | 12 | NOW |
| 233 | Mrozowo | 15 | 37-32 | 13 | PSR |
| 234 | Mrozowo | 16 | 37-32 | 14 | PSR, NOW |
| 235 | Mrozowo | 17 | 37-32 | 15 | OR, NOW |
| 236 | Mrozowo | 18 | 37-32 | 16 | OR, NOW |
| 237 | Mrozowo | 19 | 37-32 | 17 | WSE |
| 238 | Mrozowo | 20 | 37-32 | 18 | NOW |
| 239 | Mrozowo | 21 | 37-32 | 19 | HA-LA |
| 240 | Mrozowo | 22 | 37-32 | 20 | PSR, NOW |
| 241 | Mrozowo | 23 | 37-32 | 21 | WSR, NOW |
| 242 | Mrozowo | 24 | 37-32 | 22 | PSR |
| 243 | Mrozowo | 25 | 37-32 | 23 | HA-LA, NOW |
| 244 | Mrozowo | 26 | 37-32 | 24 | OR, NOW |
| 245 | Mrozowo | 27 | 37-32 | 25 | HA-LA, NOW |
| 246 | Mrozowo | 28 | 37-32 | 26 | HA-LA, PSR, NOW |
| 247 | Mrozowo | 29 | 37-32 | 27 | HA-LA, OR, WSR, PSR, NOW |
| 248 | Mrozowo | 30 | 37-32 | 28 | HA-LA, PSR, NOW |
| 249 | Mrozowo | 31 | 37-32 | 29 | WSR, NOW |
| 250 | Mrozowo | 32 | 37-32 | 30 | HA-LA, NOW |
| 251 | Mrozowo | 33 | 37-32 | 31 | PSR |
| 252 | Mrozowo | 34 | 37-32 | 32 | HA-LA, NOW |
| 253 | Mrozowo | 35 | 37-32 | 33 | HA-LA, PSR, NOW |
| 254 | Mrozowo | 36 | 37-32 | 34 | HA-LA, OR, WSR, PSR, NOW |
| 255 | Mrozowo | 37 | 37-32 | 35 | OR |
| 256 | Mrozowo | 38 | 37-32 | 36 | HA-LA, PSR |

| | | | | | |
|-----|---------|-----|-------|-----|---------------|
| 257 | Mrozowo | 39 | 37-32 | 37 | NOW |
| 258 | Mrozowo | 40 | 37-32 | 38 | HA-LA, PSR |
| 259 | Radzicz | 1 | 36-32 | 102 | KPOM |
| 260 | Radzicz | 2 | 36-32 | 103 | KCSZ |
| 261 | Radzicz | 3 | 36-32 | 104 | NE |
| 262 | Radzicz | 4 | 36-32 | 66 | OR, PSR |
| 263 | Radzicz | 5 | 36-32 | 67 | NOW |
| 264 | Radzicz | 6 | 36-32 | 68 | OR, NOW |
| 265 | Radzicz | 7 | 36-32 | 69 | OR, NOW |
| 266 | Radzicz | 8 | 36-32 | 70 | NOW |
| 267 | Radzicz | 9 | 36-32 | 71 | NOW |
| 268 | Radzicz | 10 | 36-32 | 72 | KPOM, PSR |
| 269 | Radzicz | 11 | 36-32 | 73 | KPOM |
| 270 | Radzicz | 12 | 36-32 | 74 | OR, NOW |
| 271 | Radzicz | 13 | 36-32 | 75 | OR, NOW |
| 272 | Radzicz | 14 | 36-32 | 76 | PSR |
| 273 | Radzicz | 15 | 36-32 | 77 | NOW |
| 274 | Radzicz | 16 | 36-32 | 78 | PSR |
| 275 | Radzicz | 17 | 36-32 | 79 | KPOM |
| 276 | Radzicz | 18 | 36-32 | 80 | OR, NOW |
| 277 | Radzicz | 19 | 36-32 | 81 | OR |
| 278 | Radzicz | 20 | 36-32 | 82 | KPOM, OR, PSR |
| 279 | Radzicz | 21 | 36-32 | 83 | NOW |
| 280 | Radzicz | 22 | 36-32 | 84 | NOW |
| 281 | Radzicz | 23 | 36-32 | 85 | NOW |
| 282 | Radzicz | 24 | 36-32 | 86 | KPOM, NOW |
| 283 | Radzicz | 25 | 36-32 | 87 | OR |
| 284 | Radzicz | 26 | 36-32 | 88 | NOW |
| 285 | Radzicz | 27 | 36-32 | 89 | OR, NOW |
| 286 | Radzicz | 28 | 36-32 | 90 | OR, PSR |
| 287 | Radzicz | 29 | 36-31 | 1 | PSR |
| 288 | Radzicz | 30A | 35-32 | 77 | KCW |
| 289 | Radzicz | 31A | 35-32 | 78 | KCSZ |
| 290 | Radzicz | 32A | 35-32 | 79 | EPOKA ŻELAZA |
| 291 | Radzicz | 33 | 35-32 | 80 | NOW |
| 292 | Radzicz | 34 | 35-32 | 81 | NOW |
| 293 | Radzicz | 35 | 35-32 | 82 | PSR |

| | | | | | |
|-----|---------|----|-------|-----|----------------|
| 294 | Radzicz | 36 | 35-32 | 83 | PSR, NOW |
| 295 | Radzicz | 37 | 35-32 | 84 | PSR |
| 296 | Radzicz | 38 | 35-32 | 85 | PSR, NOW |
| 297 | Radzicz | 39 | 35-32 | 86 | HA-LA, NOW |
| 298 | Radzicz | 40 | 35-32 | 87 | PSR, NOW |
| 299 | Radzicz | 41 | 35-32 | 88 | HA-LA, NOW |
| 300 | Radzicz | 42 | 35-32 | 89 | PSR |
| 301 | Radzicz | 43 | 35-32 | 90 | HA-LA, NOW |
| 302 | Radzicz | 44 | 35-32 | 91 | PSR, NOW |
| 303 | Sadki | 1 | 37-33 | 1 | NOW |
| 304 | Sadki | 2 | 37-33 | 2 | KŁ |
| 305 | Sadki | 3 | 37-33 | 3 | NE/WEB |
| 306 | Sadki | 4 | 37-33 | 4 | WSR |
| 307 | Sadki | 5 | 36-33 | 102 | NOW |
| 308 | Sadki | 6 | 36-33 | 101 | NOW |
| 309 | Sadki | 7 | 36-33 | 100 | PSR |
| 310 | Sadki | 8 | 36-33 | 99 | NOW |
| 311 | Sadki | 9 | 36-32 | 1 | OR, NOW |
| 312 | Sadki | 10 | 36-32 | 2 | NOW |
| 313 | Sadki | 11 | 36-32 | 3 | NOW |
| 314 | Sadki | 12 | 36-32 | 4 | NOW |
| 315 | Sadki | 13 | 36-32 | 5 | PSR, NOW |
| 316 | Sadki | 14 | 36-32 | 6 | NOW |
| 317 | Sadki | 15 | 36-32 | 7 | OR, NOW |
| 318 | Sadki | 16 | 36-32 | 8 | NOW |
| 319 | Sadki | 17 | 36-32 | 9 | OR |
| 320 | Sadki | 18 | 36-32 | 10 | PRADZIEJE, NOW |
| 321 | Sadki | 19 | 36-32 | 11 | NOW |
| 322 | Sadki | 20 | 36-32 | 12 | NOW |
| 323 | Sadki | 21 | 36-32 | 13 | NOW |
| 324 | Sadki | 22 | 36-32 | 14 | NOW |
| 325 | Sadki | 23 | 36-32 | 15 | NOW |
| 326 | Sadki | 24 | 36-32 | 16 | NOW |
| 327 | Sadki | 25 | 36-32 | 17 | OR, NOW |
| 328 | Sadki | 26 | 36-32 | 18 | NOW |
| 329 | Sadki | 27 | 36-32 | 19 | EK, NOW |
| 330 | Sadki | 28 | 36-32 | 20 | NOW |

| | | | | | |
|-----|-------|----|-------|----|---------------------|
| 331 | Sadki | 29 | 36-32 | 21 | NOW |
| 332 | Sadki | 30 | 36-32 | 22 | NOW |
| 333 | Sadki | 31 | 36-32 | 23 | NOW |
| 334 | Sadki | 32 | 36-32 | 24 | NOW |
| 335 | Sadki | 33 | 36-32 | 25 | NOW |
| 336 | Sadki | 34 | 36-32 | 26 | NOW |
| 337 | Sadki | 35 | 36-32 | 27 | NOW |
| 338 | Sadki | 36 | 36-32 | 28 | NOW |
| 339 | Sadki | 37 | 36-32 | 29 | NOW |
| 340 | Sadki | 38 | 36-32 | 30 | NOW |
| 341 | Sadki | 39 | 36-32 | 31 | NOW |
| 342 | Sadki | 40 | 36-32 | 32 | NOW |
| 343 | Sadki | 41 | 36-32 | 33 | NOW |
| 344 | Sadki | 42 | 36-32 | 34 | NOW |
| 345 | Sadki | 43 | 36-32 | 35 | NOW |
| 346 | Sadki | 44 | 36-32 | 36 | NOW |
| 347 | Sadki | 45 | 36-32 | 37 | NOW |
| 348 | Sadki | 46 | 36-32 | 38 | NOW |
| 349 | Sadki | 47 | 36-32 | 39 | NOW |
| 350 | Sadki | 48 | 36-32 | 40 | NOW |
| 351 | Sadki | 49 | 36-32 | 41 | NOW |
| 352 | Sadki | 50 | 36-32 | 42 | NOW |
| 353 | Sadki | 51 | 36-32 | 43 | NOW |
| 354 | Sadki | 52 | 36-32 | 44 | KPOM, NOW |
| 355 | Sadki | 53 | 36-32 | 45 | NOW |
| 356 | Sadki | 54 | 36-32 | 46 | OR, NOW |
| 357 | Sadki | 55 | 36-32 | 47 | PSR, NOW |
| 358 | Sadki | 56 | 36-32 | 91 | KPOM, NOW |
| 359 | Sadki | 57 | 36-32 | 92 | KPOM, NOW |
| 360 | Sadki | 58 | 36-32 | 93 | PSR |
| 361 | Sadki | 59 | 36-32 | 94 | KPOM, NOW |
| 362 | Sadki | 60 | 37-32 | 39 | PSR |
| 363 | Sadki | 61 | 37-32 | 40 | HA-LA, NOW |
| 364 | Sadki | 62 | 37-32 | 41 | NE, HA-LA, PSR, NOW |
| 365 | Sadki | 63 | 37-32 | 42 | PSR |
| 366 | Sadki | 64 | 37-32 | 43 | HA-LA, PSR, NOW |
| 367 | Sadki | 65 | 37-32 | 44 | WSR, NOW |

| | | | | | |
|-----|------------|----|-------|----|-----------------|
| 368 | Sadki | 66 | 37-32 | 45 | HA-LA |
| 369 | Sadki | 67 | 37-32 | 46 | PSR, NOW |
| 370 | Sadki | 68 | 37-32 | 47 | HA-LA, NOW |
| 371 | Sadki | 69 | 37-32 | 48 | OR, NOW |
| 372 | Sadki | 70 | 37-32 | 49 | HA-LA, PSR, NOW |
| 373 | Sadki | 71 | 37-32 | 50 | NOW |
| 374 | Sadki | 72 | 37-32 | 51 | HA-LA, NOW |
| 375 | Sadki | 73 | 37-32 | 52 | PSR, NOW |
| 376 | Sadki | 74 | 37-32 | 53 | OR, PSR |
| 377 | Sadki | 75 | 37-32 | 54 | HA-LA, NOW |
| 378 | Sadki | 76 | 37-32 | 55 | NOW |
| 379 | Sadki | 77 | 37-32 | 56 | HA-LA, PSR, NOW |
| 380 | Sadki | 78 | 37-32 | 57 | OR, PSR |
| 381 | Sadki | 79 | 37-32 | 58 | NOW |
| 382 | Sadki | 80 | 37-32 | 59 | HA-LA |
| 383 | Sadki | 81 | 37-32 | 60 | PSR, NOW |
| 384 | Sadki | 82 | 37-32 | 61 | HA-LA |
| 385 | Sadki | 83 | 37-32 | 62 | PSR, NOW |
| 386 | Sadki | 84 | 37-32 | 63 | HA-LA |
| 387 | Samostrzel | 1 | 37-32 | 64 | NE |
| 388 | Samostrzel | 2 | 37-32 | 65 | KP |
| 389 | Samostrzel | 3 | 37-32 | 66 | OR |
| 390 | Samostrzel | 4 | 37-32 | 67 | OR, NOW |
| 391 | Samostrzel | 5 | 37-32 | 68 | PSR |
| 392 | Samostrzel | 6 | 37-32 | 69 | HA-LA, PSR, NOW |
| 393 | Samostrzel | 7 | 37-32 | 70 | HA-LA |
| 394 | Samostrzel | 8 | 37-32 | 71 | PSR, NOW |
| 395 | Samostrzel | 9 | 37-32 | 72 | NOW |
| 396 | Samostrzel | 10 | 37-32 | 73 | HA-LA, NOW |
| 397 | Samostrzel | 11 | 37-32 | 74 | HA-LA, PSR |
| 399 | Samostrzel | 12 | 37-32 | 75 | HA-LA, NOW |
| 399 | Samostrzel | 13 | 37-32 | 76 | PSR, NOW |
| 400 | Samostrzel | 14 | 37-32 | 77 | HA-LA, NOW |
| 401 | Samostrzel | 15 | 37-32 | 78 | PSR |
| 402 | Samostrzel | 16 | 37-32 | 79 | NOW |
| 403 | Samostrzel | 17 | 37-32 | 80 | EB |
| 404 | Samostrzel | 18 | 37-32 | 81 | HA-LA, PSR, NOW |

| | | | | | |
|-----|------------|----|-------|-----|-----------------|
| 405 | Samostrzel | 19 | 37-32 | 82 | PSR, NOW |
| 406 | Samostrzel | 20 | 37-32 | 83 | NOW |
| 407 | Samostrzel | 21 | 37-32 | 84 | HA-LA, PSR |
| 408 | Samostrzel | 22 | 37-32 | 85 | OR |
| 409 | Samostrzel | 23 | 37-32 | 86 | HA-LA, PSR, NOW |
| 410 | Samostrzel | 24 | 37-32 | 87 | HA-LA, PSR |
| 411 | Samostrzel | 25 | 37-32 | 88 | NOW |
| 412 | Samostrzel | 26 | 37-32 | 89 | HA-LA, NOW |
| 413 | Samostrzel | 27 | 37-32 | 90 | HA-LA, PSR, NOW |
| 414 | Samostrzel | 28 | 37-32 | 91 | HA-LA, NOW |
| 415 | Samostrzel | 29 | 37-32 | 92 | PSR, NOW |
| 416 | Samostrzel | 30 | 37-32 | 93 | PSR |
| 417 | Samostrzel | 31 | 37-32 | 94 | PSR |
| 418 | Samostrzel | 32 | 37-32 | 95 | OR |
| 419 | Samostrzel | 33 | 37-32 | 96 | WSR, NOW |
| 420 | Samostrzel | 34 | 37-32 | 97 | HA-LA, NOW |
| 421 | Samostrzel | 35 | 37-32 | 98 | PSR |
| 422 | Samostrzel | 36 | 37-32 | 99 | HA-LA, PSR, NOW |
| 423 | Samostrzel | 37 | 37-32 | 100 | NOW |
| 424 | Śmielin | 1 | 37-33 | 5 | NE/WEB |
| 425 | Śmielin | 2 | 37-33 | 6 | KPL |
| 426 | Śmielin | 3 | 37-33 | 7 | WEB, PSR, NOW |
| 427 | Śmielin | 4 | 37-33 | 8 | NOW |
| 428 | Śmielin | 5 | 37-33 | 9 | NOW |
| 429 | Śmielin | 6 | 37-33 | 10 | NOW |
| 430 | Śmielin | 7 | 37-33 | 11 | NOW |
| 431 | Śmielin | 8 | 37-33 | 12 | EK, OR, PSR |
| 432 | Śmielin | 9 | 37-33 | 13 | PSR, NOW |
| 433 | Śmielin | 10 | 37-33 | 14 | PSR, NOW |
| 434 | Śmielin | 11 | 37-33 | 15 | WSR, PSR, NOW |
| 435 | Śmielin | 12 | 37-33 | 16 | EK, OR, PSR |
| 436 | Śmielin | 13 | 37-33 | 17 | WSR, NOW |
| 437 | Śmielin | 14 | 37-33 | 18 | NOW |
| 438 | Śmielin | 15 | 37-33 | 19 | NOW |
| 439 | Śmielin | 16 | 37-33 | 20 | KCWR, KL, NOW |
| 440 | Śmielin | 17 | 37-33 | 21 | NOW |
| 441 | Śmielin | 18 | 37-33 | 22 | NOW |

| | | | | | |
|-----|---------|----|-------|----|----------|
| 442 | Śmielin | 19 | 37-33 | 23 | WSR |
| 443 | Śmielin | 20 | 37-33 | 24 | WSR, PSR |
| 444 | Śmielin | 21 | 37-33 | 25 | KCW |
| 445 | Śmielin | 22 | 37-33 | 26 | WSR |
| 446 | Śmielin | 23 | 37-33 | 27 | WSR ? |
| 447 | Śmielin | 24 | 37-33 | 28 | NE? |

Wykaz użytych skrótów:

k.- kultura

EK - epoka kamienia

PSCh - paleolit schyłkowy

MEZ - mezolit

NE - neolit

NESCH - neolit schyłkowy

KCW - kultura ceramiki wstęgowej

KCWR - kultura ceramiki wstęgowej rytej

KPL - kultura pucharów lejkatych

KAK - kultura amfor kulistych

KCSZ - kultura ceramiki sznurowej

EB - epoka brązu

WEB - wczesna epoka brązu

KI - kultura iwieńska

KT - kultura trzcieniecka

KŁ- kultura łużycka

KPOM - kultura pomorska

HA-LA - okres halsztacki - okres lateński

LAT - okres lateński

OR - okres rzymski

KP - kultura przeworska

WSR - wczesne średniowiecze

PSR - późne średniowiecze

SR - średniowiecze

NOW - czasy nowożytne

Załącznik III Zabytki nieruchome ujęte w GEZ

**Obiekty nieruchome wpisane do rejestru zabytków WKZ
(w tabelce - nr rejestru wojewódzkiego)**

| GMINA | MIEJSCOWOŚĆ | OBIEKT | DATA DECYZJI | NR REJESTRU | |
|--------------|--------------------|---|-------------------------|------------------------|-----------|
| SADKI | BRONIEWO | Założenie dworsko-parkowe: - Dwór - Park | 10.06.1987 | A/1157 | |
| | DĘBOWO | - Założenie dworsko-parkowe: Park Stajnia Stodoła Wolarnia Chlewnia Obora Wieża ciśnień Wozownia, ob. magazyn Dom mieszkalny | 15.06.1987 | A/1408 | |
| | SADKI | Kościół parafialny p.w. Św. Wojciecha | | 14.03.1933 | A/807 |
| | | - Cmentarz rzymsko-katolicki parafii p.w. Św. Wojciecha | | 07.03.1989 | A/1138 |
| | | - Kaplica grobowa rodziny Robowskich z ok. 1915 r. na cmentarzu parafialnym | | 26.05.2017 | A/1723 |
| | | 3 nagrobki wpisane do rejestru zabytków oddzielną decyzją: - Nagrobek Florian Kmiecika - Nagrobek ks. Stanisława Lemieża - Nagrobek Małgorzaty Szulc | | 21.11. 2016 | B/379/1-3 |
| | | - Postument z krzyżem z nagrobka Katarzyny z Lemieżów Krotofil | | 12.04.2017 | B/386 |
| | SAMOSTRZEL | Założenie pałacowo-parkowe: - Pałac - Park | 21.07.1970 | A/884 | |

WYKAZ ZABYTEKÓW UJĘTYCH

W GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW GMINY SADKI

ANIELINY

1. dom nr 38
2. dom nr 42 z budynkiem gospodarczym
3. dom nr 45
4. dom nr 57
5. dworzec, dom nr 65
6. dom nr 66

BNIN

7. dom nr 2
8. dom nr 14
9. dom nr 34

BRONIEWO

10. Założenie dworsko - parkowe

DĘBIONEK

11. dom nr 1
12. dwór, dom nr 9
13. dom nr 18
14. dom nr 19
15. dom nr 20 z budynkiem gospodarczym
16. dom nr 30
17. d. szkoła, dom nr 31

DĘBOWO

18. zespół kościoła par. p.w. Św. Michała Archaniola
19. założenie dworsko - parkowe w Dębowie
20. dom nr 17
21. dom nr 81
22. kapliczka

JADWIŻYN

23. dom nr 3 z budynkiem gospodarczym
24. dom nr 6
25. dom nr 9
26. d. szkoła, dom nr 24
27. dom nr 33
28. dom nr 34

KRACZKI

29. pozostałości parku
30. kaplica
31. kapliczka
32. młyn wodny, ob. dom mieszkalny nr 22
33. dom nr 23
34. dom nr 30
35. dom nr 34

LISZKÓWKO

- 36. dom nr 15
- 37. dom nr 16
- 38. dom nr 18

ŁODZIA

- 39. dom nr 7 z bud. gosp.
- 40. dom nr 9
- 41. dom nr 15
- 42. dom nr 27z bud. gosp.
- 43. dom nr 28 z bud. gosp.
- 44. dom nr 47
- 45. dom nr 51

MROZOWO

- 46. kaplica p.w. NMP Królowej Wszechświata
- 47. czworak, ob. dom nr 15
- 48. d. szkoła, ob. dom nr 16
- Zespół folwarczny:
- 49. rzędcówka
- 50. stajnia, obora

RADZICZ

- 51. kościół ewangelicki, ob. rzym.-kat., par. p.w. św. Andrzeja Boboli
- 52. dom nr 28
- 53. dom nr 34
- 54. szkoła, ob. świetlica wiejska, dom nr 38
- 55. gorzelnia dworska

SADKI

- 56. kościół parafialny p.w. św. Wojciecha
- 57. cmentarz parafii p.w. św. Wojciecha
- 58. kaplica grobowa rodziny Robowskich na cmentarzu, ul. Kasztanowa
- 59. Nagrobek Floriana Kmiecziaka, ul. Kasztanowa
- 60. Nagrobek z Pietą Małgorzaty Szulc, ul. Kasztanowa
- 61. Nagrobek Marianny Lewandowskiej, ul. Kasztanowa
- 62. Nagrobek Walerii Latos, ul. Kasztanowa
- 63. Nagrobek Stanisława Warchlińskiego, ul. Kasztanowa
- 64. Nagrobek Katarzyny Krotofil, ul. Kasztanowa
- 65. Nagrobek Antoniego Bembnisty, ul. Kasztanowa
- 66. Nagrobek Bartłomieja Sussali, ul. Kasztanowa
- 67. Nagrobek Konstancji Kosteckiej, ul. Kasztanowa
- 68. Nagrobek Ks. Stanisława Lemieża, ul. Kasztanowa
- 69. Pomnik ofiar II wojny światowej, ul. Kasztanowa
- 70. Dwie mogiły dziecięce, ul. Kasztanowa
- 71. Nagrobek Antoniego Szymoniaka, ul. Kasztanowa
- 72. Nagrobek Ludwika Młynarczaka, ul. Kasztanowa
- 73. Nagrobek Pawła Rafińskiego, ul. Kasztanowa
- 74. Nagrobek Wojciecha Płaczek, ul. Kasztanowa
- 75. Nagrobek Magdaleny Płaczek, ul. Kasztanowa

- 76. gorzelnia, ul. Bohaterów 1
- 77. dom, ul. Kasztanowa 1
- 78. przedszkole, ul. Kościelna 7
- 79. dwór, ul. Lipowa nr 2
- 80. plebania, ul. Strażacka 14
- 81. dwór, ul. Wyrzyska 4
- 82. dom, ul. Wyrzyska 8
- 83. dom, ul. Wyrzyska 15
- 84. dom z bud. gosp. ul. Wyrzyska 17
- 85. dom z budynkiem gospodarczym, ul. Wyrzyska 39
- 86. młyn, ul. Wyrzyska 48
- 87. dom z restauracją, ul. Wyzwolenia 1
- 88. dom, ul. Wyzwolenia 10
- 89. dom, ul. Wyzwolenia 17
- 90. dom, ul. Wyzwolenia 18
- 91. dawna kuźnia, ul. Wyzwolenia 18
- 92. dom, ul. Wyzwolenia 25
- 93. dom, ul. Wyzwolenia 39
- 94. bud. gosp., ul. Wyzwolenia 42
- 95. dom z bud. gosp., ul. Wyzwolenia 43
- 96. dom, ul. Wyzwolenia 56
- 97. dom, ul. Wyzwolenia 67
- 98. dom, ul. Wyzwolenia 71

SADKOWSKI MŁYN

- 99. dom nr 1
- 100. młyn
- 101. dwór z budynkami gospodarczym

SAMOSTRZEL

- 102. zespół pałacowy
- 103. dom nr 18
- 104. dom nr 32
- 105. dom nr 33
- 106. dom nr 35
- 107. dom nr 43
- 108. kaplica p.w. św. Stanisława Kostki
- 109. kapliczka z figurką Matki Boskiej
- 110. założenie dworsko parkowe
- 111. pozostałości ogrodzenia

ŚMIELIN

- 112. dom, ul. Leśna 5
- 113. dom, ul. Leśna 13
- 114. dom, ul. Kościelna 11
- 115. dom, ul. Kościelna 17
- 116. dom, ul. Działkowa 11

CMENTARZE

- 117. Anieliny – cm. ewangelicki

118. *Bnin – cm. ewangelicki*
119. *Dębionek – cm. Ewangelicki*
120. *Dębowo – cm. rzymskokatolicki*
121. *Dębowo – cm. ewangelicki*
122. *Kraczki – cm. ewangelicki*
123. *Łodzia – cm. ewangelicki*
124. *Łodzia – cm. choleryczny*
125. *Radzicz – cm. rzymskokatolicki*
126. *Sadki – cm. rzymskokatolicki*
127. *Sadki – cm. ewangelicki*
128. *Sadki – cm. choleryczny*
129. *Samostrzel – cm. Ewangelicki*
130. *Samostrzel – cm. choleryczny*

Ilość obiektów/zespołów wpisanych do rejestru zabytków: 5 zespołów (razem 19 obiektów).
Razem obiektów/zespołów: 130

Załącznik IV Zabytki wpisane do rejestru z terenu Gminy Sadki (wybrane przykłady zdjęć)

(źródło: dane Gminy Sadki, tekst: S. Łaniecki „Nadnoteckie pałace, dwory, folwarki[...], 2010r.)

Załącznik IV:

1. [Dwór w Broniewie](#).....
2. [Park w Broniewie o powierzchni ok. 1,5 ha](#).....
3. [Park Dworski w Dębowie](#).....
4. [Stajnia i magazyn](#).....
5. [Żrebiętnik](#).....
6. [Owczarnia](#).....
7. [Stodoła](#).....
8. [Wozownia](#).....
9. [Stajnia](#).....
10. [Zespół Pałacowy](#).....
11. [Kościół rzymsko-katolicki parafii Św. Wojciecha](#).....
12. [Cmentarz Rzymsko-katolicki parafii św. Wojciecha](#).....

Zestawienie (pogrupowane) zabytków nieruchomości w obrębie Gminy Sadki, wpisane do rejestru zabytków

(źródło : dane od Gminy Sadki, pozyskane i opracowane przez WKZ Toruń i przekazane autorowi)

| Lp. | Obiekt | Adres | Numer w rejestrze zabytków |
|-----|--------------------------------------|---|-----------------------------|
| 1 | Dwór | Broniewo 30, 89-110 Sadki | A/228/1-2 z 10.06.1987r. |
| 2 | Park o powierzchni ok. 1,5 ha | Broniewo 30, 89-110 Sadki | A/228/1-2 z 10.06.1987r. |
| 3 | Stajnia i magazyn | Dębowo, ul. Bohaterów 4, 89-110 Sadki | A/227/1-8 z 15.06.1987r. |
| 4 | Żrebiętnik | Dębowo, ul. Bohaterów 4, 89-110 Sadki | A/227/1-8 z 15.06.1987r. |
| 5 | Owczarnia | Dębowo, ul. Bohaterów 4, 89-110 Sadki | A/227/1-8 z 15.06.1987r. |
| 6 | Stodoła | Dębowo, ul. Bohaterów 4, 89-110 Sadki | A/227/1-8 z 15.06.1987r. |
| 7 | Wozownia | Dębowo, ul. Bohaterów 4, 89-110 Sadki | A/227/1-8 z 15.06.1987r. |

| | | | |
|----|---|---|--|
| 8 | Stajnia | Dębowo, ul. Bohaterów 4, 89-110 Sadki | A/227/1-8 z 15.06.1987r. |
| 9 | Park Dworski | Dębowo, ul. Bohaterów 4, 89-110 Sadki | A/227/1-8 z 15.06.1987r. |
| 10 | Zespół Pałacowy | Samostrzel, 89-110 Sadki | 38/A z 21.07.1970r. |
| 11 | Kościół Rzymsko – katolicki p.w. Św. Wojciecha | Sadki, ul. Kasztanowa 2, 89-110 Sadki | AKI 11/275 |
| 12 | Cmentarz rzymsko - katolicki i 4 nagrobki wpisane do rejestr oddzielną decyzją | Sadki, ul. Kasztanowa 3, 89-110 Sadki | A/234- wpis cmentarza B/379/1-3- wpis nagrobków z 21.11.2016 r. B/386 – wpis nagrobka z 12.04.2017 r. A/1723 – wpis kaplicy z 26.05.2017 |

1. Dwór w Broniewie

| | |
|-------------------------------|---------------------------|
| Adres | Broniewo 30, 89-110 Sadki |
| Rejestr zabytków | A/228/1-2 z 10.06.1987 r. |
| Działka ewidencyjna | 85/8 |
| Obecna funkcja obiektu | Mieszkalna |
| Obiekt | dwór |
| Stan zachowania | Dobry |
| Datowanie | 1800-1905 r. |



elevacja zachodnia



elevacja wschodnia



Dwór w Broniewie jest pozostałością po dawnym Broniewskim majątku.

Dwór powstały na planie prostokąta usytuowany został na południowo – wschodnim

skraju wsi, kilkadziesiąt metrów od drogi Nakło – Witosław. Od szosy oddziela go pas zieleni parku dworskiego. Dawniej całe założenie dworsko – parkowe otoczone było murem ceglany na kamiennej podmurówce. W innej części parku, wzdłuż drogi, widoczne są kamienie z dolnej partii dawnego muru. W parku liczącym obecnie ponad 2 ha widoczne są graby, klony i jesiony. Występuje w nim również kilka wyjątkowych i bardzo starych okazów drzew, będących jednocześnie pomnikami przyrody. Do najciekawszych zaliczyć można liczący ponad 400 cm dąb szypułkowy, kasztanowce, topole czarne, dwa okazy głogu jednoszyjkowego i kilkanaście sztuk tak zwanego grochodrzewa.

Od wschodu, w pobliżu dworu, stały kiedyś zabudowania gospodarcze, które do naszych czasów nie zachowały się. Z tej strony przetrwały tylko budynki powstałe po 1945 roku. Również we wsi nie ma już starych zabudowań gospodarczych, natomiast przetrwały do naszych czasów budynki mieszkalne dawnej kolonii folwarcznej, które poprzez przebudowę i remonty zatraciły swoje pierwotne walory architektoniczne. Do pierwotnego, jednokondygnacyjnego dworu z biegiem lat dobudowano od wschodu i zachodu przylegające tarasy, natomiast od zachodu i południa ganki, po których nic nie pozostało. Po dobudowaniu od północy dwukondygnacyjnego skrzydła, dwór przyjął wygląd litery “T”. Frontem budynek zwrócony został w kierunku zachodnim, w stronę dawnego podjazdu. Postawiono na fundamentach i podmurówce kamiennej, ze ścianami piwnic kamiennie – ceglany, na zaprawie wapiennej. Strop piwniczny jest ceglany. Również piwniczna posadzka zrobiona została z cegły. Ściany budynku są ceglane.

W starszej części budynku na elewacji użyto tynku glinianego ze słomą, natomiast północna przybudówka była już otynkowana zaprawą wapienną.

Wewnątrz dworu podłogi są głównie drewniane lub tak jak w przedsionku skrzydła - ceramiczne. Stropy między kondygnacjami przybudówki i między częścią jednokondygnacyjną a występującym nad nim obecnie użytkowym poddaszem, są drewniane z narzutą wapienną. Zachowało się także nieliczne zdobnictwo wnętrz pomieszczeń. Są to dekoracje stiukowe. Tworzą je fasety z motywami kwiatów i zwiniętych liści kwiatu akantu oraz niewielkie okrągłe wypuklenia wypełnione wieńcami owoców. Zachowała się również część oryginalnej stolarki okiennej w postaci okien podwójnych, krzyżowych, dwudzielnych i dwuskrzydłowych oraz stolarki drzwiowej. Całość budynku pokryto dachem dwuspadowym z dachówką ceramiczną o prostopadłych kalenicach. W starszej części dworu w dachu widnieją dwie wystawki z oknami, które są dodatkowym, tworzącym prześwit elementem użytkowego, mieszkalnego poddasza.

W skrzydle cokół i kondygnacje na zewnątrz dodatkowo podkreślają wydatne gzymsy. Innym elementem zdobiącym budynek, jest widniejący na osi partii szczytowej zachodniej elewacji okulus z opaską wyrobioną w tynku. Ponadto otwory okienne elewacji północnej ujęte są w dodające ogólnego uroku architektonicznego tej części dworu opaski profilowane w tynku. Jednakże dotychczasowym mankamentem dwukondygnacyjnego skrzydła dworu jest fakt, że nie został on jeszcze poddany kapitalnemu remontowi, tak ja to uczyniono z najstarszą częścią budowli. Już obecnie budynek i jego najbliższe, parkowe otoczenie zwraca uwagę swoją estetyką i porządkiem.

2. Park w Broniewie o powierzchni ok. 1,5 ha

| | |
|-------------------------------|---------------------------|
| Adres | Broniewo 30, 89-110 Sadki |
| Rejestr zabytków | A/228/1-2 z 10.06.1987 r. |
| Działka ewidencyjna | 85/8 |
| Obecna funkcja obiektu | Rekreacja |
| Stan zachowania | Dobry |
| Datowanie | 1800-1905 r. |



elewacja zachodnia



elewacja wschodnia



3. Park Dworski w Dębowie

| | |
|-------------------------------|--------------------------------------|
| Adres | Dębowo ul. Bohaterów 4, 89-110 Sadki |
| Rejestr zabytków | A/227/1-8 z 15.06.1987 r. |
| Działka ewidencyjna | 169 |
| Obecna funkcja obiektu | Park |
| Stan zachowania | Dobry |
| Datowanie | 1895 r. |



Nazwa miejscowości po raz pierwszy w źródłach wzmiankowana była w XIII wieku.

W 1864 roku pobudowano murowaną oborę oraz istniejący do dzisiaj magazyn. Również w tym mniej więcej czasie wybudowano murowany piętrowy dwór, wzniesiony w północnym skraju parku, który w początkach 1945 roku dwukrotnie podpalony przez Rosjan, spłonął niemal doszczętnie i został ostatecznie w 1946 roku rozebrany. W pobliżu miejsca gdzie stał dawniej, obecnie znajduje się owalny klomb i budynek mieszkalno-administracyjny Spółki Rolnej. Niedaleko zlokalizowano dawniej osobny magazyn pochodzący z początków XX wieku oraz domek ogrodnika z dobudowanym magazynem.

Dworek otaczał liczący ponad 4 ha park ze starym drzewostanem, założony na planie nieregularnym i otoczony ceglany murem, z którego zdecydowana większość zachowała się do dzisiejszych czasów. W jego południowej części zlokalizowano staw, który istnieje do dzisiaj. Interesującym fragmentem parku jest stojąca jeszcze stara lodownia ze znacznym nasypem ziemnym w dawniejszych czasach służąca, jako spichlerz a przede wszystkim naturalna lodówka. Zbudowana została w 1895 roku. Od środka wymoszczona była słomą oraz wyłożona taflami lodu, który zimą wyrąbywano z zamrożonego stawu. Tuż obok zlokalizowany był cmentarzyk rodzinny właścicieli majątku, po którym zachowały się jeszcze nieliczne fragmenty dawnego ceglano ogrodzenia. Po północnej stronie parku usytuowane zostało podwórze gospodarcze, założone na planie prostokąta do osi północ – południe, liczące podobnie jak park około 4 ha. Jego środkową część zajmował zbiornik wodny z własnym źródłem, po wojnie przerobiony na gnojownicę, by w ostatnich latach, po oczyszczeniu znów

stać się niewielkim stawem. Od strony południowej podwórze zamykał mur oddzielający od założenia parkowego. Obecnie przy murze, przy głównym wjeździe na podwórze od strony szosy, znajduje się współczesna portiernia oraz waga. Ścianę wschodnią podwórza tworzą dwa połączone ze sobą budynki – dawniej stajni i magazynu zbożowego. W przypadku stajni, umieszczony na nim dachownik sugeruje, że powstał on w 1869 roku i przypuszczać możemy, że z podobnego okresu pochodzi drugi budynek.

We wschodniej pierzei znajdują się także współczesne garaże. Od strony północnej podwórze gospodarcze zamykają trzy inne budynki: współczesne warsztaty, magazyn z II połowy XIX wieku oraz obora (owczarnia). Pierzeję zachodnią zamyka współczesna chlewnia i pochodząca z 1895 roku stodoła. Stodoła stanowi ciekawy typ architektoniczny, gdyż jej ściany zostały wymieszane kamieniem polnym i cegłą czerwoną pełną. Między tymi budynkami znajduje się boczna brama wjazdowa na podwórze gospodarcze. Ponadto w północnej części podwórza usytuowana jest dawna, pochodząca z II połowy XIX wieku wozownia, a obecnie kolejny z magazynów oraz stacja transformatorowa zbudowana w 1870 roku.

Oprócz tego założenia folwarcznego, w Dębowie zachowało się jeszcze kilka bardzo ciekawych elementów architektonicznych pochodzących z czasów przedwojennych. Najbliżej podwórza folwarcznego stoi pochodzący z 1902 roku budynek gorzelnii z górującym nad całością kominem, budynek gospodarczy i dawny żrebiętnik spełniający obecnie rolę magazynu środków chemicznych, a także remizy strażackiej. Te ostatnie wybudowane zostały około 1886 roku. Gorzelnia zbudowana została z cegły czerwonej pełnej palonej. Jej ściany dochodzą do 50 cm grubości i nie zostały otynkowane, natomiast wyraźnie zaznacza się podmurówka z polnego kamienia w stylu zwanym murem cyklopowym, gdzie kamień polny wzięto prosto z pola i nie poddano żadnej obróbce. Na elewacjach widoczne są gzymsowe zdobienia. Wewnątrz budynek posiadał własną kotłownię, magazyn spirytusu, słodownię, zbiornik melasy, kartoflarz i płuczkę, halę fermentacyjną, zalewnię, drożdżownię, halę aparatuową i pomieszczenia odprawy spirytusu. Niestety do dzisiaj nie zachowały się żadne zabytkowe elementy dawnego wyposażenia. Około 200 metrów na wschód od gorzelnii usytuowane są, połączone ze sobą, trzy budynki mieszkalne, w których pierwotnie znajdowała się leśniczówka należąca do folwarku. Budynki te również zbudowane zostały w II połowie XIX wieku.

4. Stajnia i magazyn

| | |
|-------------------------------|--------------------------------------|
| Adres | Dębowo ul. Bohaterów 4, 89-110 Sadki |
| Rejestr zabytków | A/227/1-8 z 15.06.1987 r. |
| Działka ewidencyjna | 169 |
| Obecna funkcja obiektu | Magazyn |
| Stan zachowania | Dobry |
| Datowanie | 1895 r. |



5. Żrebiętnik

| | |
|-------------------------------|--------------------------------------|
| Adres | Dębowo ul. Bohaterów 4, 89-110 Sadki |
| Rejestr zabytków | A/227/1-8 z 15.06.1987 r. |
| Działka ewidencyjna | 169 |
| Obecna funkcja obiektu | Remiza |
| Stan zachowania | Dobry |
| Datowanie | 1895 r. |



6. Owczarnia

| | |
|-------------------------------|--------------------------------------|
| Adres | Dębowo ul. Bohaterów 4, 89-110 Sadki |
| Rejestr zabytków | A/227/1-8 z 15.06.1987 r. |
| Działka ewidencyjna | 169 |
| Obecna funkcja obiektu | owczarnia |
| Stan zachowania | Dobry |
| Datowanie | 1895 r. |



7. Stodoła

| | |
|-------------------------------|--------------------------------------|
| Adres | Dębowo ul. Bohaterów 4, 89-110 Sadki |
| Rejestr zabytków | A/227/1-8 z 15.06.1987 r. |
| Działka ewidencyjna | 169 |
| Obecna funkcja obiektu | Stodoła |
| Stan zachowania | Dobry |
| Datowanie | 1895 r. |

8. Wozownia

| | |
|-------------------------------|--------------------------------------|
| Adres | Dębowo ul. Bohaterów 4, 89-110 Sadki |
| Rejestr zabytków | A/227/1-8 z 15.06.1987 r. |
| Działka ewidencyjna | |
| Obecna funkcja obiektu | Magazyn |
| Stan zachowania | Dobry |
| Datowanie | 1895 r. |

9. Stajnia

| | |
|-------------------------------|--------------------------------------|
| Adres | Dębowo ul. Bohaterów 4, 89-110 Sadki |
| Rejestr zabytków | A/227/1-8 z 15.06.1987 r. |
| Działka ewidencyjna | 169 |
| Obecna funkcja obiektu | Magazyn |
| Stan zachowania | Dobry |
| Datowanie | 1895 r. |



10. Zespół pałacowy

| | |
|-------------------------------|--------------------------|
| Adres | Samostrzel, 89-110 Sadki |
| Rejestr zabytków | 38/A z 21.07.1970 r. |
| Działka ewidencyjna | 3/3 5/3 |
| Obecna funkcja obiektu | Pałac i Park |
| Stan zachowania | Zaniedbany |
| Datowanie | XVII 1880r |



W roku 1429 właścicielem Samostrzela był Grzymisław, przez historyków uznawany za protoplastę rodu Samostrzelskich. Ostatnim z rodu Samostrzelskich był Paweł, fundator drewnianego kościoła w Sadkach, zmarły prawdopodobnie w 1587 roku. Wymarcie rodu Samostrzelskich spowodowało, iż wieś wraz z przynależnymi do niej osadami była kolejno we władaniu rodzin: Orzelskich, Grudzińskich, Opalińskich i Łąckich, a w roku 1698 cały klucz samostrzelski z wsiami: Mrozowo, Kraczki, Żelazno kupił Piotr z Bnina Bniński. W tej rodzinie majątek pozostawał do II wojny światowej.

Zewnętrznym miernikiem świetności rodu Bnińskich miał się stać pałac, który traktowano, jako rodowe gniazdo. Budowę pałacu rozpoczął Piotr Bniński, a kontynuował jego syn Wojciech. Pałac powstał w latach 1740-1749, a jego architektem był Merkier ze Szczecinka. Pałac zlokalizowano na północ od wsi i zabudowy folwarcznej w malowniczej, krętej dolinie Rokitki. Wcześniej istniał w tym miejscu dwór, zniszczony w czasie najazdu szwedzkiego w XVII wieku.

Budynek pałacowy powstał na rzucie litery "E", elewacją frontową zwrócony na południe. Z pierwotnego wyglądu budynku, elewacja ta zachowała się najlepiej. Tu też, w ryzalicie środkowym, umieszczono główne wejście do pałacu. Inaczej natomiast rozwiązano elewację ogrodową. W partii centralnej umieszczono owalny ryzalit, występujący nieco przed budynek, a z obu jego stron dodano boczne, prostokątne ryzality, również wychodzące nieco poza boczne ściany pałacu. Budynek miał obszerne piwnice przykryte sklepieniami kolebkowymi z lunetami, a centralnie usytuowana sień przecinała jego korpus na przestrzał. Z obu stron sieni mieściły się pomieszczenia w układzie amfiladowym (prześciowym). Na piętrze, nad sienią, znajdował się reprezentacyjny salon.

Przebudowa przeprowadzona około 1830 roku według projektu Karola Fryderyka Schinkla, nadała obiektowi charakter klasycystyczny. Z obu stron pałacu powstały przybudówki, cofnięte nieco w stosunku do elewacji frontowej pałacu. W przybudówce na piętrze od strony wschodniej powstała loggia, pełniąca funkcję widokową, a na piętrze ryzalitu

- balkon widokowy z wejściem z salonu. Ostatecznie amfiladowy układ pałacu został zlikwidowany na rzecz obszernych holów i korytarzy, koncertowej sali rotundowej, dużych salonów czy mniejszych pokoi wypoczynkowych. Wszystko przyozdobione było marmurami, drogocenną boazerią i dziełami sztuki. Eliptyczną salę na parterze powiązano z parkiem, wybijając w owalnym ryzalicie środkowym trzy otwory wyjściowe, przekształcając salę w pomieszczenie typu sala terrena, zapewniające powiązanie wnętrza rezydencji z parkiem. Prace budowlane objęły także pomieszczenia piwnicy, które pod wschodnią częścią budynku uległy całkowitemu przekształceniu.

Największe zmiany w pałacu i jego otoczeniu nastąpiły około 1880 r. za czasów Ignacego Bnińskiego i jego żony Emilii z Korzbok-Łąckich. Kolejnej przebudowy pałacu podjął się wybitny cesarski architekt Franz Schwechten, natomiast otoczenia, jeden z najlepszych europejskich architektów od parków i ogrodów - Francuz Edward André oraz dendrolog - Belg Beisenso de Kolono. Zmianom uległ dach i elewacje pałacu, łącznie z wykresem otworów wejściowych i okien. Ryzalit ogrodowy oraz przybudówki boczne pałacu otrzymały attykę balustradową. Przy ryzalicie zachodnim dodano parterową pergolę. Znaczne prace objęły wnętrza pałacu: sień podzielono na dwie - nierównej wysokości - części, połączone schodami. Zachowane fragmenty świadczą, że w wystroju wprowadzono elementy neorenesansowe jak np. sufity kasetonowe. Powiększono i przekomponowano założenie parkowe - mianowicie założono ogród tarasowy, usytuowany na stoku wzgórza, na którym wzniesiono pałac. Do 1939 r. zespół pałacowo-parkowy w Samostrzeli uważany był za jedną z najwspanialszych rezydencji rodowych Polski północnej.

W obecnym kształcie główna, trzynastoosiowa fasada pałacu, zwrócona na południe, poprzedzona jest okazałym gankiem z czterema kolumnami doryckimi, podtrzymującymi taras pierwszego piętra. Po żeliwnej balustradzie tarasu - utrzymanej w konwencji klasycyzmu, nie ma już śladu. Kondygnację przyziemia ozdobiono boniowaniem. Ryzalit środkowy, podobnie jak dwa ryzality boczne, otrzymał zwieńczenie w postaci trójkątnych tympanonów. Odnajdujemy w nich wizerunek Orła Białego - pośrodku, zaś w tympanonach bocznych motywy heraldyczne z herbami Łódzia-Bnińskich i Korzbok-Łąckich. Z kolei trzy zamknięte arkadowo reliefy nadokienne ryzalitu środkowego wypełnia roślinna dekoracja stiukowa. Wszystkie ryzality elewacji południowej ujęte są w narożnikach pilastrami.

W okresie zaborów Samostrzel stał się ostoją polskości - organizowano tu regularnie zebrania patriotyczne, których symbolem mogą być takie postacie, jak Chłapowscy,

S. Garczyński i A. Mickiewicz. W 1921 roku przebywał tu Józef Piłsudski (co upamiętnia zachowana fotografia). W pałacowych wnętrzach rozbrzmiewał głos goszczącego Jana Kiepury. Pod patronatem hrabiny Bnińskiej działała placówka PCK, Stowarzyszenie Młodych Polek oraz parafialny "Caritas". Właściciel Samostrzelaw latach międzywojennych, Ignacy Bniński, posiadał bezcenną kolekcję obrazów, porcelany, starodruków itp. Szczycił się zwłaszcza oryginalnym portretem ostatniego króla Stanisława Augusta Poniatowskiego. Niestety zbiory w czasie II wojny światowej uległy rozproszeniu: część zagarnęli Niemcy, a resztę Rosjanie. W samym pałacu w latach 1940-1943 przeprowadzono remont, przeznaczając go na szpital wojskowy. Ta decyzja przyczyniła się do dewastacji samego obiektu i jego otoczenia.

Ogród tarasowy w Samostrzelu zaliczany był do najbogatszych i najwspanialszych tego typu kompozycji na ziemiach polskich, naśladujący włoskie ogrody renesansowe i nawiązujący do słynnych ogrodów tarasowych z XVI wieku w Tivoli nieopodal Rzymu.

Do dzisiaj z ciekawego, wiekowego drzewostanu zachowało się na powierzchni 26 ha parku około 500 drzew, określonych na wiek około 180-190 lat. Są to głównie lipy, jesiony, klony, buki oraz dęby. Z iglaków znajdziemy sosnę pospolitą, choinę kanadyjską, cis pospolity, kosodrzewinę, modrzew europejski, oraz świerki pospolite i kłujące. Miano pomników przyrody uzyskały rosnące tu cztery białe topole, trzy jesiony wyniosłe, pięć dębów szypułkowych, dwa buki pospolite, wiąz szypułkowy, klon pospolity, dąb szypułkowy - piramidalny, klon jawor, kasztanowiec biały oraz lipa drobnolistna.

Po wojnie, w latach 1947-1982 funkcjonowała tu szkoła rolnicza, a w 1985 roku rozpoczął się remont, który przerwano w 1990 roku i od tego czasu zabytkowy pałac pozostawał bez właściciela. Przez lata opiekował się nim społecznie Tadeusz Przyborowski, mieszkaniec Samostrzela. W 2004 r. zespół pałacowo-parkowy przejęła Agencja Mienia Wojskowego i Ministerstwo Obrony Narodowej. W 2014 roku zespół został sprzedany w ręce prywatne.

11. Kościół rzymsko-katolicki parafii Św. Wojciecha

| | |
|-------------------------------|--|
| Adres | Sadki, ul. Kasztanowa 2, 89-110 Sadki |
| Rejestr zabytków | AKI 11/275 |
| Działka ewidencyjna | 3/3 5/3 |
| Właściciel | Parafia Rzymsko-Katolicka p.w. św. Wojciecha |
| Obecna funkcja obiektu | Kultowa |
| Stan zachowania | Dobry |
| Datowanie | Okolo XVII w. |





Historia tej budowli sięga czasów panowania Bolesława Chrobrego w Polsce. Legenda głosi, że za rządów Bolesława Chrobrego podążył z Polski ku pogańskim Prusom misjonarz biskup Wojciech i z ich rąk - za naruszenie miejsca kultu - zginął. Wysłani przez Bolesława Chrobrego posłowie wykupili ciało męczennika na wagę złota. Tradycja przekazuje nam wiadomości jakoby kondukt żałobny z ciałem biskupa Wojciecha, podążający z Prus do Gniezna, zatrzymał się w Sadkach. Na miejsce postoju Bolesław Chrobry wybrał najwyższy punkt miejscowości. Nakazał także swym sługom, aby w miejscu odpoczynku orszaku pobudowali świątynię, której jako patrona nadano biskupa Wojciecha.

Pierwsze fakty historyczne o miejscowości Sadki, jako wsi królewskiej zostały przekazane przez księcia wielkopolskiego Przemysła II w Kodeksie Wielkopolskim pod datą 1288 rok. Natomiast pierwszą historyczną wzmiankę o kościele znajdujemy w dokumentach z XV wieku (1411 r.). Polską rządził wtedy Władysław Jagiełło. W owym czasie w Sadkach znajdował się drewniany kościół, który w 1547 roku uległ spaleni. W tym samym roku w miejscu pogorzeliska zbudowano kościół, którego fundatorem był Paweł Samostrzelski. Przez 163 lata kościół ten służył wiernym. W 1711 roku decyzją archidiacona Jezierskiego, oficjała kamieńskiego, świątynię rozebrano ponieważ groziła zawaleniem. Z inicjatywy Piotra

Bnińskiego, właściciela dóbr Samostrzelskich podjęto budowę nowej świątyni, która przetrwała 38 lat.

Nową kartę historii kościoła pod wezwaniem Świętego Wojciecha w Sadkach zapisał ksiądz Wawrzyniec Brzeziński, który otrzymał "prezentę na beneficjum Sadkowskie od króla polskiego Augusta III". Od dnia przybycia do Sadek (06 lipca 1740 r.) proboszcz Wawrzyniec Brzeziński dążył do wybudowania nowego murowanego kościoła. Prośby kierowane do króla Augusta III Sasa nie zostały pozytywnie rozpatrzone. Pomocy proboszczowi Sadkowskiemu odmówił także starosta nakielski Jakub Działyński, mimo że formalnie odpowiadał za stan techniczny kościołów w swoim starostwie. Fundatorem murowanego kościoła został dziedzic dóbr Samostrzelskich Wojciech Bniński. Prace rozpoczęto po żniwach w 1748 roku. Dnia 18 października 1748 roku o godzinie dziewiątej rano przy starym kościele i znajdującym się nieopodal cmentarzu pojawiły się pierwsze wozy zwożące kamienie pod fundamenty. Jak prastary obyczaj nakazywał, pierwszy do pracy przystąpił fundator Wojciech Bniński. Prace przygotowawcze trwały do 20 lipca 1749 roku. Tego dnia, bowiem architekt Merkier ze Szczecinka wyznaczył fundamenty kościoła. W miesiąc później 21 sierpnia 1749 roku odbyło się uroczyste poświęcenie i wmurowanie kamienia węgielnego. Po uroczystym nabożeństwie fundator Wojciech Bniński i ksiądz Stefan Chrzastowski, opat cystersów w Koronowie umieścili kamień "prosto za wielkim ołtarzem".

Sadkowski kościół wznosiło pięciu architektów: Merkier ze Szczecinka, Paweł Pilgram pochodzący z Czech (skończył sklepienie kościoła), Dawid Fecell, magister Gottfried Obereich z Chojnic (dokończył budowę wieży, kaplicę świętego Krzyża, w której wystawił murowany ołtarz), Andrzej Sztychel z Bydgoszczy (w 1773 roku podpisał kontrakt na dokończenie budowy). Prace ciesielskie zlecone Janowi Bullerz z Sempolna, ukończono w 1755 roku. Wnętrze świątyni w całości wykonano w stylu barokowym. Większość elementów wewnątrz kościoła wykonał snycerz Efremer Gerlach z Chełmna. Jego dziełem jest: ołtarz główny, kratki przy głównym ołtarzu, ambona z 1765 roku, chrzcielnica i arkus, ołtarze boczne: Najświętszej Marii Panny i świętego Jana Nepomucena. W 1765 roku zamontowano organy będące dziełem Wojciecha Olszyńskiego z Bydgoszczy. Figura ukrzyżowanego Pana Jezusa w ołtarzu bocznym pochodzić ma z klasztoru cystersów w Koronowie. Opat zakonu cystersów Stefan Chrzastowski miał w 18 października 1752 roku podarować tę figurę budującemu się kościołowi w Sadkach, na prośbę Anny Bnińskiej córki Wojciecha. Jednak datowanie obecnego krzyża w kościele Św. Wojciecha (na podstawie decyzji o wpisie krzyża do rejestru zabytków ruchomych z 10.05.2010 roku) nie potwierdza tej informacji. Krzyż obecny

pochodzi z XVII/XVIII wieku.¹ Koszty budowy i wystroju wnętrza kościoła pokrywał fundator Wojciech Bniński, jego syn Konstanty, mieszkańcy Krajny i Wielkopolski. Oprócz datków pieniężnych na rzecz kościoła przekazywano wota. W 1798 roku wota te przekazano złotnikowi chojnickiemu Felszowi, który wykonał z nich monstrancję.

W latach 1772 - 1918 kiedy Rzeczpospolita była pod zaborami, kościół w Sadkach pełnił ważną funkcję w podtrzymywaniu tożsamości narodowej Polaków. Wśród zasłużonych na tym polu byli: ksiądz Stanisław Lemieź, uczestnik powstania 1848 roku, zwany "starym kosynierem" oraz ksiądz Ludwik Robowski, organizator biblioteki parafialnej i kółek rolniczych. W 1918 roku, kiedy Polska odzyskała niepodległość, pracę duszpasterską w kościele pod wezwaniem świętego Wojciecha w Sadkach pełnili: ksiądz Ludwik Robowski, będący jednocześnie dziekanem nakielskim oraz ksiądz Leon Kaja, który w latach 1934 - 1939 był wydawcą Rocznika Parafialnego Parafii Sadkowskiej. W okresie dwudziestolecia międzywojennego kościół parafialny w Sadkach pełnił ważną rolę kulturotwórczą. Wokół niego powstawały i funkcjonowały organizacje, m. in. Stowarzyszenie Młodzieży Polskiej, Stowarzyszenie Młodych Polek. Nowy okres w dziejach kościoła rozpoczął dzień 01 września 1939 roku, kiedy to hitlerowskie Niemcy dokonały agresji na Polskę. Niemcy przystąpili do likwidowania "polskiego elementu przywódczego". Wśród skazanych na śmierć znalazł się proboszcz parafii ksiądz Leon Kaja. Według informacji mieszkańców, hitlerowcy w okresie okupacji skradli dwa dzwony oraz zniszczyli większość akt parafialnych.

Okupacja hitlerowska zakończyła się w Sadkach z chwilą ich wyzwolenia 26 stycznia 1945 roku. Z nastaniem niepodległości pracę duszpasterską w parafii Sadki pełnili: ksiądz Wiktor Kasprzak, ksiądz Ludwik Wzięch, ksiądz Józef Mecha, ksiądz Alojzy Święciochowski. Od dnia 30 września 1980 roku proboszczem był ksiądz Jan Nowak. Od zakończenia II wojny światowej dokonano w kościele i jego otoczeniu wielu zmian: wieżę i dach pokryto cynkową blachą, zainstalowano ogrzewanie, przeprowadzono gruntowne malowanie świątyni, położono posadzkę.

Spośród wielu uroczystości religijnych, które odbyły się w kościele p.w. Świętego Wojciecha w Sadkach, najważniejszymi były: nawiedzenie parafii przez kopię obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej (w dniach 18 - 19 październik 1978 r.) oraz nawiedzenie przez relikwie świętego Wojciecha.

Na uwagę zasługuje fakt, że podziemia kościoła stały się miejscem pochówku rodziny

Bninskiach, których losy były związane z historią świątyni.

12. Cmentarz Rzymsko-katolicki parafii św. Wojciecha

| | |
|-------------------------------|--|
| Adres | Sadki ul. Kasztanowa 3, 89-110 Sadki |
| Rejestr zabytków | A/234 |
| Działka ewidencyjna | 269 |
| Właściciel | Parafia Rzymsko-Katolicka p.w. Św. Wojciecha |
| Obecna funkcja obiektu | Cmentarz |
| Stan zachowania | Dobry |
| Datowanie | Pierwsza połowa XIX wieku |

Na cmentarzu parafialnym w Sadkach znajduje się zbiorowa mogiła pomordowanych przez Niemców mieszkańców gminy Sadki w listopadzie 1939 r. i grób powstańca wielkopolskiego Floriana Kmiecika - bestialsko zamordowanego przez Grenzschutz 6 maja 1919 r. pod Ostrówcem. Ponadto na uwagę zasługują takie pomniki jak:

- Nagrobek Małgorzaty Szulcowej zm. 1934 r.;
- Płyta nagrobna Ks. Stanisława Lemieża zm. 1902 r.;
- Krzyż nagrobny Bartłomieja Susały zm. 1883 r.;
- Krzyż nagrobny Konstancji Kosteckiej zm. 1881 r.;
- Nagrobek Stanisława Warchlińskiego zm. 1903 r. ;
- Mauzoleum rodziny Rabowskich początek XX wieku - (wpisany do rejestru zabytków)
- Postument z krzyżem nagrobka Katarzyny z Lemieżów Krotofil- (wpisany do rejestru zabytków)



Nagrobek Rodziny Robowskich - wpisany do rejestru zabytków

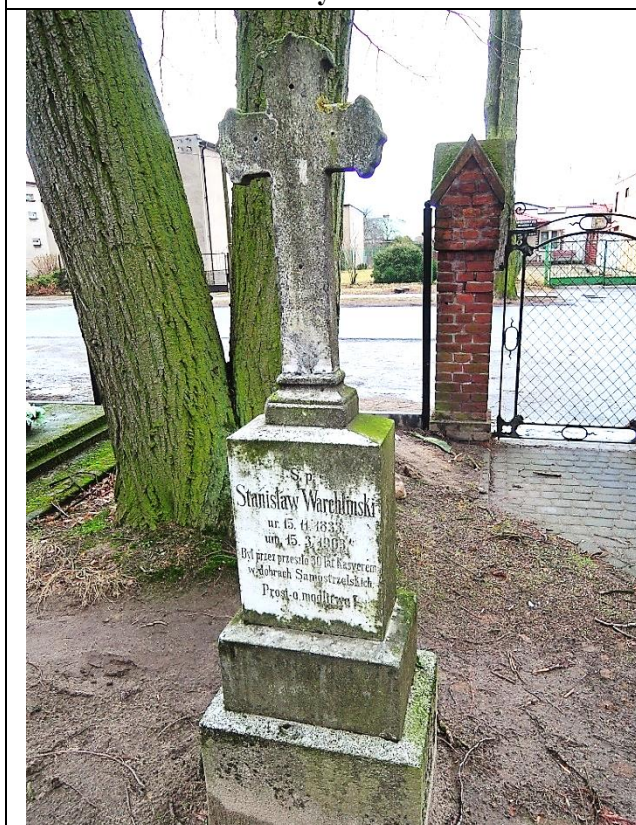


Nagrobek Floriana Kmieciana - wpisany do rejestru zabytków





Nagrobek Malgorzaty Szulc - wpisany do rejestru zabytków





Nagrobek ks. Stanisława Lemieźa - wpisany do rejsrtur zabytków



Załącznik V Zabytki ruchome Gminy Sadki

(źródło : dane od Gminy Sadki, pozyskane i opracowane przez WKZ Toruń i przekazane autorowi)

Załącznik stanowi integralną część decyzji Kujawsko - Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Toruniu z 10 maja 2010 r., znak: WUOZ/T/RZNR.4154-11/2010, (WUOZ/T/DKI-IB-8/1986/2009) w sprawie wpisania do rejestru zabytków wyposażenia kościoła parafialnego p.w. św. Wojciecha w miejscowości Sadki, gm. Sadki, pow. nakielski -nr rejestru zabytków województwa kujawsko - pomorskiego B/251/1-91

1. Ołtarz główny - po 1758-1767 r., rokoko, autor: Efraim Gerlach, Chełmno, ołtarz typu architektonicznego, z sarkofagową mensą, płaskorzeźbionym antependium zdobionym ornamentem rocailowym; na osi mensy tron na monstrancję z paludamentem i koroną ;jednokondygnacyjne retabulum, w części środkowej płaska wnęka zamknięta łukiem wklęsło-wypukłym w której obraz św. Wojciech adorujący Matkę Bożą z Dzieciątkiem; partie boczne z ustawionymi po linii diagonalnej kolumnami i półkolumnami (po dwie z każdej strony) o kapitelach pseudokorynckich, posadowione na wysokich dwustopniowych cokołach zdobionych płycinami i ornamentem rocailowym; od strony zewnętrznej pełnoplastyczne figury św. Stanisława (?) Biskupa (po lewej) i Wojciecha (?) Biskupa (po prawej), wsparte na wolutowych konsolach; na kolumnach szerokie, profilowane belkowanie; na belkowaniu, ponad kolumnami, pełnoplastyczne figury półleżących aniołów, wsparte na łukach gzymsu; na belkowaniu, ponad obrazem, pełnoplastyczne figury putt w pozycjach półkłęzących; w partii zwieńczenia chrystogram IHS otoczony wiązkami prostych promieni; wokół główki anielskie na skrzydłach wśród obłoków; powyżej ażurowa konstrukcja z udrapowaną materia; materiał i technika:

drewno, snycerka, polichromie, złocenie; wymiary: 910x5 80 x 150 cm

2. Obraz św. Wojciech adorujący Matkę Bożą z Dzieciątkiem - 1881 r., neobarok, autor: T. Szpetkowski, Poznań, umieszczony w ołtarzu głównym, w środkowej partii retabulum; materiał i technika: olej, płótno; wymiary: 385 x 190 cm

3. Rzeźba św. Stanisław (?) Biskup - 1758-1767 r., rokoko, autor: Efraim Gerlach, ; Chełmno, umieszczona w retabulum ołtarza głównego w partii środkowej, po lewej stronie, na tle pary kolumn; materiał i technika: drewno, polichromia; wymiary: 200 x 64 x 40 cm, podstawa- 30 x 33 cm

4. Rzeźba św. Wojciech (?) Biskup - 1758-1767 r., rokoko, autor: Efraim Gerlach, Chełmno; umieszczona w retabulum ołtarza głównego w partii środkowej, po prawej stronie, na tle pary

kolumn;

materiał i technika: drewno, polichromia; wymiary: 200 x 60 x 40 cm, podstawa - 29 x 32 cm

6. Rzeźba Anioł - 1758-1767 r., rokoko, autor: Efraim Gerlach, Chełmno; dwie figury aniołów umieszczone w partii zwieńczenia ołtarza głównego, po obu stronach płaskorzeźbionej tablicy z chrystogramem IHS;

materiał i technika: drewno, polichromia, złocenie; wymiary: dł. ok. 120 cm, szt.: 2

7. Rzeźba Putto - 1758-1767 r., rokoko, autor: Efraim Gerlach, Chełmno; dwie figury ». . putt umieszczone w partii zwieńczenia ołtarza głównego, po obu stronach płaskorzeźbionej tablicy z chrystogramem IHS;

materiał i technika: drewno, polichromia, złocenie; wymiary: wys. 65 cm , szt.: 2

8. Ołtarz boczny lewy p.w. Najświętszej Panny Marii Niepokalanie Poczętej - 1758-1767 r., rokoko, autor: Efraim Gerlach, Chełmno; ołtarz typu architektonicznego, z sarkofagową mensą, płaskorzeźbionym antependium zdobionym ornamentem rocaillowym; na osi mensy czworoboczne tabernakulum z wypukłą ścianką frontową, zdobioną reliefowym motywem - kielich z hostią; jednokondygnacyjne retabulum, w części środkowej płaska wnęka zamknięta łukiem wklęsło-wypukłym, w której obraz Najświętszej Panny Marii Niepokalanie Poczętej; partie boczne z ustawionymi po linii diagonalnej kolumnami i półkolumnami (po dwie z każdej strony) o kapitelach pseudokorynckich, posadowione na wysokich dwustopniowych cokołach zdobionych płycinami i ornamentem rocaillowym; od strony zewnętrznej pełnoplastyczne figury św. Jana (po lewej) i św. Judy Tadeusza (po prawej), wsparte na wolutowych konsolach; część środkową retabulum flankują ażurowe uszaki z główkami anielskimi; na kolumnach szerokie, profilowane belkowanie; na belkowaniu, ponad kolumnami, pełnoplastyczne figury aniołów; w partii zwieńczenia płaskorzeźbiona scena - Komunia św. Pustelnika (Onufrego?); powyżej ażurowa, dekoracyjna rama z półpostacią anioła;

materiał i technika: drewno, snycerka, polichromie, złocenie; wymiary: 660 x 320 x 94 cm

9. Obraz Najświętsza Panna Maria Niepokalanie Poczęta - 1742 (?) r., rokoko, autor:

malarz Heflik z Poznania, sukienka - złotnik toruński, umieszczony w ołtarzu bocznym lewym, w środkowej partii retabulum;

materiał i technika: olej, deska; sukienka - srebrna, trybowana, częściowo złocona;

wymiary: 117 x 72 cm

10. Rzeźba św. Jan Ewangelista - 1758-1767 r., rokoko, autor: Efraim Gerlach, Chełmno, umieszczona w retabulum ołtarza bocznego lewego po lewej stronie, po zewnętrznej linii

kolumn, na tle uszaka; materiał i technika: drewno, polichromia;

wymiary: 160 x 54 x 38 cm, podstawa - 25 x 20 cm

11. Rzeźba św. Juda Tadeusz - 1758-1767 r., rokoko, autor: Efraim Gerlach, Chełmno, umieszczona w retabulum ołtarza bocznego lewego po prawej stronie, po zewnętrznej linii kolumn, na tle uszaka;

materiał i technika: drewno, polichromia; wymiary: 158 x 50 x 31 cm

12. Rzeźba Anioł - 1758-1767 r., rokoko, autor: Efraim Gerlach, Chełmno, dwie figury ' aniołów umieszczone w partii zwieńczenia ołtarza bocznego lewego, po obu stronach płaskorzeźbionej sceny - Komunii św. Pustelnika (Onufrego?);

materiał i technika: drewno, polichromia, złocenia; wymiary: wys. ok. 100 cm, szt.: 2

13. Płaskorzeźba ze sceną Komunii św. Pustelnika (Onufrego?) - 1758-1767 r., rokoko, - autor: Efraim Gerlach, Chełmno, umieszczona w zwieńczeniu ołtarza bocznego lewego;

materiał i technika: drewno, polichromia, złocenie; wymiary: 120 x 86 cm

14. Ołtarz boczny prawy p.w. św. Jana Nepomucena - 1758-1767 r., rokoko, autor: Efraim Gerlach, Chełmno, ołtarz typu architektonicznego, z sarkofagową mensą, płaskorzeźbionym antependium zdobionym ornamentem rocailleowym; bliźniaczy ołtarz do ołtarza prawego p.w. Najświętszej Panny Marii Niepokalanie Poczętej; w polu środkowym wnęki obraz św. Jan Nepomucen, flankowany ustawionymi na wysokim cokole, w skrajnych osiach pełnoplastycznymi figurami św. Walentego (po lewej) i św. Szczepana (po prawej); w partii zwieńczenia płaskorzeźbiona scena - św. Wawrzyniec;

materiał i technika: drewno, snycerka, polichromie, złocenie; wymiary: 660 x 280 x 140 cm

14. Obraz św. Jan Nepomucen - 2. pół. XVIII w., rokoko, autor: warsztat nieznan, umieszczony w ołtarzu bocznym prawym, w środkowej partii retabulum;

materiał i technika: olej, płótno; wymiary: 110 x 72 cm

15. Rzeźba św. Walenty - 1758-1767 r., rokoko, autor: Efraim Gerlach, Chełmno, »5 umieszczona w retabulum ołtarza bocznego prawego po lewej stronie, po zewnętrznej linii kolumn, na tle uszaka;

materiał i technika: drewno, polichromia, złocenie; wymiary: 120 x 46 x 44 cm, podstawa - 24 x 21 cm

16. Rzeźba św. Szczepan - 1758-1767 r., rokoko, autor: Efraim Gerlach, Chełmno, f'., umieszczona w retabulum ołtarza bocznego prawego po prawej stronie, po zewnętrznej linii

kolumn, na tle uszaka;

materiał i technika: drewno, polichromia; wymiary: 122 x 50 x 28 cm, podstawa - 22 x 24 cm

17. Rzeźba Anioł - 1758-1767 r., rokoko, autor: Efraim Gerlach, Chełmno, dwie figury aniołów umieszczone w partii zwieńczenia ołtarza bocznego prawego, po obu stronach płaskorzeźbionej sceny z wizerunkiem św. Wawrzyńca;

materiał i technika: drewno, polichromia, złocenia; wymiary: wys. 92 cm, szt.: 2

18. Rzeźba św. Wawrzyniec - 1758-1767 r., rokoko, autor: Efraim Gerlach, Chełmno, umieszczona w zwieńczeniu ołtarza bocznego prawego;

materiał i technika: drewno, snycerka, polichromia, złocenie; wymiary: 132 x 92 cm

19. Ołtarz w kaplicy p.w. św. Krzyża- 1760 r., rokoko, autor: Gotfryd Oberreich, Chojnice, oraz Efraim Gerlach, Chełmno (wyk.), ołtarz architektoniczny, z sarkofagową mensą, której frontową ściankę zdobi stylizowany, symetryczny ornament roślinny; w środkowej części retabulum, płaska wnęka zamknięta łukiem wklęsło-wypukłym w której krucyfiks z figurą Ukrzyżowanego Chrystusa; po bokach po trzy pełnoplastyczne kolumny o kapitelach pseudokorynckich, posadowione na wysokich dwustopniowych cokołach zdobionych płycinami z ornamentem rocaillowym; na kolumnach szerokie, profilowane belkowanie; na belkowaniu, ponad kolumnami, pełnoplastyczne figury putt; krawędź zwieńczenia o profilu wklęsło wypukłym, zamknięte łukiem koszowym; w partii zwieńczenia serce z koroną cierniową w otoczeniu glorii z wiązek prostych promieni, między którymi dwie główki anielskie na skrzydłach;

materiał i technika: kamień, drewno, snycerka, polichromie, złocenie; wymiary:

605 x 420 x 106 cm

20. Rzeźba krucyfiks - 2. pół. XVII w.(istnieją wątpliwości w datowaniu; z niektórych, niesprawdzonych źródeł, ma wynikać ,ze krzyż jest starszy o około 300 lat[...]) , barok, autor: nieznany; umieszczony we wnęce w środkowej części retabulum ołtarza w kaplicy p.w. św. Krzyża; materiał i technika: drewno, polichromia; wymiary: 230 x 176 x 42 cm

Rocznik Parafialny podaje: "Figura ukrzyżowanego Pana Jezusa (...) w ołtarzu wystawiona, pochodzi z kościoła Ojców Cystersów, konwentu koronowskiego. Według opisu X. Brzezińskiego figura ta była najpierw w wielkim ołtarzu w klasztorze w Koronowie umieszczona już więcej niż od 500 lat (...). Roku 1752 figura ta na usilną prośbę panny Anny Bnińskiej (...) została подарowana przez opata X. Stefana Chrzęstowskiego kościołowi w Sadkach za wyraźną zgodą całego zgromadzenia zakonnego, wprawdzie trochę niechętnie, ponieważ tenże Chrystus ukrzyżowany tyle już wieków był ozdobą klasztoru w Koronowie. Dnia 18 października 1752 r.

figura ta w uroczystej procesji wielkiej radości ludu wiernego do kościoła w Sadkach została wprowadzona" (Rocznik Parafialny Parafii Sadkowskiej, nr 4, Wydawca: X. Proboszcz Leon Kaja w Sadkach). Jednak datowanie obecnego krzyża w kościele św. Wojciecha nie potwierdza tej informacji. Decyzja w sprawie wpisania do rejestru zabytków elementów wyposażenia kościoła parafialnego p.w. św. Wojciecha w Sadkach z dn. 10 maja 2010 roku, karta krucyfiksu przygotowana przez mgr Barbarę Chojnącką oraz „Katalog zabytków sztuki w Polsce, t. XI: Dawne woj. bydgoskie, z. 20: Wyrzyska, Nakło i okolice”, oprac. T. Chrzanowski i M. Kornecki, Warszawa 1980, s.39 datują krucyfiks na XVII w.

21. Rzeźba Putto - 1758-1767 r., rokoko, autor: Gotfryd Oberreich Chojnice (proj.), Efraim Gerlach, Chełmno (wyk.), dwie figury putt umieszczone w partii zwieńczenia ołtarza w kaplicy p.w. św. Krzyża, po obu jego stronach;

materiał i technika: drewno, polichromia, złocenia; wymiary: wys. 70 cm, szt. 2

22. Ambona - 1758-1767 r., rokoko, autor: Efraim Gerlach, Chełmno; ambona przyścienna, typu koszowego, ze schodami, z rozbudowanymi zapieckiem i baldachimem; ustawiona przy łuku tęczowym, przy północnej ścianie prezbiterium; kosz ambony czworoboczny z szerokim, profilowanym parapetem, u dołu przybierający formę baniastą; schody kosza osłonięte barierą; kosz i balustrada wypełnione płycinami z dekoracją rocaillową; zapiecek wysoki w formie tablicy, której ściankę wypełnia płaskorzeźbiona figura Chrystusa Salvatora w szerokim rocaillowym obramieniu, flankowanym paludamentem; w górnej partii zapiecka po obu stronach, pełnoplastyczne figury aniołów; baldachim ambony ośmioboczny, wzbogacony materialem z lambrekinami; w partii zwieńczenia pełnoplastyczne figury Personifikacji kontynentów; powyżej figura pełnoplastyczna przedstawiająca anioła siedzącego na globie kosmosu; w podniebieniu baldachimu Gołębica Ducha Świętego;

materiał i technika: drewno, snycerka, polichromia, złocenia; wymiary: 600 x 190 x 180 cm

23. Płaskorzeźba Chrystus Salvator - 1758-1767 r., rokoko, autor: Efraim Gerlach, Chełmno, płaskorzeźba z figurą Chrystusa umieszczona na zapiecku ambony, usytuowana na wolutowej konsoli, zdobionej motywem rozłożonych liści;

materiał i technika: drewno, snycerka, polichromia, złocenie; wymiary: rzeźba- 96 x 37 x 16 cm; zapiecek- 145 x 87 cm

24. Rzeźba Anioł - 1758-1767 r., rokoko, autor: Efraim Gerlach, Chełmno, dwie figury aniołów umieszczone pod baldachimem ambony, po zewnętrznych stronach zapiecka;

materiał i technika: drewno, polichromia, złocenie; wymiary: 80 x 70 x 50 cm, szt.: 2

25. Rzeźba Personifikacja Kontynentów - 1758-1767 r., rokoko, autor: Efraim Gerlach,

Chełmno, cztery figury uosabiające Personifikacje kontynentów (Europa, Azja, Afryka i Ameryka) umieszczone na baldachimie ambony, ustawione na wolutowe zwiniętych gzymsach; materiał i technika: drewno, snycerka, polichromia; wymiary: wys. 70 cm, szt.: 4

26. Rzeźba Anioł siedzący na globie kosmosu - 1758-1767 r., rokoko, autor: Efraim Gerlach, Chełmno; umieszczona w zwieńczeniu baldachimu ambony;

materiał i technika: drewno, snycerka, polichromia, złocenie; wymiary: wys. 96 cm

27. Chrzcielnica - 1758-1767 r., rokoko, autor: Efraim Gerlach, Chełmno, chrzcielnica typu kielichowego, przyścienna, z rozbudowanymi zapieckiem i baldachimem; ustawiona przy łuku tęczowym od strony południowej; chrzcielnica o sześciobocznym przekroju - czaszy z pokrywą, trzonu i podstawy; czasza wybrzuszona ze ściankami zdobionymi ornamentem rocaillowym; trzon zdobiony wolutami połączonymi z liśćmi akantu i lambrekinami; zapiecek chrzcielnicy wysoki w formie płaskiej tablicy, którą wypełnia płaskorzeźbiona scena „Chrztu w Jordanie” otoczona szerokim obramieniem, flankowana paludamentem; w górnej partii zapiecka, po obu jego stronach, pełnoplastyczne figury aniołów; baldachim ośmioboczny, u podstawy zdobiony szerokim, profilowanym belkowaniem, wzbogaconym ułożoną materią z lambrekinami; w zwieńczeniu pełnoplastyczne figury aniołów oraz Personifikacje kontynentu; powyżej pełnoplastyczna figura „Anioł siedzący na globie kosmosu”; w podniebieniu pełnoplastyczna sylweta Gołębic Ducha Świętego w wiążkach prostych promieni;

materiał i technika: drewno, snycerka, polichromia, złocenie; wymiary: chrzcielnica - wys. 184 cm, 0 czaszy 68 cm, 0 podstawy 50 cm, zapiecek: 600 x 190 cm

28. Płaskorzeźba ze sceną Chrztu w Jordanie - 1758-1767 r., rokoko, autor: Efraim Gerlach, Chełmno, płaskorzeźba ze sceną Chrztu w Jordanie umieszczona na zapiecku chrzcielnicy; w dolnej partii, obejmującej około połowę pola sylwetka Chrystusa i św. Jana Chrzciciela, zwrócone ku sobie; po lewej postać Chrystusa, pochylona, ręce skrzyżowane na piersiach; po prawej sylwetka Jana Chrzciciela w ujęciu en trois quarts w lewo z rękoma wzniesionymi nad głową Jezusa, w prawej dłoni naczynie na wodę, złożone; w górnej partii sylwetka Boga Ojca wyłaniająca się zza skłębionych obłoków z dwiema główkami anielskimi na skrzydłach; materiał i technika: drewno, snycerka, polichromia, złocenie; wymiary: 200 x 90 cm

29. Rzeźba Anioł - 1758-1767 r., rokoko, autor: Efraim Gerlach, Chełmno, dwie figury aniołów umieszczone pod baldachimem chrzcielnicy, po zewnętrznych stronach zapiecka;

materiał i technika: drewno, polichromia, złocenie; wymiary: 90 x 50 x 30 cm, szt.: 2

30. Rzeźba Anioł - 1758-1767 r., rokoko, autor: Efraim Gerlach, Chełmno, cztery figury

/aniołów umieszczone na baldachimie chrzcielnicy; sylwetki ustawione na wolutowe zawiniętych gzymsach; materiał i technika: drewno, polichromia, złocenie; wymiary: wys. 90 cm , szt.: 4

31. Rzeźba Anioł siedzący na globie kosmosu - 1758-1767 r., rokoko, autor: Efraim Gerlach, Chełmno; umieszczona na zwieńczeniu baldachimu chrzcielnicy; pełnoplastyczna sylwetka usadowiona bezpośrednio na kuli;

materiał i technika: drewno, snycerka, polichromia, złocenie; wymiary: wys. 105 cm

32. Prospekt organowy wraz z instrumentem - 1765 r., rokoko, autor: Efraim Gerlach (?), Chełmno, instrument: firma Bracia Walter z Guhrau, 1889 r., **prospekt organowy** ustawiony samodzielnie na chórze, cofnięty od balustrady balkonu; fasada prospektu architektoniczna, dwukondygnacyjna, dolna partia fasady siedmioosiowa, płaska, podzielona na siedem części, w każdej po dwie płyciny o kształcie prostokąta w układzie wertykalnym, górna partia elewacji wyższa, pięcioosiowa; część środkowa najwyższa, trójdzielna, na osi wysunięta do przodu wieżyczka piszczalkowa, w zwieńczeniu na osi figura pełnoplastyczna króla Dawida; po bokach niższe płaskie wieżyczki od góry zamknięte łukiem wklęsło-wypukłym, w zwieńczeniu figury muzykujących aniołów; po obu stronach partii środkowej niższe, płaskie wieżyczki piszczalkowe, przedzielone pilastrem, zamknięte gierowanym belkowaniem; zewnętrzne wieżyczki, wyższe, występujące do przodu, na wielobocznym belkowaniu figury muzykujących aniołków; wieżyczka środkowa i skrajne na wielobocznych konsolkach, z podobnymi gzymsami; wieżyczki w górnej części przekryte dekoracją rocaillową; górną partię fasady flankują ażurowe uszaki z motywem rocaillowym i kratką regencyjną. Instrument dwunastogłosowy, o trakturze mechanicznej i wiatrownicy stożkowej, napęd miechów nożny i elektryczny; na stole gry plakietka firmowa: „No 191. Gebriider Walter Guhrau”;

materiał i technika: drewno, snycerka, polichromia, złocenia, wymiary prospektu: 600 x 420 x 210 cm, wymiary instrumentu: 270x125 cm

33. Rzeźba Muzykujące Anioły - 1758-1767 r., rokoko, autor: Efraim Gerlach, Chełmno, cztery figury aniołów umieszczone na zwieńczeniu prospektu organowego;

materiał i technika: drewno, polichromia, złocenie; wymiary: wys. 77 cm, szt: 4

34. Rzeźba Król Dawid - 1758-1767 r., rokoko, autor: Efraim Gerlach, Chełmno, umieszczona w zwieńczeniu prospektu organowego, na osi; materiał i technika: drewno, polichromia; wymiary: 80 x 46 cm

35. Zespół rzeźb usytuowanych na belce tęczowej - 1758-1767 r., rokoko, autor: Efraim Gerlach, Chełmno, belka tęczowa z Grupą Ukrzyżowania i aniołami rozpięta w łuku tęczowym;

belka w formie zbliżonej do łuku wklęsło-wypukłego; Grupa Ukrzyżowania na osi belki; pośrodku drewniany krzyż, na którym rozpięte ciało Chrystusa; po obu stronach krzyża figury Matki Bożej (po lewej) i św. Jana Ewangelisty (po prawej) ustawione na zdwojonych cokołach; na krańcach belki figury aniołów z Anna Christi;

materiał i technika: drewno, snycerka, polichromia, złocenie; wymiary: 300 x 645 x 40 cm

36. Rzeźba *Chrystus Ukrzyżowany* - 1758-1767 r., rokoko, autor: Efraim Gerlach, Chełmno, figura umieszczona na osi belki tęczowej;

materiał i technika: drewno, polichromia, złocenia; wymiary: 150 x 105 cm

37. Rzeźba *Matka Boża Bolesna* - 1758-1767 r., rokoko, autor: Efraim Gerlach, Chełmno, figura umieszczona na belce tęczowej, po lewej stronie Ukrzyżowanego Chrystusa, wsparta na dwudzielnym, kwadratowym cokole;

materiał i technika: drewno, polichromia; wymiary: wys. 100 cm

38. Rzeźba *św. Jan Ewangelista* - 1758-1767 r., rokoko, autor: Efraim Gerlach, Chełmno, ^ figura umieszczona na belce tęczowej, po prawej stronie Ukrzyżowanego Chrystusa, wsparta na dwudzielnym, kwadratowym cokole;

materiał i technika: drewno, polichromia; wymiary: wys. 100 cm

39. Rzeźba *Anioł z Arma Christi* - 1758-1767 r., rokoko, autor: Efraim Gerlach, ,, , Chełmno, figura anioła z narzędziami męki umieszczona na belce tęczowej, po lewej : stronie Grupy Ukrzyżowania;

materiał i technika: drewno, polichromia, złocenie; wymiary: wys. 75 cm, szt.: 2

40. *Konfesjonał* - poł. XVIII w., barok, autor/warsztat nieznane, umieszczony na ścianie pn. : nawy; konfesjonał o rozbudowanej formie architektonicznej, typu zamkniętego, zdobiony bogatą dekoracją ornamentalną; partia środkowa wysunięta nieco ku przodowi, obudowana ze wszystkich stron, z niskimi drzwiczkami w dolnej części, zdobionymi motywem rocaillowym oraz tablicami Dziesięciu Przykazań; drzwiczki flankowano listwami z ornamentem roślinnym; powyżej otwór flankowany szerokimi listwami, zdobionymi lambrekinami i wolutowe zwiniętymi liśćmi akantu; od strony frontowej konfesjonał zamknięty łukiem wklęsło-wypukłym; części boczne dla wiernych z kłęcznikami, obudowane od frontu i od tyłu ściankami o linii wklęsło-wypukłej; ścianki w dolnych partiach pełne z reliefową dekoracją rocaillową; w górnych - ażurowe, wypełnione kratą z kwiatami z nałożoną dekoracją stylizowanego liścia akantu; konfesjonał na szerokim, profilowanym cokole;

materiał i technika: drewno, snycerka, politura, wymiary: 224 x 188 x 110 cm

41. *Balustrada* - 1758-1767 r., rokoko, autor: Efraim Gerlach, Chełmno, balustrada

o rozbudowanej formie architektonicznej i dekoracji ornamentalnej, oddziela przestrzeń prezbiterium od nawy kościoła; balustrada o linii wklęsło-wypukłej, złożona z ośmiu analogicznych pól w formie prostokąta leżącego, oddzielonych szerokim słupkiem z prostokątną płyciną; w każdym z pól profilowana wnęka, w której ażurowa dekoracja -kratka regencyjna w układzie romboidalnym, zdobiona na zewnątrz szerokim obramieniem ze złożonych, reliefowych motywów rocaillowych; pośrodku kratka podzielona analogicznym ornamentem; dwa pola środkowe, wysunięte do przodu, stanowią drzwiczki; gzyms i parapet balustrady szerokie, profilowane; materiał i technika:

drewno, snycerka, polichromia, złocenie, wymiary: 77 x 920 x 20 - 40 cm

42. Tron dla celebransa - 1758-1767 r., rokoko, autor: Efraim Gerlach, Chełmno, tron złożony z tapicerowanego fotela, połączonego z wysokim zapieckiem zwieńczonym koroną podtrzymywaną przez dwa pełnoplastyczne rzeźby putt; stanowi komplet z dwoma taboretami i klęcznikiem;

materiał i technika: drewno, snycerka, polichromia, złocenie, wymiary: fotel 142 x 86 x 64 cm, zapiecek 273 x 113 x 8 cm

43. Taboret - 1758-1767 r., rokoko, autor: Efraim Gerlach, Chełmno;

materiał i technika: drewno, snycerka, polichromia, złocenie, wymiary: 50 x 53,5 x 53,5 cm, szt: 2

44. Klęcznik - 1758-1767 r., rokoko, autor: Efraim Gerlach, Chełmno, materiał i technika:

drewno, snycerka, polichromia, złocenie, wymiary: 85 x 55 x 50 cm

45. Rzeźba św. Wojciech Biskup - 1758-1767 r., rokoko, autor: Efraim Gerlach (?), Chełmno, figura umieszczona w portalu do zakrystii, po lewej stronie;

materiał i technika: drewno, polichromia; wymiary: 88 x 50 x 30 cm, podstawa 16x16 cm

46. Rzeźba św. Stanisław Biskup - 1758-1767 r., rokoko, autor: Efraim Gerlach (?), Chełmno, umieszczona w portalu do zakrystii, po prawej stronie;

materiał i technika: drewno, polichromia; wymiary: 82 x 40 x 21 cm, podstawa 18 x 13,5 cm

47. Feretron - 1758-1767 r., rokoko, autor/warsztat nieznany; feretron z dwustronnym obrazem, w bogatej reliefowej ramie zwieńczonej krzyżem, wspartej na niskiej, czworobocznej podstawie; **obraz - Najświętsza Panna Maria Niepokalanie Poczęta** -Matka Boża ukazana w pozycji stojącej, w zwrocie en trois quarts; w lewej dłoni trzyma gałązkę białych lilii; **obraz - św. Anna Samotrzeć** - postać Marii, ze schyloną głową, trzymająca białą draperię; na prawo postać św. Anny, w pozycji siedzącej, trzymającej nagie Dzieciątko Jezus;

materiał i technika: obramienie - drewno, snycerka, polichromia, złocenie; obrazy - olej, płótno na desce; wymiary: 165 x 113 x 26 cm

48. Płyta nagrobna Pawła Samostrzelskiego - ok. 1560-1580 r., renesans, autor nieznany, [,-g płyta nagrobna właściciela dóbr samostrzelskich, fundatora pierwszego, drewnianego kościoła w Sadkach, zbudowanego w 1547 r., płyta o kształcie prostokąta stojącego, wmurowana w ścianę prezbiterium od strony wschodniej;

materiał i technika: wapień, kamieniarka; wymiary: 215 x 139 cm

49. Epitafium Wojciecha z Bnina Bnińskiego zm. w 1755 r. - po 1755 r., barok, autor sft, nieznany; płyta o kształcie stojącego prostokąta z inskrypcją, wmurowana w ścianę prezbiterium od strony wschodniej;

materiał i technika: wapień, kamieniarka; wymiary: 177 x 115 cm

50. Epitafium Konstantego Bnińskiego zm. w 1810 r. - po 1810 r., klasycyzm, autor <^> nieznany; płyta o kształcie prostokąta leżącego z inskrypcją, wmurowana w północną ścianę kościoła, nad wejściem do zakrystii; materiał i technika: czarny marmur, kamieniarka; wymiary: 24 x 36 cm

51. Epitafium Jadwigi Anny Bnińskiej zm. 1837 r. - po 1837 r., klasycyzm, autor nieznany; i tablica o kształcie wydłużonego prostokąta leżącego z inskrypcją, wmurowana w południową ścianę kościoła, w partii pod chórem;

materiał i technika: czarny marmur, kamieniarka; obramienie - zaprawa i polichromia; wymiary: 42 x 106 cm

52. Epitafium Witolda Władysława Bnińskiego zm. 1839 r. - po 1839 r., klasycyzm, autor nieznany; tablica o kształcie wydłużonego prostokąta leżącego z inskrypcją, wmurowana / w południową ścianę kościoła, w partii pod chórem;

materiał i technika: czarny marmur, kamieniarka; obramienie - zaprawa i polichromia; wymiary: 38 x 104,5 cm

53. Epitafium Marianny Anieli z Gąsiorowskich Bnińskiej zm. 1840 r. - po 1840 r., "";; klasycyzm, autor nieznany; tablica o kształcie wydłużonego prostokąta leżącego z inskrypcją, wmurowana w południową ścianę kościoła pod chórem; materiał i technika:

czarny marmur, kamieniarka; obramienie - zaprawa i polichromia; wymiary: 41 x 106 cm

54. Epitafium Józefa Januarego Bnińskiego zm. 1846 r. - po 1846 r., klasycyzm, autor: C. r ' Stovelandt, Berlin; tablica o kształcie prostokąta stojącego z inskrypcją, wmurowana w północną ścianę kościoła, nad portalem zakrystii;

materiał i technika: czarny marmur, kamieniarka; wymiary: 96 x 77 cm

55. Epitafium Ignacego Bnińskiego zm. 1893 r. - po 1893 r., formy historyzujące, autor b nieznany; tablica o kształcie wydłużonego prostokąta leżącego z inskrypcją, wmurowana

w ścianę tęczową od strony północnej;

materiał i technika: czarny marmur, kamieniarka; wymiary: 56 x 112 cm

56. Epitafium Katarzyny z Taczanowskich Bnińskiej zm. 1894 r., - po 1894 r., formy, f historyzujące, autor nieznany; tablica o kształcie wydłużonego prostokąta leżącego, wmurowana w ścianę tęczową od strony południowej z inskrypcją;

materiał i technika: czarny marmur, kamieniarka; wymiary: 55 x 110 cm

57. Epitafium Emilii z Łąckich Bnińskiej zm. 1907 r., - po 1907 r., formy historyzujące, autor nieznany; tablica o kształcie wydłużonego prostokąta leżącego z inskrypcją, wmurowana w ścianę tęczową od strony północnej;

materiał i technika: czarny marmur, kamieniarka; wymiary: 55 x 111 cm

58. Epitafium Wojciecha Bolesława Bnińskiego zm. 1912 r. - po 1912 r., formy •? historyzujące, autor nieznany; tablica o kształcie wydłużonego prostokąta leżącego z inskrypcją, wmurowana w ścianę tęczową od strony południowej;

materiał i technika: czarny marmur, kamieniarka; wymiary: 54 x 110 cm

59. Epitafium Leona Gąsiorowskiego i Marianny z Borysławskich - po 1818 r., klasycyzm, g r- autor nieznany; płyta o kształcie prostokąta leżącego z inskrypcją, wmurowana w "" południową ścianę kościoła, w partii pod chórem;

materiał i technika: czarny marmur, kamieniarka; obramienie - zaprawa i polichromia; wymiary: 53 x 70 cm

60. Epitafium Julianny ze Szczepańskich Szyperskiej zm. 1823 r. - po 1823 r., klasycyzm, (^ e i autor nieznany; tablica o kształcie prostokąta stojącego z inskrypcją, wmurowana w zewnętrzną, południową ścianę kościoła;

materiał i technika: piaskowiec, kamieniarka; wymiary: 62 x 50 cm

61. Epitafium Weroniki z Łąckich Dąbrowskiej zm. 1897 r., - po 1897 r., formy r historyzujące, autor nieznany; tablica o kształcie wydłużonego prostokąta leżącego z inskrypcją, wmurowana w ścianę tęczową od strony północnej;

materiał i technika: czarny marmur, kamieniarka; wymiary: 55 x 111 cm

62. Krucyfiks oltarzowy - pół. XVIII w., rokoko, autor nieznany;

materiał i technika: drewno, snycerka, stop metalu, repusowanie; wymiary: 75x37x13cm

63. Krucyfiks oltarzowy - 1935 (?) r., neorokoko, autor nieznany;

materiał i technika: drewno, snycerka, polichromia, figura - odlew metalowy; wymiary: 39,5 x 24 x 9 cm)

64. Monstrancja - k. XIX w., neobarok, autor nieznany; monstrancja z promienistą glorią

zbliżoną do owalu; w centrum owalne reservaculum ujęte na zewnątrz wiązkami krótszych promieni, na których ażurowa dekoracja z trójliści; pomiędzy kręgami wiązek (o barwie złotej), dekoracja z kłosów i form stożkowych (o barwie srebrnej); w dolnej partii plakieta z wyobrażeniem Gołębicy Ducha Świętego; po bokach pełnoplastyczne figury klęczących aniołów; w zwieńczeniu pełnoplastyczna postać Boga Ojca siedzącego na obłokach; nad nim niewielki krzyżyk o trój Ustnych zakończeniach ramion; gloria rewersu bez dekoracji; trzon monstrancji dość wysoki, rozbudowany; pod glorią forma kielichowa, utworzona z czterech liści akantu; poniżej spłaszczony nodus z dekoracją roślinną; poniżej spłaszczona kula; tuleja niska, rozszerzająca się ku dołowi, przechodząca w kolistą, profilowaną stopę; płaszcz stopy z czterema owalnymi plaketkami reliefowymi z półpostaciowymi wizerunkami czterech Ewangelistów (w barwie srebrnej); w dolnej partii stylizowany ornament roślinny oraz kamienie w kolorze błękitnym i czerwonym;

materiał i technika: stop metalu, złocenie; wymiary: wys. 67 cm, stopa - 25 x 19,8 cm, gloria-35 x 32 cm

65. *Pacy fikal* - 1 pół. XIX w., klasycyzm, autor nieznany;

materiał i technika: srebro, stop i Q metalu, złocenie; wymiary: wys. 34, 5 cm, 0 14, 5 cm

66. *Puszka* - XVIII w., barok, autor nieznany;

materiał i technika: stop metalu, złocenie; wymiary: wys. 31 cm, 0 13, 5 cm

67. *Lichtarz* - pocz. XX w., neobarok, autor nieznany; materiał i technika: mosiądz,

odlew; wymiary: wys. 60 cm; podstawa- 10 x 15 cm, szt.; 4

68. *Krucyfiks procesyjny* - 1. pół. XVIII w., późny barok, autor nieznany;

materiał i technika: drewno, polichromia; wymiary: 72 x 61 x 13 cm

69. *Krucyfiks* - pół. XVIII w., rokoko, autor nieznany;

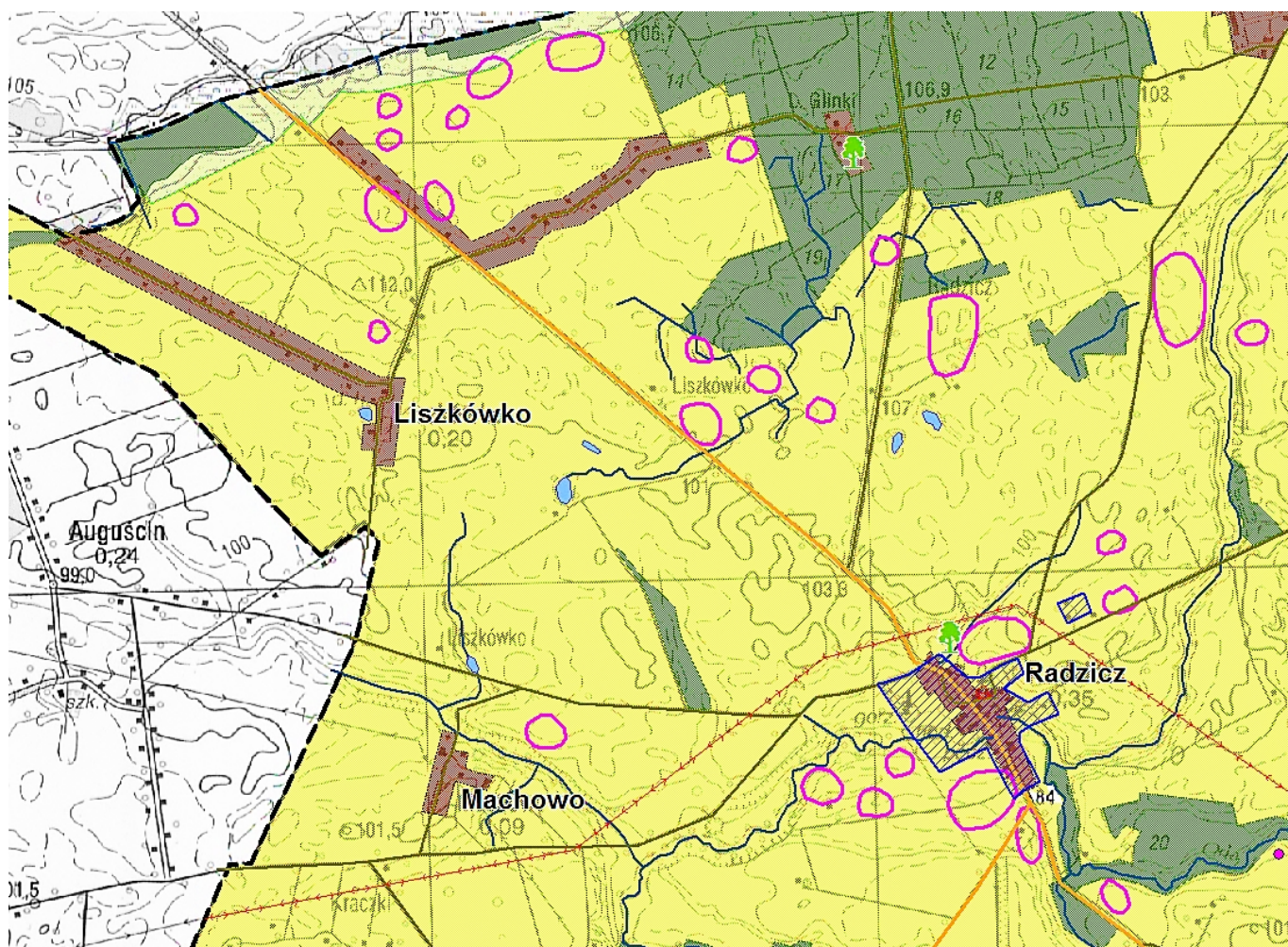
materiał i technika: drewno, polichromia; wymiary: figura -55 x 43,5 x 10 cm; krzyż - 110 x 60 cm

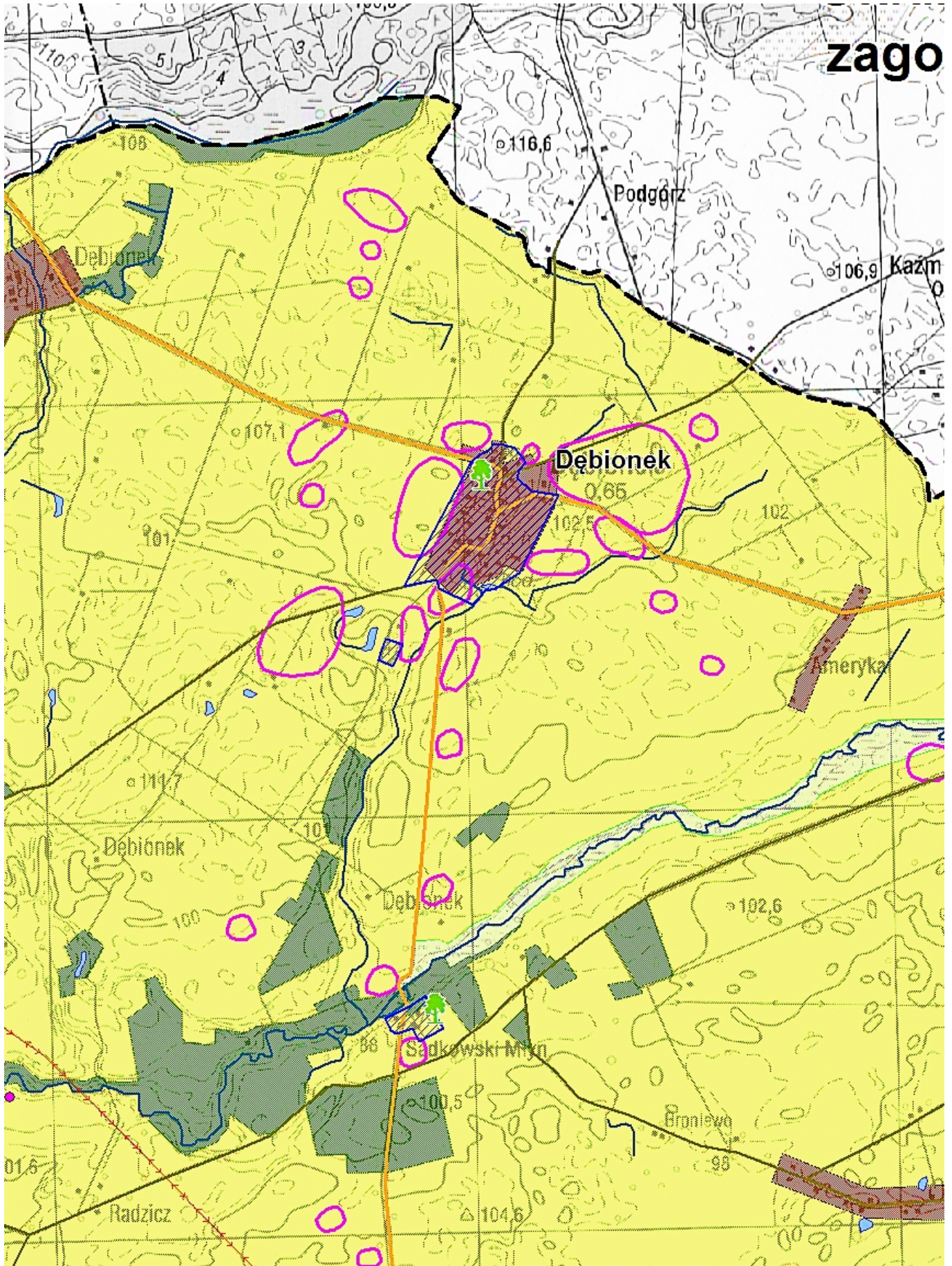
70. *Sukienka z obrazu - Najświętsza Panna Maria Niepokalanie Poczęta* - 1742 (?) r., barok, autor nieznany; na obrazie umieszczonym w ołtarzu bocznym lewym; suknia i płaszcz Matki Bożej, nimb z dwunastoma gwiazdami wokół jej głowy, sierp księżycy pod stopami; zdobione akantem; materiał i technika:- srebro, trybowanie, częściowo złoczone.

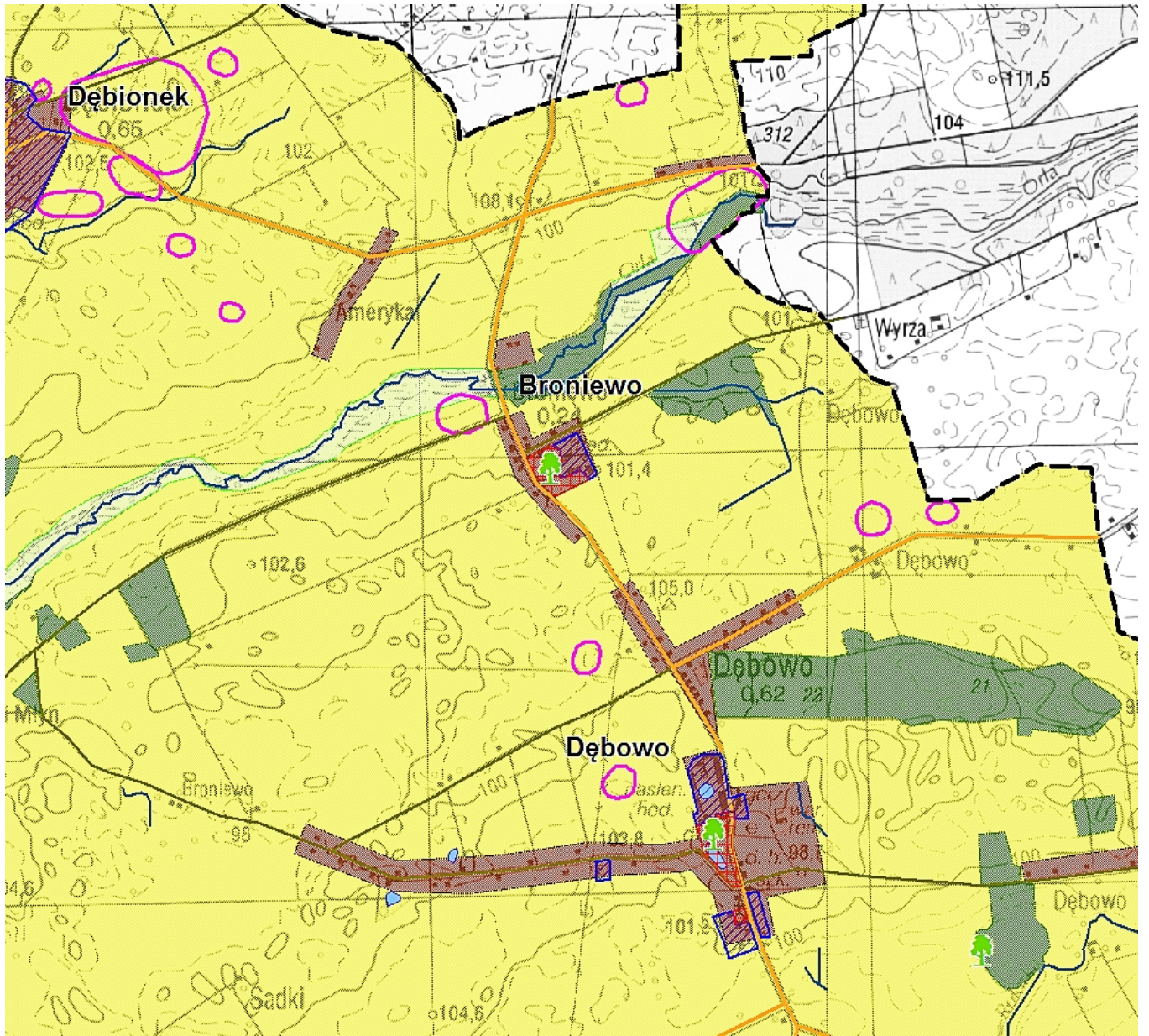
Jak również Postument z krzyżem z nagrobka Katarzyny z Lemieźów Krotofil – obiekt wpisany do rejestru zabytków nr B/386 z dnia 12.04.2016 r.

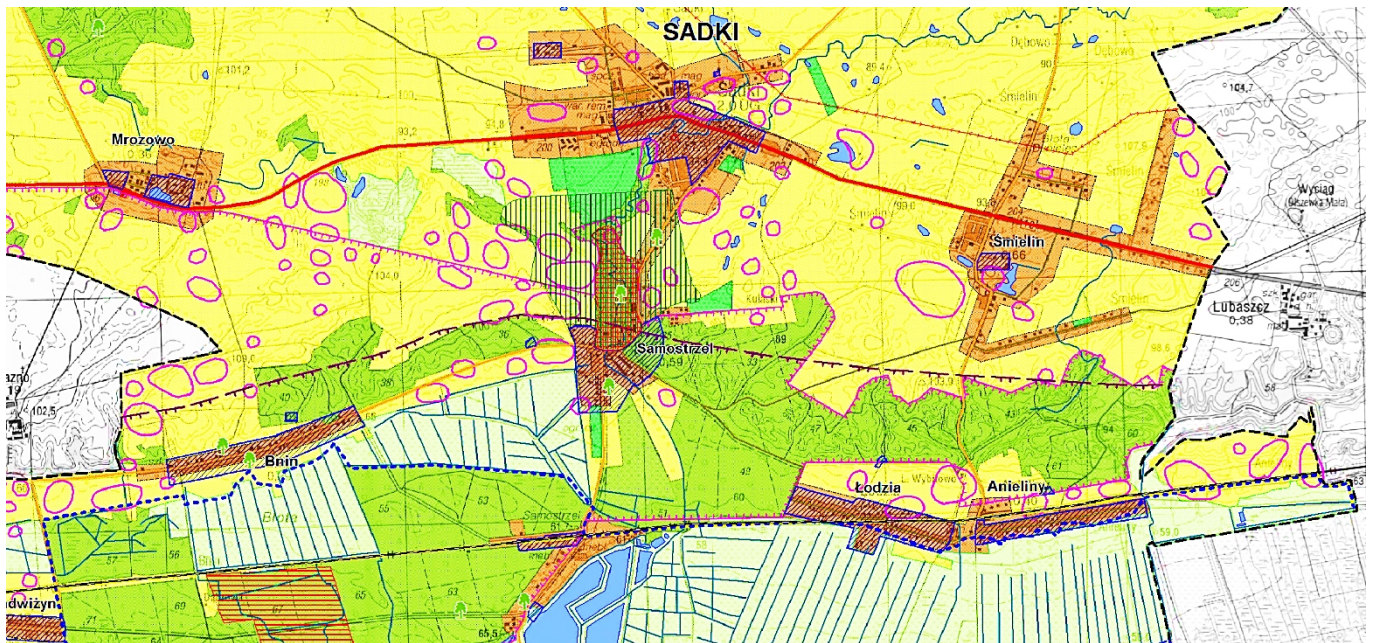
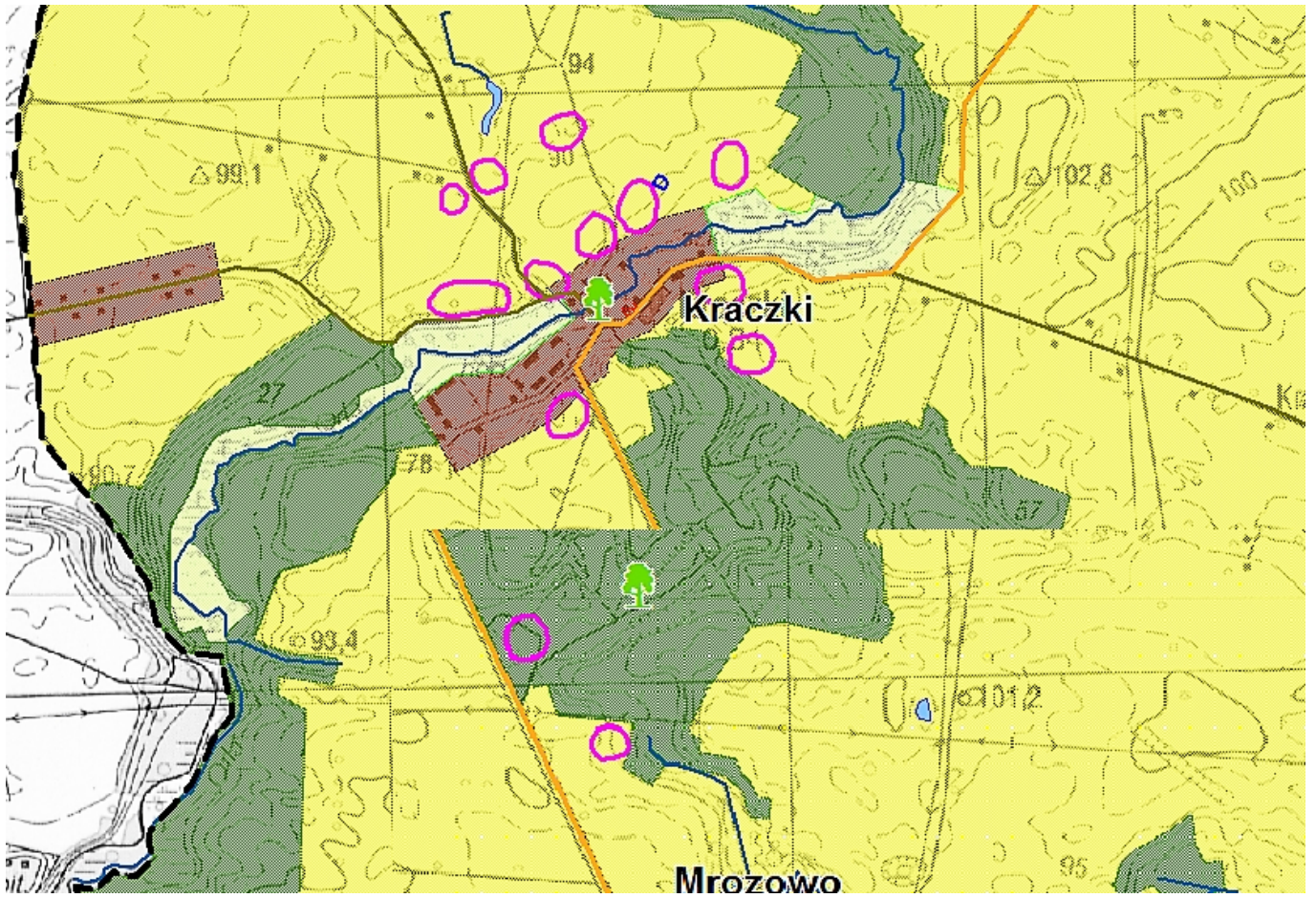
Załącznik VI Wybrane obszary ochrony konserwatorskiej

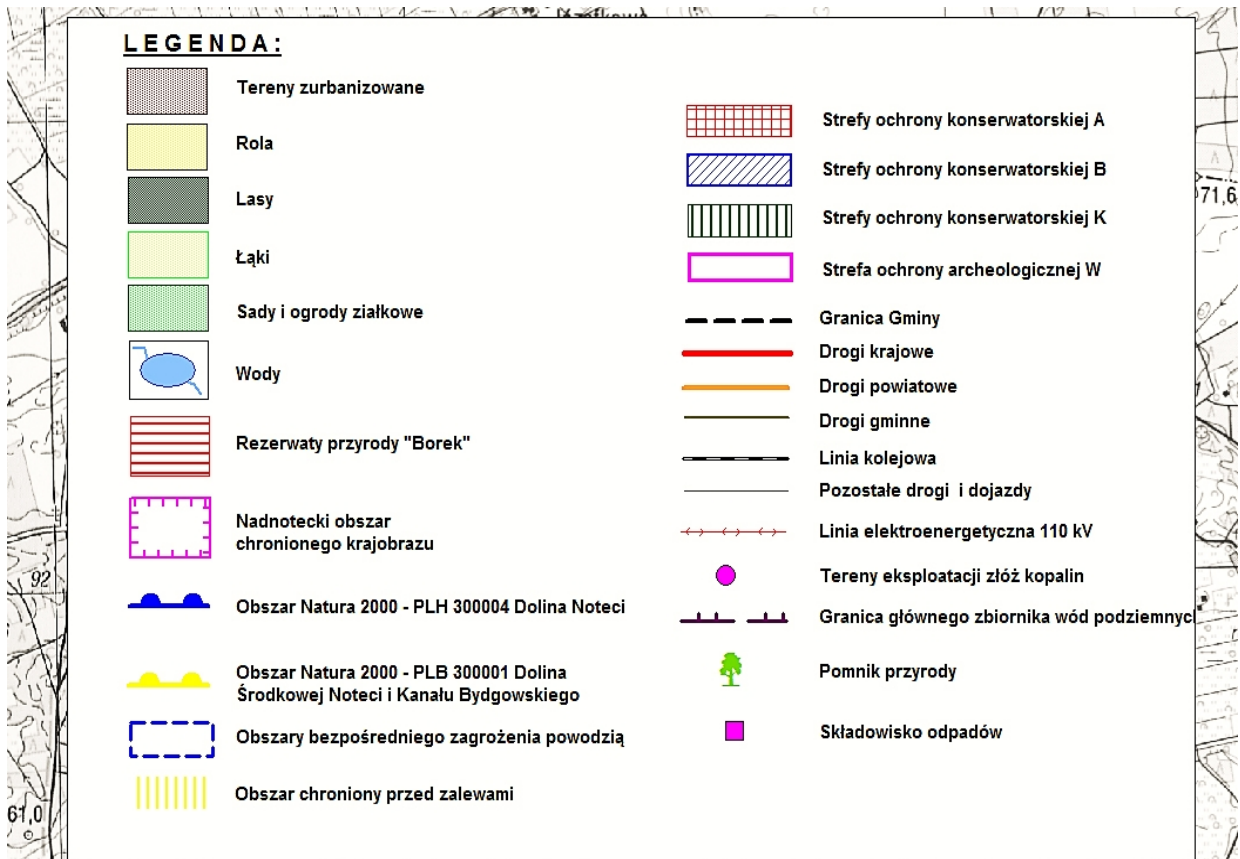
(źródło : Studium uwarunkowań kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Sadki)











A.M.-2017

UZASADNIENIE

Zgodnie z art. 7 ust.1 pkt.9 ustawy z dnia 8 marca o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2017 r. poz. 1875) do zadań własnych gminy należą sprawy dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Ponadto art. 87 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2014 r. poz. 1446 z późn. zm.) nakłada na gminę obowiązek sporządzenia na okres 4 lat gminnego programu opieki nad zabytkami. Program ten na podstawie art. 87 ust. 3 cytowanej wyżej ustawy zostaje przyjęty przez **Radę Gminy**, po uzyskaniu opinii **Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków**.

Celem programu jest określenie zasadniczych kierunków działań i zadań na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami w gminie. Przeanalizowane zostały dokumenty strategiczne dotyczące zarówno województwa kujawsko-pomorskiego, jak i Gminy Sadki w zakresie ochrony zabytków. Analiza zasobów kulturowych gminy pozwala wyznaczyć kierunki działań w obszarach zachowania dziedzictwa kulturowego.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Sadki na lata 2017-2020 został pozytywnie zaopiniowany przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Toruniu Delegatura w Bydgoszczy pismem nr WUOZ.DB.RDZ.5121.11.2017

W związku z powyższym zasadne jest podjęcie przedmiotowej uchwały.

Przewodnicząca Rady Gminy

Barbara Gajewska